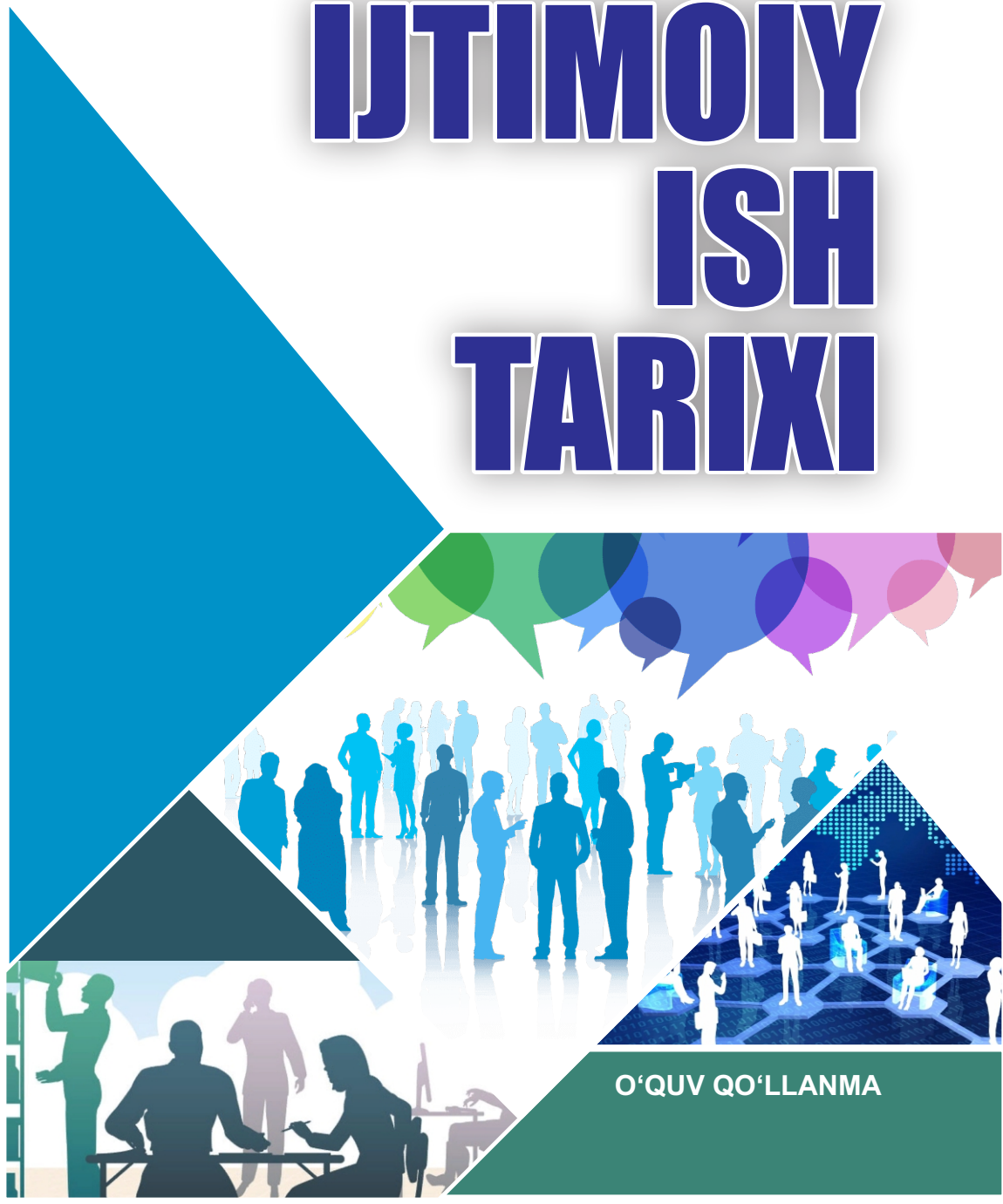

F.D. Muzaffarov, X.R. Nafiddinova

IJTIMOIIY ISH TARIXI

O'QUV QO'LLANMA

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
TARIX BA YURIDIK FAKULTETI
YURISPRUDENSIYA VA IJTIMOYIY-SIYOSIY FANLAR
KAFEDRASI**

FIRUZ DAVRONOVICH MUZAFFAROV
XOSIYAT RAVSHANOVNA NAFIDDINOVA

**IJTIMOYIY ISH TARIXI
O‘QUV QO‘LLANMA**

*60920101 – Ijtimoiy ish (oilalar va bolalar bilan ishlash) ta‘limi yo‘nalishi
bakalavrlari uchun mo‘ljallangan*

Toshkent – 2023

UO‘K 364.4(075.8)

KBK 60.93ya72

Mazkur o‘quv qo‘llanma BuxDU va respublikaning boshqa OTMLarda “Ijtimoiy ish(oilalar va bolalar)” sohasida tahsil olayotgan 1-kurs bakalavrlari uchun mo‘ljallangan. O‘quv qo‘llanmaning maqsadi talabalarning o‘z mutaxassisliklari to‘g‘risida ma’lumotlarga ega bo‘lishi, ijtimoiy ishning paydo bo‘lishi, rivojlanish bosqichlari, kursning asosiy mohiyati, fanning o‘ziga xos xususiyatlari, fanning predmeti, vazifalarni, butun dunyoda aholining yordamga muhtoj qatlamlariga munosabat, fan rivojlanishining tarixiy va zamonaviy modellari, ularni aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o‘rni va ahamiyatini mazmunini ochib berish hisoblanadi.

O‘quv qo‘llanma o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqotchilar, mutaxassislar, magistr va bakalavr talabalari hamda keng kitobxonlar ommasiga mo‘ljallangan.

Mas’ul muharrir:

Buxoro davlat universiteti professori, t.f.d. S.I.Inoyatov

Taqrizchilar:

BuxDU “Islom tarixi va manbashunosligi, falsafa” kafedrasida katta o‘qituvchisi,
s.f.f.n., (PhD) A.T.Qayumova

BuxDU “Islom tarixi va manbashunosligi, falsafa” kafedrasida dotsenti,
f.f.f.n., (PhD) Z.I.Narziev

Ответственный редактор:

Профессор Бухарского государственного университета, д.и.н. С.И.Инояттов

Рецензенты:

старший преподаватель кафедры «Исламская история и источниковедение,
философия» Бухарского государственного университета, с.ф.н., (PhD)

А.Т.Каюмова

доцент кафедры «Исламская история и источниковедение, философия» Бухарского
государственного университета, ф.ф.н., (PhD) З.И.Нарзиев

Editor:

Professor of Bukhara State University, Doctor of History S.I. Inoyatov

Recences:

Senior Lecturer of the Department of Islamic History and Source Studies, Philosophy,
Bukhara State University, PhD, A.T. Kayumova

Associate Professor of the Department "Islamic History and Source Studies, Philosophy"
of the Bukhara State University, Ph.D., (PhD) Z.I. Narziev

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yil 23-martdagi 112-sonli buyrug‘iga asosan o‘quv qo‘llanma sifatida nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-9660-3-3

© Muzaffarov F.D., Nafiddinova X.R., 2023

MUNDARIJA:

1-mavzu. “Ijtimoiy ish tarixi” o`quv fani sifatida.	6
2-mavzu. Xayriya va diniy e`tiqod.	15
3-mavzu. Chet elda ijtimoiy ish asoslari.	27
4-mavzu. Ijtimoiy ishchi kasbi: zamonaviy talablar.	42
5-mavzu. Yevropa mamlakatlarida aholini ijtimoiy himoyasi.....	55
6-mavzu. AQSH aholisini ijtimoiy himoya qilish tizimi.	73
7-mavzu. Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimida davlat va nodavlat tashkilotlari.	82
8-mavzu. Ijtimoiy ishning xalqaro infrastrukturasi.....	93
9-mavzu. Teng huquqlar va teng imkoniyatlar siyosati.	99
10-mavzu. Insoniy faoliyatning turli sohalarida ijtimoiy ish.	111
11-mavzu. Rossiyada ijtimoiy ishning rivojlanishidagi asosiy tendensiyalar.	123
12-mavzu. O`zbekistonda ijtimoiy ish institutsionallashuvi.....	130
Glossariy	142
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI	148

ANNOTASIYA

Mazkur o'quv qo'llanma BuxDU va respublikaning boshqa OTMLlarda "Ijtimoiy ish(oilalar va bolalar") sohasida tahsil olayotgan 1-kurs bakalavrlari uchun mo'ljallangan. O'quv qo'llanmaning maqsadi talabalarning o'z mutaxassisliklari to'g'risida ma'lumotlarga ega bo'lishi, ijtimoiy ishning paydo bo'lishi, rivojlanish bosqichlari, kursning asosiy mohiyati, fanning o'ziga xos xususiyatlari, fanning predmeti, vazifalarni, butun dunyoda aholining yordamga muhtoj qatlamlariga munosabat, fan rivojlanishining tarixiy va zamonaviy modellari, ularni aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o'rni va ahamiyatini mazmunini ochib berish hisoblanadi. Ijtimoiy ish boshqa bir qator ijtimoiy fanlar bilan aloqadorlikda rivojlanadi, u bilan birgalikda rivojlanadigan fanlar qatoriga sotsiologiya, psixologiya, pedagogika kabilarni korsatish mumkin. Shu bilan birga, yuqoridagi fanlardan farqli xususiyatlari ham mavjud. Ushbu fan nazariy fanlar toifasiga kiradi. Ijtimoiy ishning ijtimoiy xizmat va ijtimoiy yordamdan farqini talabalar bilib olishadi. Fanni o'rganish natijasida talabalar turli muassasalarda ijtimoiy ish faoliyatini tashkillashtirishni, o'quv uslubiy va tarbiyaviy, qolaversa ilmiy-tekshirish ishlarining olib borilishi jarayonlarida kerakli zamonaviy vositalardan foydalana bilish tajribasi hamda malakalariga ega bo'lishi zarur.

АННОТАЦИЯ

Данное учебное пособие предназначено для бакалавров первого курса Бухарского государственного университета и других вузов по направлению «Социальная работа». Цель учебника - дать учащимся сведения об их специальностях, сущности содержания предмета, его специфике, на основе историко-сравнительного метода изучения частного, общественного и государственного общества сформировать представление о конкретные аспекты практики оказания помощи, раскрыть суть роли и значения исторических и современных моделей поддержки нуждающихся в странах мира. Взаимосвязь социальной работы с другими общественными науками отражает ее междисциплинарный характер, а также ее отличия от родственных дисциплин социологии, психологии и педагогики. Это является основой изучения специальных наук. В результате освоения предмета студенты узнают структуру науки, цель, ожидаемые результаты, теоретическое формирование науки социальной работы, практическое применение теоретических знаний о отечественных и зарубежных принципах науки в профессиональной деятельности, научной, творческой деятельности и методологические аспекты организации общественной деятельности. Учить знать, иметь представление о том, как применять методы исследования на практике. Кроме того, студенты будут иметь опыт и навыки для применения и анализа своих теоретических знаний на практике, для организации общественной деятельности в учреждениях, для использования необходимых современных инструментов в процессе

учебной, исследовательской работы.

ANNOTATION

This habdbook is intended for first year Bachelors studying in the direction of the Bukhara State University and other universities in the direction of "Social work". The purpose of the textbook is to give students information about their specialties, the essence of the content of the subject, its specifics, on the basis of the historical and comparative method of studying private, public and state society, to form an idea of the specific aspects of the practice of providing assistance, to reveal the essence of the role and significance of historical and modern models of supporting those in need. in the countries of the world. The relationship of social work with other social sciences reflects its interdisciplinary nature, as well as its differences from related disciplines of sociology, psychology and pedagogy. This is the basis of the study of special sciences. As a result of mastering the subject, students will learn the structure of science, the goal, expected results, the theoretical formation of the science of social work, the practical application of theoretical knowledge about domestic and foreign principles of science in professional activities, scientific, creative activities and methodological aspects of organizing social activities. Learn to know, have an idea of how to apply research methods in practice. In addition, students will have the experience and skills to apply and analyze their theoretical knowledge in practice, to organize social activities in institutions, to use the necessary modern tools in the process of educational and research work.

1-mavzu. “Ijtimoiy ish tarixi” o`quv fani sifatida.

Reja:

1. “Ijtimoiy ish tarixi” fanning predmeti va vazifalari.
2. Ijtimoiy yordam tushunchasi. Ijtimoiy yordamning asosiy turlari.
3. Xayriya va yordam ko`rsatish. Yordamning turlari (jamoaviy, xususiy, guruhiy, davlat tomonidan yordam)
4. Ijtimoiy ish rivojlanishini davrlashtirish.

1-savolning bayoni

Ijtimoiy ish tushunchasi juda qadimda vujudga kelgan bo‘lib, mehr-shavqat, insonning diniy qarzi, ehtiyojmand insonlarga gumanitar xizmat ko‘rsatish tizimi sifatida mavjud bo‘lgan. Faqatgina o‘tgan asrga kelibgina maxsus tayyorgarlikni talab qiladigan mustaqil kasb sifatida tan olindi. Ijtimoiy ishning butun dunyoda qabul qilingan ta’rifi quyidagicha: Ijtimoiy ish insonga insoniy ya’ni gumanistik munosabatda bo‘lishni anglatadi.

Fanning asosiy vazifasi – ijtimoiy ish haqidagi tasavvurni kengaytirish. Fanni o‘rganish davomida xorijdagi ijtimoiy ishni o‘rganish, xorijda hamkasblar faoliyati to‘g‘risida biror bir yangiliklar bilan tanishibgina qolmasdan, milliy ijtimoiy tajribani rivojlantirish istiqbollari ham belgilab olish mumkin bo‘ladi.

Fanda ijtimoiy siyosat bilan ish bo‘yicha xorijiy tajribaning alohida jihatlari bilan bir qatorda mijozlar bilan ijtimoiy ish yuritish haqida materiallar tavsiya etiladi. Materiallarni taqdim etishda asosan tarixiy va qiyosiy yondoshuvga ahamiyat qaratilgan.

Fanni o‘rganish orqali g‘arbda ijtimoiy ishning kasb va ilmiy faoliyat sifatida vujudga kelishi tarixi, Yevropa va AQSHda aholini ijtimoiy ta’minlash modellari, ularda aholining turli qatlamlariga ko‘rsatilayotgan ijtimoiy xizmat turlari o‘rganiladi¹.

Biz o‘rganayotgan kursning maqsadi, predmeti va vazifalari, tadqiqot usullari, tamoyillari, qonuniyatlari, nazariy modellari, aniq bo‘lib, uning fanlar tizimidagi o‘rni alohida.

Ijtimoiy ish sohasini fan sifatida oladigan bo‘lsak, ijtimoiy faoliyatning buzilishi holatlarida shaxs, inson, oila yoki jamoaning (turli

¹ <http://elibrary.ru/item/asp>

jamoalarnig) ichki va tashqi resurslaridan foydalanish jarayonlarini aniq bir tartibga soluvchi qonunlar to'g'risida ma'lumot beruvchi ilmiy bilimlar sohasidir.

Fanning obyekt - bu haqiqatning ma'lum bir sohasi, ma'lum bir fan o'rganadigan ba'zi bir hodisalar, jarayonlar to'plami.

Ijtimoiy ishning obyekt - bu ijtimoiy munosabatlar tizimi (jamiyat sub'ektlari, guruhlari va qatlamlari o'rtasidagi barqaror aloqalar). Ijtimoiy ishning ob'ekti nafaqat shaxslar, balki ijtimoiy guruhlardir. Ha, bitta ob'ektni turli xil ilmlar o'rganadi, ammo ularning har biri o'ziga xos predmetni ajratib, o'rganadi. Ijtimoiy ishning obyekt - bu hali biron bir fan mutaxassislari tomonidan o'rganilmagan bir qator ijtimoiy aloqalar (ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy yordam, ijtimoiy rehabilitatsiya).

Ilmiy tadqiqot predmeti - bu faqat boshqa fan o'rganadigan ob'ektning bir tomoni, bo'limi, ma'lum bir tomoni. Fanning predmeti uning ob'ekti bilan bevosita bog'liq, ammo u bilan mos kelmaydi. Agar ob'ekt ob'ektiv mavjud bo'lgan haqiqatning bir bo'laki bo'lsa (ya'ni, u kishi tomonidan o'rganiladimi yoki yo'qligidan qat'iy nazar), u holda obyekt doirasida shaxs tomonidan ajralib turadi.

Ijtimoiy ishning predmeti barcha ijtimoiy munosabatlar emas, balki eng muammoli bo'lgan munosabatlar guruhidir, ya'ni beqarorlashishga, ijtimoiy uyushmaganlikka, ijtimoiy taranglikning kuchayishiga, ijtimoiy ziddiyatlarning paydo bo'lishiga, odamlarning qiyin hayotiy vaziyatlarga tushib qolishlariga olib keladi; shuningdek, ijtimoiy munosabatlarni optimallashtirishda (ijtimoiy mavzuni tiklash qobiliyatini shakllantirish jarayonida) ijtimoiy ish sub'ektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning qonuniyatlari.

Ijtimoiy ish - bu kasb va ilmiy intizom bo'lib, u hayot sifati va farovonligini, ayniqsa qashshoqlik kabi ba'zi bir qiyinchiliklarga duchor bo'lgan odamlarning farovonligini oshirishni kutadi. Ijtimoiy ish qashshoqlik, ijtimoiy adolatsizlik kabi holatlar tufayli ijtimoiy nochorliklarga duch kelgan odamlarning farovonligi uchun tadqiqotlar, to'g'ridan-to'g'ri amaliyotlar, o'qitish kabi turli tadbirlarni o'tkazadi.

Ijtimoiy ishchi - bu ijtimoiy ish sohasida kerakli ilmiy darajaga ega bo'lgan shaxs. Bunday odam har qanday sharoitda ishlash uchun zarur bo'lgan bilimlarga ega deb hisoblanadi.

Ijtimoiy ish darajalari:

Ijtimoiy ish bakalavriati (BSW) va

Ijtimoiy ish bo'yicha magistr (MSW)

Ushbu ta'lim malakalari ushbu sohada ishlaydigan kompaniyalar tomonidan talab qilinadi. Ijtimoiy ish ko'plab fanlardan kelib chiqadigan va fanlararo deb hisoblanadigan o'rganish sohasidir.

Ijtimoiy xizmatlar odatda hukumat yoki xususiy tashkilotlar tomonidan taqdim etiladigan yoki hattoki individual bo'lishi mumkin bo'lgan xizmatlardir. Tabiatan sotsialistik bo'lgan davlatlar yoki hatto demokratiya davlatlari bepul ta'lim, bepul tibbiy xizmat, kam ta'minlanganlar uchun bepul uy-joy va kiyim-kechak shaklida ko'plab ijtimoiy xizmatlarni amalga oshiradilar.

Boshqa tomondan, shaxsning boshqalar hayotini yaxshilash uchun qiladigan har qanday ishi ham ijtimoiy xizmat hisoblanadi. Bu shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy xizmat faqatgina davlat organlari tomonidan cheklanmagan. Masalan, siz taniqli kishilar Afrikadagi bolalar uchun maktablar qurish, toza suv bilan ta'minlash, kasalxonalarini dori-darmon bilan ta'minlash kabi turli xil dasturlar uchun mablag' yig'ish tadbirlarida qatnashganlarini ko'rgan bo'lishingiz mumkin. Bu barcha tadbirlar ijtimoiy xizmatlar uchun namunadir. Ushbu mashhur kishilarning aksariyati ular uchun ijtimoiy ishchi degan so'zni olgan ijtimoiy ish darajasiga ega emaslar. Shunday bo'lsa-da, ular dunyoni yaxshiroq qilishga harakat qilishmoqda.

Ijtimoiy ish va ijtimoiy xizmat bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir, chunki ijtimoiy xizmat ushbu sohada ilmiy darajaga ega bo'lganlar tomonidan amalga oshiriladi, vaholanki, ko'pchilik ijtimoiy ish sohasida rasmiy ma'lumot olmasdan o'sib ulg'aygan.

Tuzilmasifatida ijtimoiy ish:

- Ijtimoiy ish ijtimoiy ishchilar ishlaydigan tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi.

- Ijtimoiy xizmat hukumat yoki tashkilotlar, shuningdek shaxslar tomonidan amalga oshiriladi.

Ta'lim asoslari quyidagilardan iborat.

- Ijtimoiy ishchi bo'lish uchun siz ma'lumot darajasiga ega bo'lishingiz kerak.
- Ijtimoiy xizmatni amalga oshirish uchun sizga ijtimoiy xizmat sohasida biron bir ma'lumotga ega bo'lish shart emas

Ijtimoiy ish tamoyillari guruhlariga quyidagilar kiradi:

- jamiyat, inson va ularning o'zaro ta'siri mexanizmi haqidagi barcha fanlarning asosini tashkil etuvchi umumiy falsafiy tamoyillar (determinizm prinsipi, aks ettirish prinsipi, rivojlanish prinsipi va boshqalar);
- ijtimoiy-siyosiy prinsiplar ijtimoiy ishning mazmuni va yo'nalishining davlatning ijtimoiy siyosatiga bog'liqligi sababli talablarni ifodalaydi (davlat yondashuvining birligi ijtimoiy ishning mintaqaviy xususiyatlari, uning mazmuni va usullarining demokratiyasi, ijtimoiy ishchi faoliyatining qonuniyligi va adolatliligi);
- tashkiliy tamoyillar (xodimlarning ijtimoiy va texnologik vakolatlari, ish faoliyatini nazorat qilish va tekshirish prinsipi, funktsional aniqlik prinsipi, huquq va majburiyatlarning birligi prinsipi);
- psixologik-pedagogik tamoyillar (ijtimoiy xizmatlar mijozlariga psixologik-pedagogik ta'sir ko'rsatadigan vositalarni tanlash, har qanday ijtimoiy-texnologik protseduralarni amalga oshirishda individual xususiyatlarni hisobga olish zarurligi, ijtimoiy ishning maqsadga muvofiqligi va yo'naltirilganligi).

Aholiga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish faoliyatining asosiy qoidalarini belgilaydigan ijtimoiy ishning o'ziga xos prinsiplari:

- universallik prinsipi (har qanday asosda mijozlarni kamsitmaslik)
- ijtimoiy huquqlarni himoya qilish prinsipi (mijozga yordam ko'rsatish, unga qo'yiladigan talab, uning ijtimoiy huquqlaridan voz kechish bilan bog'liq bo'lishi mumkin emas).
- ijtimoiy ta'sirchanlik prinsipi
- profilaktika yo'naltirilganligi prinsipi
- mijozlarni markazlashtirish tamoyili

- o'ziga bog'liqlik prinsipi
- ijtimoiy resurslarni maksimal darajaga ko'tarish prinsipi
- maxfiylik prinsipi
- alturizm prinsipi
- bag'rikenglik prinsipi.

2-savolning bayoni

Ijtimoiy yordam - davlat va jamiyatda yashovchi fuqarolarning turli holatlari, ya'ni ularning qariligi, sog'lig'i, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik uchun vositalar bilan yetarli ta'minlanmagani tufayli yordamga muhtoj fuqarolar to'g'risida g'amxo'rlik)².

Ijtimoiy yordam – qiyinchiliklarni yengib o'tish yoki yengillashtirish, ularning ijtimoiy maqomini va to'laqonli hayotiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash, jamiyatga moslashtirish uchun alohida shaxslarga yoki aholi guruhlariga ko'maklashish, qo'llab-quvvatlash va ularga xizmat ko'rsatishdan iborat ijtimoiy chora-tadbirlar tizimi.

O'z tarixiy taraqqiyoti davomida ehtiyojmandlarga ijtimoiy g'amxo'rlik qilish turli ko'rinishlarga ega bo'lgan – xayr-ehsondan boshlab davlat tomonidan uyushtirilgan o'z ichiga turli ko'rinishlarni olgan jamoat va shaxsiy ijtimoiy himoya tizimigacha bo'lgan ko'rinishlarga ega bo'lgan.

Xayr-ehson, sadaqa – ehtiyojmandlarga pul yoki biror kerakli buyum ko'rinishida xayr qilish. Bu eng qadimgi tabiiy-insonparvarlikning insonga xos sifatlaridan biri bo'lib, keyinchalik din tomonidan majburiyat darajasiga ko'tarilgan va hozirgi kunga qadar turli diniy e'tiqodlarda yo'qsillarga hamdardlikning bir turi sifatida saqlanib kelmoqda. Ehsan qilishning bunday turi tashkillashtirishga moyil emas. U qo'l cho'zgan kimsaga, uning shaxsiy xususiyatlari va sub'ektiv his tuyg'ularidan kelib chiqib beriladi. Xayr-ehsonning asosiy maqsadi baholi qudrat yordam ko'rsatish. Biroq, o'ta sahiylik professional tilanchilikni keltirib chiqarishi ham mumkin.

Xayr-ehson rahm shafqatning asosiy bo'lagi hisoblanib ehtiyojmandlarga moddiy yordam ko'rsatishga yo'naltirilgan bo'lib, bu ehtiyojmandlarga pul, moddiy boylik, xizmat ko'rsatishni ixtiyoriy,

² O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

g'arazli maqsadlarsiz amalga oshiriladi. Xayr-ehson so'zining sinonimi filantrop (yunoncha "sevmoq" va yunoncha "inson" "insonsevar").

G'arbiy davlatlarda bunday faoliyatni karitativ faoliyat (lot. *caritas* – yaqiniga muhabbat) deb atashadi. Bu so'zlar bir biriga yaqin tushuncha bo'lsa ham farqi bor. Bu so'zlarni chegaralab qo'yish tadqiqot ob'ektini o'zgarishiga sabab bo'ladi.

Xayr-ehsonni undan ajralib chiqqan ijtimoiy ish kasbidan farqlash talab etiladi. U boshqa tashkiliy narsalarga asoslanadi. Ijtimoiy ish aniq belgilangan meyoriy-huquqiy baza, maxsus tashkil etilgan uyushma va tashkilotlari bilan ta'minlangan tashkiliy-boshqaruv tizimiga ega. Xayr-ehson ko'rsatish faoliyati qattiq reglamentga ega emasligi uni vujudga keladigan ijtimoiy muammolarga tezkorlik bilan javob qaytarishini ta'minlaydi.

Rus tilida ijtimoiy yordamga nisbatan maxsus tushuncha ijtimoiy boshpana sifatida qo'llaniladi. Kingadir boshpana berish deganda uni uy-joy va kerakli barcha mahsulotlar jumladan oziq-ovqat berishni ham o'z ichiga oladi. Bu ijtimoiy qullab-quvvatlashning eng oddiy turi hisoblanadi, ya'ni kishilarni birlamchi insoniy ehtiyojlarini qondirish tushuniladi.

Homiylik g'oyaviy jihatdan ehson yoki sovg'aga yaqin tushuncha bo'lsa ham ular umuman boshqa tushunchalar hisoblanadi. Homiylik deganda yuridik yoki jismoniy shaxs tomonidan boshqa yuridik yoki jismoniy shaxsga homiyni uning tavarlarini reklama qilish sharti bilan beriladigan mablag' tushuniladi.

Ma'jusiy slavyan qabilalari ijtimoiy ishni "slepnya" deb ta'riflaganlar. Ijtimoiy ishning arxaik davri slavyanlar orasida umumiy va kommunal yordam shakllarining mavjudligi bilan tavsiflanadi. Qadimgi slavyan jamoalarida yordam va o'zaro yordamning quyidagi shakllarini ajratish mumkin³:

- qo'llab-quvvatlashning ikonik shakllari. Yordamning arxaik paradigmasi butparastlarning dunyoqarashi bilan aloqador. Bu mavjud yordam usullarida ham o'z aksini topdi:

³ <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

*Magi instituti - jamoatchilik bilan aloqalarni tartibga soluvchi. Ular oilaning dafn o‘yinlarini tashkil etishdi, inqirozli vaziyatlarda muhim qarorlar qabul qilishdi. Masalan, bevalar o‘liklarni yuvib, kiyintirdilar, buning uchun ular marhumning narsalarini "sovg‘a" sifatida oldilar.

* Yordamning jamoaviy shakllari qayta taqsimlash (qayta taqsimlash) va o‘zaro javob berish (o‘zaro almashish, qarang Potlatch) kabi tushunchalar bilan bog‘liq. Xususan, bu birodarlik (yig‘im-terimga yordam berish), mehnat taqsimotida o‘z ifodasini topdi.

* Bayramlar instituti. Tarqatish va qayta taqsimlash mexanizmlari bilan chambarchas bog‘liq.

*yordamning jamoaviy-klan shakllari. Ushbu qo‘llab-quvvatlash shakllari zaif va zaiflarga g‘amxo‘rlik amalga oshiriladigan yo‘nalish (o‘zaro javobgarlik) bilan chambarchas bog‘liq:

*Ajdodlarga sig‘inish marosimlari - dafn marosimlari, dafn marosimlari, o‘yinlar, ovqatlanish. Shu kunlarda ma'lum bir xayriya yordami berildi ("o‘ngda").

*Oqsoqollar instituti - keksalarni qo‘llab-quvvatlashning turli shakllari (shu jumladan uyda ovqatlanish).

* Bolalar yetimligi instituti. Fetimizatsiya - uysiz, "ommaviy" ota-onasi bo‘lmagan (uyda ovqatlanadigan) yetimni tayinlash. Agar yetimning uyi bo‘lsa, u "vixovanets", "xudojo‘ylar" deb nomlangan va hech qanday asrab olish sodir bo‘lmagan.

* bevalar instituti - beva ayollarga yordam. Xristianlikni qabul qilishdan bir oz oldin paydo bo‘lgan.

* "ommaviy"ga o‘tish - bu muhtoj ayolga yordam berish uchun marosimning bir turi, odatda hosilni yig‘ib olgandan keyin kuzda.

*Uy sharoitida yordam berish shakllari. Yordamning dastlabki shakllari marosim xarakteriga ega edi; ko‘pchilik xalq bayramlarini saqlab qolishdi.

* "Yordam". Mavsumdan tashqari "yordam" inqirozli vaziyatlar bilan bog‘liq (yong‘inlar, toshqinlar, chorva mollarning ommaviy o‘limi). Shu bilan birga, uy ishlarida yordam berildi, oziq-ovqatning bir qismi, kiyim-kechak, chorva mollari berildi (masalan, "tinch kiyimda", etim va beva ayolning "yordami"). Mavsumiy "yordam" turli sohalar bilan

bog'liq. Shu bilan birga, jamoat ehtiyojlari uchun oziq-ovqat to'plami mavjud edi (shuning uchun bunday bayramlar qoziq, dunyoviy, pissing deb nomlangan), bu ham "jamoat xayriya" shakli edi.

*Tozalash -yerni birgalikda ishlov berish, pichan, yer, go'ngni tashishni o'z ichiga olgan yordam turi.

* kat - qo'shma boqish, chorva mollari uchun ozuqani birgalikda tayyorlash.

* Supryaga - qoralama hayvonlar bilan bo'lishish.

*Qahramon Kult. Eng yorqin ifodasi shahzodalar bayrami bo'lib, unda hamma (shu jumladan, tilanchilar, kasallar) qatnashgan.

*Mahbuslarni qutqarish.

Xayr-ehsonning yana bir turi bu – metsenatlik(homiylik), jamiyatda yetarli boylik va obro'ga ega bo'lgan kishilar tomonidan san'atni moddiy qo'llab quvvatlash tushuniladi.

Xayr-ehsonning asosida rahm-shafqat yotibdi va ko'pchilik hollarda asosiy sabab sifatida namoyon bo'ladi.

Avvalo ijtimoiy yordamning ob'ekti va sub'ektini farqlash kerak. Moddiy yordamga muhtoj odam ijtimoiy yordamning obyekti bo'lsa, uni beradigan inson esa subyekti hisoblanadi.

3-savolning bayoni

Xayriya, insoniy saxovatparvarlikni bildiradi. An'anaviy zamonaviy ta'rif quyidagicha: „Gullab-yashnagan turmush darajasiga yo'naltirilgan xususiy tashabbuslar“ bo'lib, u asl gumanistik an'anani 20-asrda rivojlangan ijtimoiy va ilmiy tomon bilan birlashtiradi. Bu ta'rif, shuningdek, xayr-ehsonni xususiy manfaatlarga qaratilgan xususiy tashabbuslar, masalan, moddiy farovonlikka qaratilgan hukumat tashabbuslari va jamoat xizmatlarini ko'rsatishga qaratilgan jamoat tashabbuslari hukumat sa'y-harakatlari bilan taqqoslash uchun xizmat qiladi.⁴ Xayriya qiluvchi kishilar saxovatpesha deyiladi.

Xayriya yordamga muhtoj odamlarga yordam berishni anglatadi. Xayriya odam - bu muhtojlarga yordam berishga tayyor bo'lgan saxiy odam. Bugungi kunda dunyoda yordamga muhtoj odamlar juda ko'p.

⁴ Robert McCully. Philanthropy Reconsidered (2009) p 13

Ommaviy axborot vositalarida biz odamlar kundalik ravishda duch keladigan juda ko‘p qashshoqlik, ochlik va turli xil muhtojliklar haqida eshitamiz. Bunday vaziyatlarda odamlarga yordam berish, bizda bor narsa bilan ta'minlashdir. Bu har doim ham pul bo‘lishi shart emas; bu oziq-ovqat, kiyim-kechak va boshqalar bo‘lishi mumkin.

Xayriya tashkilotlari muhtoj odamlarga yordam beradigan tashkilotlarga murojaat qilishadi. Turli mamlakatlarda turli xil ijtimoiy guruhlariga yordam berishni maqsad qilgan ko‘plab xayriya tashkilotlari mavjud. Ba'zilar yetim bolalarga yordam berishni, boshqalari ayol boshli oilalarga yordam berishni maqsad qilishadi. Xuddi shunday, xayriya faoliyatida ham xilma-xillik mavjud

Yordamning turlari :

- jamoaviy
- xususiy
- guruhiy
- davlat tomonidan yordam

4-savolning bayoni

Ijtimoiy ish tarixi kursini davriylashtirishda bir qator muammolar vujudga keladi: ijtimoiy yordam ko‘rsatish amaliyoti qachondan boshlangan, tushunchalarning o‘zgaruvchanlik dinamikasi, tarixiylikning mazkur tushunchaga nisbatan o‘ziga xosligi. Bir qatlamning ikkinchi bir qatlamga turli xildagi yordam va himoya qilish jarayoni, bu madaniy-tarixiy jamiyatda madad va o‘zaro yordam ko‘rsatish jarayoni sifatida ko‘riladi. Har bir bosqichdagi o‘zgarish ijtimoiy yordam ko‘rsatish instituti ob’ekti va sub’ekti, yordam ko‘rsatish g‘oyasining o‘zgarishi kabi omillarga bog‘liq bo‘ladi.

Zamonaviy adabiyotlarda xorijda ijtimoiy ish tarixi besh bosqichga bo‘lib o‘rganiladi⁵:

1. Xayr-ehsonning arxaik davri (birinchi quldorlik davlatlari tashkil topgan davrga bo‘lgan davr mil. avv. 3ming yillik oxiri – 2 ming yillikning birinchi yarmi).
2. Filantrop davri (taxminan mil.avv. 5 asrgacha)

⁵ <https://soc-education.ru/wp-content/uploads/2017/11/Фирсов-М.В.-История-социальной-работы..pdf>

3. Jamoaviy(cherkov, jamoa) xayr-ehson davri (16 asr boshlarigacha).
4. Davlat xayr–ehson davri (19 asr oxiri 20 asr boshlarigacha)
5. Ijtimoiy ish davri (hozirgi vaqtgacha)

Nazorat savollari

1. “Ijtimoiy ish tarixi” fanning maqsadi nima?
2. Yordamning ijtimoiy shakli tushunchasiga izoh bering?
3. Yordamning turlari
4. Jamoaviy yordam haqida ma’lumot bering?
5. Xususiy yordam haqida nimalarni bilasiz?
6. Guruhiy yordam haqida ma’lumot bering?
7. Davlat tomonidan yordam haqida ma’lumot bering?
8. Ijtimoiy ish rivojlanishini davrlarini sanang?

Tayanch tushunchalar: ijtimoiy ish, xayr-saxovat, yordam, sadaqa, davrlashtirish, filantropiya, karitativ faoliyat, Magi instituti, oqsoqollar instituti, metsenantlik

2-mavzu. Xayriya va diniy e’tiqod.

Reja:

1. Ilk sivilizatsiyalarda xayriya g`oyalarining vujudga kelishi.
2. O`rta asrlarda jamoaviy xayriya.
3. Xayriya va diniy e’tiqod. Iudaizm va xayr- exson.
4. Katolik, protestant va pravoslavlarda xayriya faoliyati.
5. Islom dinida muruvvat amrlari.

1-savolning bayoni

Ijtimoiy ishni ijtimoiy adolatsizlikka nisbatan javob sifatida qabul qilish an’anasi bor. Biroq, bu ishning ildizlari turli xalqlarning uzoq tarixiga, odamlar boshqa odamlarning taqdiri uchun axloqiy majburiyat olgan davrlarga borib taqaladi. Ijtimoiy ish an’analarining dunyo dinlaridagi tarixiy ildizlarini osongina topish mumkin: yahudiylarda - “tsedaka”, xristianlarda - “xayriya”, “zakot” esa islom dinining besh arkonidan biridir.

Dinning (I.N.Yablokovga ko‘ra) dunyoqarash, kompensator, kommunikativ, regulyativ, madaniy translyasiya va boshqa funksiyalari⁶ ko‘rsatiladi.

Din o‘zining dunyoqarashlik funksiyasini avvalo o‘zidagi insonga, jamiyatga, tabiatga nisbatan mavjud qarashlari orqali amalga oshiradi. Din dunyoni tushunish (dunyoni umuman va undagi alohida hodisalar va jarayonlarni) tushuntirish, dunyoni hissiy qabullash (dunyoni sezgilar va idrokda aks ettirish), dunyoni his qilish (emotsional qabul qilish yoki rad qilish), dunyoga munosabat (baholash) va h.k. Mavjudlikka mazmun bag‘ishlash dinga ishonuvchilar uchun hech bo‘lmasa tasavvurlarida cheklanganlik doirasidan chiqish, yorqin kelajakka, farovonlikka erishish, azob-uqubat, baxtsizliklar, yolg‘izlik, axloqsizlikdan qutulishga umid baxsh etadi.

Din kompensator funksiyani bajarar ekan, odamlarning tasavvurlari, ongini qayta qurishdagi, shuningdek, mavjudlikning ob‘ektiv sharoitlarini o‘zgartirishdagi cheklanganligi, ojizligini to‘ldirib turadi. Real mazlumlik “ruhdagi erkinlik” tomonidan yengiladi, ijtimoiy tengsizlik aybdorlik, azob-uqubatdagi “tenglik”ka aylanadi; cherkovning xayr-saxovati, mehribonligi, daromadlarni qayta taqsimlashi qashshoqlarning qiyinchiliklarini yengillashtiradi; bo‘linganlik va ihotalanganlik jamoadagi va “xudo oldidagi birodarlik” bilan almashadi; bir-birlariga befarq bo‘lgan individlarning shaxsiyatsiz, moddiy munosabatlari xudo bilan shaxsiy muloqot va diniy jamoadagi muloqotlar bilan qoplanadi. Kompensatsiyaning ruhiy jihati – stresslar oldini olish, taskin, ruhiy lazzat berish va boshqalar muhim ahamiyatga ega.

Din muloqotni ta‘minlar ekan, kommunikativ funksiyani bajaradi. Muloqot diniy va nodiniy faoliyatlarda, jumladan, axborot almashish, o‘zaro ta‘sir qilish, insonning inson tomonidan idrok qilinishi jarayonlarida vujudga keladi. Diniy ong ikki asnodagi:

- 1) dindorlarning bir-birlari bilan;

⁶<https://chairoflogicphiloscult.files.wordpress.com/2013/02/d180d0b5d0bbd0b8d0b3d0b8d0bed0b2d0b5d0b4d0b5d0bdd0b8d0b5-d18fd0b1d0bbd0bed0bad0bed0b2.pdf>

2) dindorlarning ilohiy mavjudotlar (xudo, farishtalar, o‘lganlarning ruhlari, aziz-avliyolar va h.k.) bilan, ya’ni insonlarning o‘zaro muloqotlari - liturgiya, ibodat, meditatsiya kabilarda ideal mediatr vazifasini o‘tovchilar bilan muloqotni taqdim qiladi.

Regulyativ funksiya muayyan g‘oyalar, qadriyatlar, ustanovkalar, stereotiplar, fikrlar, an’analar, urf-odatlar yordamida faoliyatlar va munosabatlar, individ, guruh va jamoa xulq-atvorini boshqarishdan iborat. Ayniqsa, me’yorlar tizimi (diniy huquq, axloq va h.k.), ibrat (taqlid qilish uchun ko‘plab namunalarning mavjudligi), nazorat (qoidalarning bajarilishini tekshirish), rag‘batlantirish va jazolash (real va va’dadagi farovonlik) muhim rol o‘ynaydi.

Dinning madaniy translyasiya funksiyasi shundan iboratki, din o‘zi madaniyatning tarkibiy qismi bo‘lishi bilan birga uning muayyan qatlamlari bo‘lgan yozuv, matbaachilik, san’atni ba’zi dinlar qabul qilgan, ba’zilari esa rad etgan. Diniy qadriyatlarining muhofaza etilishi va rivojlanishi, jamlangan merosning bir avloddan ikkinchisiga o‘tishi ta’minlangan.

Diniy an’analar, bir tomondan, yuqori baho berish orqali o‘ziga bino qo‘yishni cheklasa, ikkinchi tomondan, shaxsning “ideal”ini taklif qiladiki, oddiy fuqarolar unga yeta olmaydilar, biroq yaqinlashishlari mumkin.

Ijtimoiy ishning ildizlari diniy saxovat va diniy axloqqa borib taqaladi. Narigi dunyodagi jannat lazatlari faqat halol, taqvodor kishilarga, oxiratdagi umrboqiylik esa faqatgina yerdagi hayotni u yoki bu (konfessiya) din aqidalariga rioya qilib kechirganlarga va’da qilingan. Yaqinlarga yordam qilish barcha dinlarda savob ish hisoblanib bu xayriya ishlarning din tomonidan boshqarilmaydigan norasmiy, biroq jamoatchilik fikri tomonidan rag‘batlantiriladigan ijtimoiy ish sifatida vujudga kelishi va rivojlanishiga ko‘mak bergan. Ibodatxona va monastirlar xayriya ishlar markaziga aylanib, ularning faoliyati hatto hozirgi kun nuqtai nazaridan ham juda keng ko‘lamli bo‘lgan. Ibodatxonalar o‘z qavmlari orqali yetim-yesirlar, qariyalar va nogironlarning boshini silagan, bechorahol odamlarga kiyim-kechak va oziq-ovqat tarqatgan, ba’zan butun boshlik qishloqlarni ocharchilikdan

qutqargan, odamlarni davolagan, o‘qitgan, ko‘ngildagi yaralarga malham bo‘lgan.

Dunyoviy jamoatchilik ijtimoiy ishni tashkil qilishni, uning mazmuni va shakllarini cherkovdan o‘rgandi. Hozirgi kunda ham diniy tashkilotlar o‘zlarining ijtimoiy ishga bo‘lgan ta’sirlarini yo‘qotganlari yo‘q. Masalan, Varshavadagi xristianlik tarbiyasi Salezia instituti dunyoviy tashkilotlarda ishlaydigan ijtimoiy pedagoglarni quyidagi uch yo‘nalish bo‘yicha tayyorlaydi: dezadaptatsiyalashgan bolalar va o‘smirlar bilan ishlovchi mutaxassislar, oila ijtimoiy pedagoglari, nogiron bolalar bilan ishlovchi xizmatchilar. Fin protestant cherkovi esa Finlyandiya bolalari va qizlari uchun xristian uyushmasi (Christian Association for Boys and Girls in Finland - PTK) faoliyatini qo‘llab-quvvatlab turadi. Unga cherkovlardan binolar ajratish, bolalarning yozgi lagerlarini tashkil qilishda ko‘maklashib moliyaviy yordam ko‘rsatadi.

Ijtimoiy ishning har ikki yo‘nalishi-diniy va dunyoviy yo‘nalishlar bir biri bilan o‘zaro aloqadorlikka rivojlanishi bu soha rivojiga uchun muhim hisoblanadi.

2-savolning bayoni

Qadimiy misrliklarda rahmdillilik haqida beminnat (beg‘araz)lik va muhtojlarga yordam ko‘rsatish degan tasavvurlar mavjud bo‘lgan. Qadimiy Misrga oid yozma manbalardan (bizga qadar etib kelgan) din peshvosi Piopinaxtning quyidagi so‘zlarini keltirish mumkin: “Men ochiqqanga non ulashdim, yalang‘ochni kiyintirdim”. “Pttoxotep ta’limoti” da esa, : “O‘z yaqinlaringa nisbatan qizg‘anchiq bo‘lma, kichiklarning iltijolari kuch-qudratdan salhiyatliroqdir”, deyilgan.

Qadimiy Xitoy tamaddunida yaqin insonga muhabbat, o‘zaro hurmat va qo‘llab-quvvatlash asosiy axloqiy mezonlardan hisoblangan. Bular “insoniylik” va “adolat va burch” tushunchalarida mujassam bo‘lgan. Ular Konfutsiy tomonidan ishlab chiqilgan “besh muqimlik”⁷ Xitoy odobi tizimiga kirgan va yaqin insonlarning o‘zaro munosabatlarini anglatgan:

- ota muhabbati;
- farzand e‘zosi;

⁷ https://hozir.org/pars_docs/refs/80/79958/79958.pdf

- katta akaning kichikka nisbatan do‘stona munosabati;
- kichik ukaning kattaga nisbatan hurmat ko‘rsatishi;
- er-xotin o‘rtasidagi totuvlik.

Adolatli tartibni saqlash vositasi sifatida Konfutsiy qonuni emas, an’anaviy va axloqiy asoslarga rioya etishni e’tirof etgan. “Syao” to‘g‘risidagi ta’limot, ya’ni “farzandlik e’zozi”— bu eng avvalo insoniylik va rahmdillilik tuyg‘ulari bilan oziqlangan ta’limotdir. Yaxshi farzand butun umri davomida ota-onaga g‘amxo‘rlik qilish, ularning xizmatida bo‘lish, har qanday holatda ham ularga hurmat bilan qarash. “Rahmdilliksiz hattoki, o‘z xotini va farzandlarini ham himoya qilib bo‘lmaydi”, degan g‘oyalarni qadimiy Xitoy yozmalarida uchratish mumkin.

Qadimiy Hindiston ma’naviy madaniyatiga rahmdillilik, yaqinlariga nisbatan insoniy munosabat, hamdardlik kabilar xos bo‘lgan. “Rigveda” madhiyalarida quyidagi so‘zlar mavjud: “Ehson beruvchining mol-dunyosi kamaymaydi ...”. Ezgu inson Allohning qonunlariga itoatkor insondir.

Rahmdillilik, o‘zaro qo‘llab-quvvatlash, xayriya faoliyati g‘oyalari o‘z rivojini antik dunyo ma’naviy madaniyatida topgan. Qadimiy Yunonistonda kambag‘allarni qo‘llash har bir o‘zini hurmat qiluvchi insonning burchi hisoblangan. Aynan shu erda xayriya faoliyati va nafrat hissini davlat tomonidan tasarruf etish asoslari vujudga kelgan.

Yunoniston shaharlarida kambag‘allarni qo‘llab-quvvatlash asosiy g‘amxo‘rliklardan biri hisoblangan (oziq-ovqat ulashish, pul tarqatish va hokazolar). U yerlarda be’morlar alohida e’tiborda bo‘lganlar va ular “etreyal”larda joylashgan. Shu bilan birga oilalari bilan davlat ta’minotida bo‘lgan harbiy nogironlarga nisbatan nafratlanish hissini yoyishga oid choralar ko‘rilgan.

Qadimiy Rim hukmdorlari oldida ham ijtimoiy yordamni tashkillashtirish muammosi mavjud bo‘lgan. Mamlakatda tartibni saqlash maqsadida maxsus lavozimlar joriy etilgan — ijtimoiy ishlarni tashkillashtiruvchilar, xalq orasida non ta’minoti bilan shug‘ullanuvchilar, yetimlarni otaliqqa oluvchilar.

Davlat tasarrufidan tashqari tashkilotlar ham faoliyat yurita boshlagan. Misol uchun, “janoza o‘tkazish (dafn etish) shirkatlari”. Ularning maqsadi har bir a’zosiga munosib dafn etishni ta’minlash bo‘lgan.

Muhtojlarga davlat ko‘magi tuzishni tashkil etish g‘oyalari zaruriyati ham ijtimoiy ongda paydo bo‘lgan. Lekin hammada ham bu ishlar bir xil fikrni uyg‘otmagan. Masalan Goratsiy “kir kambag‘allic”ni mazax qilgan.

Milloddan avvalgi II—millodiy II asrlar mobaynida “Rim huquqi” deb ataluvchi qadimiy Rimning huquqiy tizimi shakllandi. Unda nafratlanish muammolariga bevosita va yoki, bilvosita bog‘liq bo‘lgan moddalar mavjud bo‘lgan. Bular:

— farzandlikka olish;

— otaliq va vasiylik (voyaga etmaganlarga; ayollarga; aqldan ozganlarga; nogironlarga nisbatan).

Shunday qilib, qadimiy Yunonistonda ham, qadimiy Rimda ham davlat va jismoniy shaxslar tomonidan olib borilgan ijtimoiy faoliyat alohida rivojlandi. Unda barcha ezgu ishlar mujassam bo‘lgan. Lekin kambag‘al bo‘lish qo‘rquv hissini uyg‘otib, uni ko‘rish yomonlika deyilgan. Xayriya ham faqatgina erkin va ozod fuqarolarga berilgan, qullarga nisbatan bu ezgu faoliyat joriy etilmagan. Binobarin, xayriyaning bir qismi shaharlar obodonlashtiruviga, umufoydali inshootlar barpo etish va ommaviy tadbirlar uyushtirishga sarflangan hamda bu mulkdan nafaqat muhtojlar balki, boylar ham bahramand bo‘lishgan.

Xayriya mavzusi turli falsafiy an’ana va maktablarda turlicha talqin etiladi. Zamonaviy tadqiqotlar xayriya faoliyati vujudga kelishini diniy qarashlar bilan bog‘lashadi.

3-savolning bayoni

Yahudiylik davomchilari maxsus ehsonlik kassalari tuzishgan. Kambag‘allar ularda ro‘yxatda turishgan. Kassalar asirlarni qaytarib olish va kambag‘al kelinlarni sep bilan ta’minlash vazifalarini ham bajargan. Kambag‘allar uchun maxsus tamaddixonalar ham barpo etilgan.

Kelgusida, yaxudiylikda ijtimoiy yordamning quyidagi yoʻnalishlari muhim oʻrin egalladi:

- xayr-ehson kassasi orqali pul berish;
- oziq-ovqat mahsulotlari bilan yordam koʻrsatish;
- kiyim-kechak berish;
- dafn marosimlari haqida gʻamxoʻrlik qilish.

Xayriya mablagʻlarining manbalari:

- jamiyat aʼzolariga solinadigan soliqlar;
- ehsonlar;
- meʼrosalar;
- vasiyatnomalar;
- jarimalar;
- umumiy mulkdan foydalanishdan tushgan ijara toʻlovlari.

Qarzlarni kechish amaliyoti, qarzdorlik majburiyatlarini bekor qilish qadimiy yaxudiyalarda mehr-muruvvatlilikning yana bir shakli boʻlgan. Ushbu narsa har bir yubiley yilida takrorlangan (har 50 yilda). Kambagʻallar uchun xayr-ehson yigʻini Allohga xizmat qilishning asosini tashkil etgan. Yahudiylar hukumati tomonidan xalqdan xayr-ehson yigʻish va muhtojlarga taqsimlash borasida maxsus tadbirlar uyushtirish yoʻlga qoʻyilgan.

Tavrotda (talmudda) xayr-ehson “idaka” soʻzi bilan ifodalanadi, yaʼni “adolatlilik” yoki “eʼtiqodlilik”. Kambagʻal olishga haqlidir, oʻziga toʻq esa, berishga majburdir.

Mehr-muruvvat koʻrsatishdan boy-badavlat ham, kambagʻallar ham ozod etilmaydi. “Sadaqa hisobiga kun koʻruvchi ham sadaqa ulashishi lozimdir”.

Xayr-ehsondan foydalanishda ayollar ustunlikka ega boʻlgan. Kambagʻal qarindoshga begona kambagʻaldan oldinroq yordam koʻrsatish kerak. Oʻz shahrining kambagʻallari boshqa shaharlik kambagʻallar oldida ustundir. Mol-mulkning 1/10 qismini ehson qilish xayrli ish hisoblangan, 1/20 va undan kam miqdordagi ehson— hasislikdir. qolaversa, ehson uchun 1/5 qismidan yuqorisini sarflash rad etilgan (oʻzi qashshoqlashib, sadaqaga muhtoj boʻlib qolmasligi uchun).

4-savolning bayoni

Cherkovlar dasturi deyarli kambag'allar foydasiga sadaqa so'rashga qaratilgandi. Sadaqa berishning o'ziga xos qoidalari tuzilgan edi:

- 1) qo'ldan-qo'lga berilgan sadaqagina yuqori baholanib, qimmatga ega bo'lgan;
- 2) pinhona sadaqa, yo'l-yo'lakay ulashilgan;
- 3) "so'qir" sadaqa muhim hisoblangan, ya'ni kambag'allik sabablari va ushbu sadaqa nimaga ishlatilishi so'ralmagan;
- 4) kambag'al sadaqa beruvchi kimligini bilishi shart bo'lgan, chunki u uning uchun cherkovda iltijo qilgan. Sadaqa ulashuvchi sadaqa oluvchini bilishi shart bo'lmagan.

U vaqtlarda yomon ovqatlanish va tibbiyotning achinarli holati turli davosiz yuqumli kasalliklarni olib kelgan va aholi o'rtasida o'lim holatlarining ko'payishiga sabab bo'lgan. Umr ko'rishning o'rtacha davomiyligi 30 yoshdan oshmagan. Shulardan vabo kasalligining paydo bo'lishi sanitariya qonunchilik va shahar sanitariya xizmati joriy etilishiga asos bo'lgan.

Xayriya faoliyati katolik adabiyotda 2 yo'nalishga bo'lingan—*moddiy va ma'naviy*.

Ezgulikning an'anaviy ro'yxati quyidagilardan iborat bo'lgan:

- ochiqqanni to'ydirish;
- tashnani chanqog'ini qondirish;
- yalang'ochni kiyintirish;
- musofirni o'z uyida qabul qilish;
- be'mor holidan xabar olish;
- mahbusni dafn qilish.

Ushbu ro'yxatning davomini quyidagi aqidalar davom ettiradi:

- gunohkorni kechirish;
- savodsizga ilm berish;
- ikkilanuvchiga yaxshi maslahat berish;
- aziyat chekuvchining ko'nglini ko'tarish;
- qiyinchiliklarni sabot bilan yengish;
- xafagarchilikni unutish;
- tiriklar va o'liklar haqqiga duo qilish.

Cherkov qonunchiligiga ko‘ra cherkovning foydasi 4 ga bo‘lingan:

1. Cherkov rahbariga;
2. Mullaga;
3. Cherkovlar barpo etilishiga;
4. Kambag‘allarga.

Katolik cherkov kambag‘allik va qashshoqlikni ideallashtirgan, ya‘ni ko‘klarga ko‘targan. Xristianlik (nasroniylik) yetimlarga g‘amxo‘rlik ko‘rsatishni ilk faoliyatidan targ‘ib etishni yo‘lga qo‘ygan. Protestantlik (XVI asr) paydo bo‘lishi bilan ezgulik va xayriya faoliyati tushunchalarining asl mohiyati o‘zgarib borgan. Ular “Inson Alloh yordamida qutqariladi” degan katolik ta‘limotini inkor etishdi, kambag‘allik va qashshoqlikni ideallashtirilishini qoralashdi. Bu ayniqsa, Kalvinizm ta‘limotida yaqqol ko‘zga tashlanardi (inson tug‘ilguniga qadar Alloh tomonidan jannati yoki do‘zaxi bo‘lishi belgilab qo‘yilgan). Kalvin qashshoqlarni ta‘qib etgan va sadaqa so‘ralishini ta‘qiqlab qo‘ygan. “Kambag‘al bo‘lish istagi bemor bo‘lish istagi qatori—gunohdir”.

Ushbu ta‘limotda, o‘limdan keyingi muvaffaqiyatlarni yerdagi hayot muvaffaqiyatlari bilan bog‘lashgan. Ta‘limotda, muhtojga ehson berish emas, “uning ruhini qutqarish” muhimroq hisoblangan.

Protestantlik xayriya faoliyatini institutlashtirilishi (alohida sohaga ajratilishi)ga asos solgan va ushbu faoliyat ijtimoiy ishning shakli sifatida namoyon bo‘lgan.

“Ochiqqanni baliq bilan to‘ydirma, uni baliq tutishga o‘rgat va ushbu amal orqali unga o‘zini kelajakda ta‘minlashiga imkon yaratib ber”

Rossiya tomonidan pravoslavik (vizantiya dini)ni qabul qilishi azaliy yuzyilliklar mobaynidagi mamlakatlararo munosabatlarning mevasidir. Rossiyaliklarning cho‘qintirilishi bilan xayr-ehsonlik diniy aqidalar bilan belgilana boshlagan: “Sendan so‘rayotgan va qarz olmoqchidan yuz o‘girma”; “kambag‘alga ehson ulashuvchi Allohga qarz berayapti va U uni munosib taqdirlaydi”; “Mehr-muruvvat ko‘rsating va har bir insonga hamdard bo‘ling”.

Cherkov amaliyotida yordam ikki yo‘nalishda ko‘rsatilgan:

- 1) yordamning monastir tizimi;
- 2) aholidan tushgan ehsonlardan iborat yordam tizimi.

Monastirlar xayr-ehson ijtimoiy faoliyat markazlariga aylangan. Ularning asosiy vazifalari:

- Davolash;
- Muhtojlarga birlamchi tabiiy oziq-ovqat resurslarini yetkazish;
- Muhtojlarni bilim olishga yoki, hunarlarga o‘qitish;
- Nazorat olib boorish.

Cherkov (Allohning uyi) gunohkor ayollar (sadoqatsizlar) uchun jazo o‘tash maskani hisoblangan (knyaz Yaroslav Nizomi).

Cherkovga bemorlar va nogiron qashshoqlarni nazorat qilish yuklatilgan, zeroki, ular ko‘chama-ko‘cha sadaqa so‘rab yurmasdan, Allohning maskanlarida tin topishi zikr etilgan.

Mehr-muruvvat, insoniylik g‘oyalari va xayr-ehson amaliyoti qadimiy yaxudiy larga xos bo‘lgan va u aksini muqaddas kitob Vethiy Zavetda topgan. Ushbu kitob diniy va madaniy tarixiy yodgorlik hisoblanadi. Ularda ham ahloqiy me‘yorlar mavjud bo‘lgan.

Xayr-ehson, hattoki, dushmanga nisbatan ham maqullanadi. “Dushmanning adashgan hayvonini topib olsang, uni dushmaningga olib borib ber”.

5-savolning bayoni

Islom boshqa dunyo dinlari qatori yuqori axloqiy shaxsning shakllanishiga katta e‘tibor qaratadi. Qur‘on va sunnatda inson hayotining tug‘ilishidan to o‘limiga qadar bo‘lgan vaqtni o‘z ichiga olgan turli axloqiy me‘yorlar belgilangan. Har bir e‘tiqod etuvchining majburiyatlariga doimiy axloqiy takomillashuv singdiriladi. Ta‘limotga binoan, Alloh, o‘zi xayrihoh va mehr-muruvvatli bo‘lib, musulmonlardan ham shunday sifatlar namunasini ko‘rsatishlarini talab etgan. Binobarin, Qur‘onda nafaqat hamdardlik va xayrixohlik ko‘rsatish, balki og‘ir ahvolga tushgan insonga aniq beminnat yordam va ko‘mak ko‘rsatish haqida so‘z boradi. Payg‘ambarimizning pand nasihatlarida musulmonning qulga, yengilganga nisbatan insoniylik munosabatda bo‘lishi, kek saqlamaslik, qarz olishdan voz kechish (qarz beruvchi og‘ir holatda bo‘lsa) hamda nafaqat baxtsizlikka duchor

bo'lganga, hattoki, ezgu niyatlarga intilayotganda ham yordam berishga tayyorligini ko'rsatish xususida batafsil qayd etilgan.

Islom ta'limoti yetim-yesirlar xususida alohida g'amxo'rlik qilishni ta'kidlaydi va ularga zakot uchun ajratilgan mablag'lar sarflanadi (majburiy ehson yoki muhtoj musulmonlar foydasi uchun beriladigan soliq). Yetimlar mol-mulki daxlsizdir. Unga xiyonat qilgan, Qur'onga ko'ra, jahannam olovida kuyadi. Bundan tashqari, Qur'on "ortiqcha" farzandlarni ota-onalari tomonidan o'ldirilishini ta'qiqlab qo'ydi. "Kambag'allikdan qo'rqib farzandlaringizni nobut qilmang. Biz ularni ham, sizlarni ham to'ydiramiz: chindan ham ularni o'ldirish katta gunohdir". Zakotni barcha layoqatli yoshi katta musulmonlar to'lashi shartdir. U insonni "poklaydi", to'plangan mol-mulkdan foydalanishni gunohsiz qiladi. Zakot aniq miqdorning yuqorisidan to'lanadi, ya'ni:

- Yer mahsulotlaridan 2,5 %;
- qimmatbaho materiallar, toshlar qazib olish foydasidan 10 %;
- dengiz mahsulotlaridan 20 %.

Ushbu toifa odamlar mablag'larni olishga haqlilar: kambag'allar, to'lashga layoqatsiz qarzdorlar, e'tiqod uchun kurashlar qatnashchilari, qaytishga mablag'i yo'q musofirlar, zakot yig'uvchilar.

Hayit kunlari har bir erkin (ozod) musulmon (chorvasi bor yoxud ehsonlikka hayvon olishga yetarli mablag'i bor) qurbonlik keltirishi shartdir (bir kishi uchun bitta qo'y, 1-7 kishi uchun bitta tuya yoki, bitta qora mol). Barcha go'sht muhtojlarga tarqatilishi zikr etilgan. Belgilangan an'anaga ko'ra: go'shtning 1/3 qismi bayram dasturxoniga tortiladi (so'ygan oila va mehmonlar uchun), qolgani esa, muhtojlarga tarqatiladi. Terisi xo'jalik ehtiyojida ishlatiladi yoki, sotilib foydasi sadaqa qilinadi. Albatta, ungacha uni biror kimsa bepul olishdan bosh tortsa. Agar qurbonlik amalga oshmasa, ushbu inson uning narxidagi mablag'ni ehson qilishi zarurdir.

Qur'onda shuningdek, qullarga g'amxo'rlik haqida ham aytilgan. "O'z qulini urgan inson—eng yomon insondir, qulni ozod etgan esa, Alloh oldida gunohini yuvgan hisoblanadi", — deb payg'ambar e'lon qilgan.

Muhammad payg'ambar qashshoqlikni oldini olish bo'yicha ham g'amxo'rlik qilgan, deb hisoblanadi. U "muhtojni ishlashga o'rgatish kerak, zeroki u yashashga mablag' ishlab topsin va o'zini sadaqa bilan boqishdan ozod etsin" deydi. Sadaqa so'rash—gunohdir (faqatgina olov bilan yuviladigan gunoh).

Islom majburiy sadaqadan (zakotdan) tashqari, undan yuqorisini ehson qilishni zikr etadi. qarzlardan kechish: qullarni ozod qilish, bemorlar va o'lganlarni ziyorat etish; vafot etganlarni dafn marosimlariga ko'maklashish; mehmondo'stlik ko'rsatish va mehmonlarni himoyasini ta'minlash; musofirga yo'l ko'rsatish. Bular ruhiy ehtiyojdan kelib chiqqan holda bajariladi, o'z manfaatini ko'zlamasdan, beminnat xayr-ehson sifatida.

Sadaqa, unga imkoniyati mavjud inson tomonidan tarqatilib, 3 turga bo'linadi:

- a) bir marotabalik xayriya harakati;
- b) gunohlarini yuvishga oid ehson, ya'ni jarima (kaffora) — bironta islomiy ko'rsatmani buzish (masalan, ro'za tutish qoidalarini). Ushbu ehson xayriya maqsadlariga qaratiladi;
- v) mulkdorlarning foydaning bir qismini muhtojlarga ajratishi.

Sadaqani o'zi bunga qodir bo'lmagan insongina olishi mumkin.

O'zbekistonda ijtimoiy ish tarixini davrlashtirish o'ziga xususiyatga ega va quyidagicha bo'ladi:

(islomgacha bo'lgan davr VIII asrgacha)

Umumiy xayriya davri (jamoaviy, diniy) (VIII asrgacha.). O'rta Osiyo hududida yordam va o'zaro ko'makning qabilaviy va jamoa shakli zardushtiylik davrida vujudga keldi. Ijtimoiy yordam qadimgi Muvorounnahrda mavjud edi.

Diniy-davlat xayriya davri (XIV-XX asr.). Diniy xayriyana ega aholiga ijtimoiy yordam berishning davlat tizimi bilan xarakterlanadi.

Ijtimoiy rejalashtirish davri (1917-1991). Ijtimoiy ta'minot tizimining isloh qilinishi. Ijtimoiy ta'minot vazirligi pensiya ta'minoti, nogironlar, yolg'iz va ko'p bolali oilalar, ota-onasiz bolalarni qo'llab-quvvatlashni amalga oshiradi. Bu davrda mamlakatda na tekinxo'r, va tilanchilar bo'lmagan.

Ijtimoiy ish institutining shakllanish davri (1990- yy dan.). Ijtimoiy-iqtisodiy aloqalarning o`zgarishi, narxlarning erkinlashtirilishi, ishsizlik ijtimoiy muammolarga olib keldi. Qisqa muddatli dasturlar paydo bo`ldi. Muhtojlarga yordam berish tizimi shakllandi. Shuning uchun bu muammo bizda va xorijda qanday hal qilinayotganini o`rganish muhimdir.

Ijtimoiy ishning kasb sifatida rivojlanishini uch bosqichga bo`lish mumkin. Birinchi bosqich ijtimoiy ishning kasb sifatida paydo bo`lishi bilan xarakterlanadi. Ikkinchisi 20-asrda shimoliy Amerika va Yevropada ijtimoiy ishning ijtimoiy institut sifatida o`zgarishidir. Uchinchi bosqich ijtimoiy ishning butun dunyoda qo`llanilish bilan bog`liq.

Nazorat savollari

1. Xayriya va diniy e'tiqod tushunchalari haqida nimalarni bilasiz?
2. Yahudiylikda xayr- ehson masalalari ma'lumot bering?
3. Katolik, protestant va pravoslavlarda xayriya faoliyati to`g`risida nimalarni bilasiz?
4. Islom dinida muruvvat amrlari.
5. Ilk sivilizatsiyalarda xayriya g`oyalarining vujudga kelishi.
6. O`rta asrlarda jamoaviy xayriya haqida ma'lumot bering?
7. Sadaqa bu...
8. Sadaqaning qanday turlari bor?

Tayanch tushunchalar: tsedaka, xayriya, zakot, regulyativ funksiya, madaniy translyatsiya funksiyasi, dunyoqarash, kommunikativ funksiya, kompensator, "besh muqimlik", "kir kambag'allik"

3-mavzu. Chet elda ijtimoiy ish asoslari.

Reja:

1. Ijtimoiy ish institutsionalizatsiyasining ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy zaminlari. Tashkillashtirilgan xayriya.
2. Ijtimoiy ishchilar maktablarining vujudga kelishi va rivojlanishi. Ijtimoiy xizmat ishchilarini tayyorlash.
3. Chet ellarda ijtimoiy ishchilarning faoliyatining amaliy sohalari.

4. Sotsial o'zaro harakat tushunchasi. M.E.Richmondning ijtimoiy ishning rivojlanishdagi hissasi.

1-savolning bayoni

Adabiyotlarda ijtimoiy ishning kasb sifatida paydo bo'lishi 19-asr oxiri va 20-asr boshlariga to'g'ri keladi. Aynan shu davrda bir qator sanaoti rivojlangan mamlakatlarda mutaxassislar guruhi paydo bo'lib, ular ijtimoiy ish bilan professional shug'ullanishni boshladilar, o'quv muassasalari yaratib, ijtimoiy xodimlarni o'qitdilar⁸. Muhim faoliyat turi sifatida ijtimoiy ish ancha oldin Buyuk Britaniya va AQShda shakllandi va keyinchalik u kasbiy asosda qo'yildi.

Ilmiy va o'quv fani sifatida ijtimoiy ishning rivojlanishi va ijtimoiy xodimlarni tayyorlashga bo'lgan ehtiyoj tadqiqotchilar fikricha quyidagi sabablari quyidagilar bilan izohlanadi:

- ✓ Borliqning umumiy tamoyillari va me'yorlari bilan bog'liq yagona jamiyatning buzilishi.
- ✓ Urbanizatsiya va sanoatlashish .
- ✓ Ijtimoiy aloqalar va insoniy munosabatlarning kuchayishi⁹.

Yevropa va AQShda sanoat rivoji, insonlar o'rtasida, inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarda an'anaviy ijtimoiy aloqalarning buzilishi, jamiyatda yuqori daromadga ega qatlamning ko'payishi, shahar hayotiga moslashishning osonligi, urbanizatsiya jarayonining tezlashishi, shunday ijtimoiy muammolar paydo bo'lishiga olib keldiki, an'anaviy jamiyatda sinovdan o'tgan usullar bilan ularni hal qilish mumkin bo'lmay qoldi.

Jamiyatda munosabatlarning tezlik bilan kuchayishi sharoitida yanada ko'proq ziyoli insonlar shakllanib, saxovatlik va bag'rikenglik uslubiyoti bilan jamiyatni sog'lomlashtirishga qaratildi.

Ammo qachonki qashshoqlik darajasi keng miqyosda bo'lsa, jamiyatga o'tish- bu tabiiy jarayon sanaladi. Bu insonlar kasal hisoblanadi va ularni davolash zarur bo'lib, u mavjud faoliyat sifatida o'sib borayotgan jamiyat muammosi bilan birgalikda ko'rildi.

⁸ <http://elibrary.ru/item/asp>

⁹ <http://elibrary.ru/item/asp>

Shuningdek ijtimoiy ish doirasida parallel ravishda ikkita yo`nalish rivojlanib, ijtimoiy muammolarni tushunishda bir-biriga qarama-qarshi turadi. Mazkur jarayon mualliflar ko`rsatishicha AQSh va bir qator Yevropa mamlakatlari ayniqsa, Buyuk Britaniya, Gollandiya, Germaniya uchun xosdir. Ijtimoiy ishning rivojlanishi ikkala mintaqada bir-birini rag`batlantirdi.

Buyuk Britaniyada merkantilizmdan avvalgi davrlarda aholining kam ta`minlangan qismini ijtimoiy himoya qilish cherkovlarning vazifasi hisoblangan. Feodal tizim davlatning ijtimoiy sohadagi yagona qonuni doirasida aholining ijtimoiy ta`minoti faoliyat yuritgan. Bu qonun "Qora o`lim vabosi" vaqtida 1348 yilda aholi sog`ligini saqlash jarayonida qabul qilingan. Ikki yil muddatda ushbu kasaldan inglizlarning uchdan ikki qismi vafot etgan. 1349-yilda qirol Eduard III tomonidan "Ishchilar" to`g`risida qonun qabul qilindi. Londonda 1375-yili tashkil etilgan Muqaddas Djeyms gil`diyasi hujjatlarida quyidagicha fikrlar mavjud: "Agar kimda kim qardoshlikda bo`la turib qarilik chogida jamg`armaga ega boimasa va o`zini ijtimoiy himoya qila olmasa, qardoshlikda 8 yil davomida bo`lib, o`z xizmatini yaxshi ado etgan boisa, ushbu shaxs har haftada umrining oxirigacha yoki sharoiti yaxshilangunga qadar umumiy kassadan 13 pensiya olishga haqli". 1601-yilda qirolicha Yelizavetta tomonidan "Kambag`allik to`grisida" qonun qabul qilindi. Ishga layoqatli kam ta`minlangatilar tarkibiga: qamoqdagilar, og`ir sharoitda ishlovchilar, qullar kirgan. Ushbu qonun Angliyada 1834-yilgacha o`z kuchini yo`qotmagan va 1935- yilda AQShda qabul qilingan "Ijtimoiy ta`minot to`g`risida"gi qonunda o`z aksini topgan. 1908-yilda Buyuk Britaniyada davlat baza pensiyalari joriy qilinib, uning hajmi haftasiga 2-5 shilling boigan va 70 yoshdan boshlab berilgan, 1925- yilda esa 65 yoshdan, 1960-yilda esa ayollar uchun pensiya 60 yoshdan berilgan. 1925-yilda 65 yoshlik pensiya yoshidagi aholi uchun qayta taqsimlash pensiya tizimi qo`lanila boshlanib, uning moliyaviy holati to`langan sug`urta badaliga tayangan, bunda 70 yoshdan katta boigan aholi qatlamiga baza pensiyalari to`iovi davom etgan. 1946-yilda Milliy sug`urta dasturida boshlangich pensiya hajmi yolg`iz fuqarolar uchun haftasiga 26 shilling va oilalilar uchun 42

shillingdan iborat bo'lgan. 1918 - 1921-yillarda badallar kirish jarayonidagi soliq imtiyozlari ilk jamg'arish tizimiga turtki bo'ldi. Buyuk Britaniyadagi birinchi jamg'arish tizimi 1928 yilda Metropolitan Life of New York Amerika kompaniyasi tufayli vujudga keldi. 1947-yildagi qo'shimcha soliq imtiyozlari kompaniyalar uchun ma'muriy va asosiy ishchilarning pensiyalariga katta hajmdagi mablag'ini qo'yishga imkon berdi. Katta oylik maoshga ega boigan ishchilar oyligining bir qismini to'g'ridan to'g'ri chegirilishi va kelajakdagi oylik maoshi ko'tarilishi holatidan ko'ra ish beruvchilarning pensiya ta'minotidagi barcha xarajatlarini to'lashlaridan manfaatdor bo'lib qoldilari'. Buyuk Britaniyadagi pensiya tizimini rivojlantirish asosida quyidagi qonunlar yotadi: • 1952-yil: sug'urta kompaniyalarining investitsiya daromadiga soliq solinishining bekor qilinishi; qo'shimcha daromadni soliqqa tortilishi; • 1970-yil: barcha turdagi sxemalar kodirovkasining amalga oshirilishi. G'arb mamlakatlari jamoatchiligi ongida muhtojlarga professional yordam ko'rsatish g'oyasi yanada aniqlashdi.

Professional faoliyat sifatida ijtimoiy ish AQSh da tezkorlik bilan rivojlandi. Shahar atrofidagi qishloqlarning shaharga aylanishi, boshqa joydan keluvchilar, tayinsiz va omadsiz odamlarning ko'payishi g'aribxonalar va qamoqxonalarning ko'payishiga olib keldi. Bu toifa shtatlar organlari himoyasi ostida bo'lib, keyinchalik shtatlar o'zgarish va xayriya kengashlariga o'tkazilgan. Umumiy sektorda bolalarga qarash bo'yicha ko'ngilli tashkilot va agentliklar paydo bo'ldi.

Shtatlar xayriya va o'zgarish kengashlari 19-asrning 60-yillarida paydo bo'ldi. Kengashlarga mashhur filantroplar, ko'ngillilar, ziyolilar kirishgan.

1865-yilda turli shtatlardagi kengash a'zolari ijtimoiy fanlar Amerika Assotsiatsiyasiga birlashdilar¹⁰. Ammo odamlarga yordam ko'rsatish kabi bir xil ish bilan shug'ullanadigan insonlarning turli guruhlarini turli qarashlar va turlicha manfaatlarga ko'ra ajratildi.

¹⁰Лобченко Л.Н. История социальной работы: учебное пособие / Л.Н.Лобченко.-Мурманск: МАГУ, 2018. - 258-с.

Ko'pchilik fikricha amaliy ijtimoiy muammolarni hal qilish inson to'g'risidagi ilmiy bilimlar asosida bo'lishi kerak. Yordamga muhtoj shaxslarga qarovchi va nochorlarga yordam berishni nazoratini amalga oshiruvchi amaliy xodimlar amaliyotda qo'llay oladigan oddiy usullarni ishlab chiqishdan manfaatdorlar. Manfaatlarning to'qnashuvi tezkor shaklda bo'ldi. 1874-yilda amaliy xodimlar Assotsiatsiyadan chiqishdi va o'zlarining xususiy tashkilotlari- xayriya va o'zgartirish milliy konferensiyasini tashkil etishdi. (u bir qator manbalarda xayriya va tuzatilgan faoliyat konferensiyasi deb ham nomlangan).

Xayriya va o'zgartirish milliy konferensiyasining yaratilishi professional ijtimoiy ishning ibtidosi bo'ldi. Aynan shu vaqtdan boshlab, olimlar fikricha, tashkiliy ijtimoiy ish rivojlandi.

Amerika adabiyotlarida uning rivojlanishining dastlabki bosqichi dastlabki ishonchsiz qadamlardan rasmiy uslublarga o'tish bosqichi sifatida xarakterlanadi.

AQShda 19-asrning 80-yillarida ijtimoiy ishning ikkita yo'nalishiga ega ikkita kasbiy tashkilotlar paydo bo'ldi. Ulardan biri tashkiliy xayriya London jamiyati shaklidagi muassasa bo'lib, 1887-yilda Baffaloda tuzildi. Ikkinchisi qo'shnilar (birga yashovchilar) Gildiyasi bo'lib Nyu-Yorkda 1886-yilda tashkil etildi. Ikaila tashkilot o'z g'oyalarini Angliya viktorian an'analaridan olib, tezlik bilan rivojlandi. 1892-yilga kelib AQSh va Kanadaning yirik shaharlarida 92 ta xayriya tashkilotlari tuzilgan edi¹¹.

2-savolning bayoni

Ijtimoiy xizmat Yevropada jadal rivojlandi. Londonda xayriya jamiyati bo'lgan ijtimoiy xodimlarni tayyorlash uchun birinchi maxsus o'quv muassasasi 1903-yilda ochildi va bu —Sotsiologiya maktabi nomini oldi. 1912-yilda bu maktab London iqtisodiyot maktabining ijtimoiy xizmat fakultetiga o'zgartirildi¹².

1908-yilda Yevropada ayollar harakati asoschisi Alisa Solomon rahbarligida Germaniyada ijtimoiy xodimlar uchun ayollar maktabi

¹¹ Medvedeva G.P. Etika sotsial'noy raboti. Uchebnoe posobiya dlya vuzov Izdatel'stvo: Gumanit, Vladivostok.: 2002

¹² <http://www.studfiles.ru.preview>.

ochildi. 1910-yilga kelib Yevropa mamlakatlarida va AQSh da ijtimoiy ishning 14 ta maktabi bor edi. Dastlabki ijtimoiy xodimlar maktablari qoidaga ko`ra bir yillik tayyorgarlikka ega bo`lgan¹³.

Ammo ijtimoiy xodimlar uchun birinchi haqiqiy o`quv muassasasi Gollandiyada ochilgan. 1899-yil Amsterdamda ijtimoiy xodimlarni tayyorlash bo`yicha institut ochildi. Bu yerda o`qitish ikki yillik va kunduzgi shaklda bo`lgan¹⁴. Ham ayollar, ham erkaklar o`qitilib, ular nazariy va amaliy tayyorlanganlar. Birinchi jahon urushi uni yo`qotmadi, ammo uning ishtirokchilari ichki muammolarini qiyinlashtirdi. Bu muammolarning kuchayishi ijtimoiy xodimlarni tayyorlashga qatnashuvchi mamlakatlar miqdorining o`sishi bilan kuzatildi. Agar urushdan oldin 7 ta mamlakatda ular tayyorlangan bo`lsa, urush oxirida maktablar soni o`tdi.

1920-yillarda dastlabki ijtimoiy xizmat maktablari Belgiya, Norvegiya, Shvetsiya, Italiyada ochildi. Ijtimoiy xodimlarni o`qitish bo`yicha maktablar hattoki Chilida ham ochilib, uning asoschisi mashhur jamoat arbobi Rene Sandra bo`ldi¹⁵.

O`tgan asrning 30-yillarida ijtimoiy xodimlarni tayyorlovchi mamlakatlar o`sishi davom etdi.: Ispaniya, Isroil, Irlandiya, Lyuksemburg, Gretsiya, Portugaliya, Daniya, Hindiston, Misr. Ko`rib turibmizki, ijtimoiy xizmat kasb sifatida uchinchi dunyo mamlakatlarida allaqachon ma'lum.

3-savolning bayoni

Ijtimoiy xodimlarni tayyorlash faqatgina tashkiliy emas, balki uslubiy jihatlarni ham o`z ichiga oladi. Ishga tushirilgan o`quv muassasalari hali malakali o`qituvchilarga ega emas edi. O`quv qo`llanmalari deyarli yo`q edi. AQSh da bu sohadagi dastlabki kitoblar A.Uornerning «Amerikaga xos xayriya» va M.Richmondning «Nochorlarga do`stona tashrif: xayriya tashkilotlarida ishlovchilar uchun

¹³ Фирсов, М.В. История социальной работы: учебное пособие для высшей школы/ М.В.Фирсов.-Изд.2-е.-М.: Академический проект: Константа, 2007.-608с.

¹⁴ <http://www.studfiles.ru.preview>.

¹⁵ Pavlenka P.D. Osnovi sotsial'noy raboti: Uchebnik. 3-e izd., ispr. i dop. / red.- M.: INFRA-M, 2006.- S. 115.

amaliy qo'llanma» asarlari bo'ldi¹⁶. Amerikada ijtimoiy ish uchun kadrlar tayyorlash xayriya tashkilotlari imkoniyatiga katta darajada bog'liq edi. Dastlabki o'qituvchilar katta ish tajribasiga ega xayriya tashkilotlari a'zolari bo'lib, ularda pedagogik ta'lim yo'q edi. O'sha vaqtda amaliy ijtimoiy ish sohasi quyidagilar bo'lgan:

- Tibbiyotdagi ijtimoiy ish
- Maktablardagi ijtimoiy ish
- Farovon bo'lmagan oilalar hayot sharoitlarini o'rganish
- Ijtimoiy psixoterapiya

Qayd etish kerakki, barcha dasturlar mijoz bilan individual ishlarni o'rgatishga yo'naltirilgan bo'lgan.

Ijtimoiy ishning o'ziga xosligi nimada? U hamshira, shifokor, o'qituvchi kasbidan nima bilan farqlanadi? Bu masala ham boshlovchi mutaxassis ham maktab o'qituvchilarini o'ylantirgan. Bir qator mutaxassislar ijtimoiy xodimlar uchun universitet ta'limi amaliyotiga qarshi chiqishgan.

Ijtimoiy ishning amerika ensiklopediyasida J.Leybi qiziqarli fakti keltiradi. 1915-yilda Xayriya milliy konferensiyasi AQSh da kasb ta'limi sohasidagi yetakchi mutaxassis A.Fleksnerni ijtimoiy xizmat kasb yoki kasb emasligi to'g'risida o'z fikrini bildirishga taklif qiladi. U aytadiki, uning mezoni bo'yicha ijtimoiy xizmat-bu kasb emas. Ammo uning so'zi ijtimoiy xizmat bilan shug'ullanmoqchi bo'lganlarga hech qanday ta'sir ko'rsatmadi va ijtimoiy ish maktablariga arizalar oqimini kamaytirmadi. Bundan tashqari bu mutaxassislarni yanada muvofiq va shakllantirilgan dasturlarni yaratish uchun rag'bat bo'ldi.

Maktablar o'rtasidagi aloqalarni qo'llab-quvvatlash uchun 1919-yilda tuzilgan Amerikadagi ijtimoiy ish maktablari assotsiatsiyasi o'quv ishlari me'yorlarini ishlab chiqish uchun forumga o'zgartirildi¹⁷. 1924-yilda Assotsiatsiya mazkur sohadagi ijtimoiy xodimlarni tayyorlash uchun, ularni o'qitish kurslari va universitetlardagi kurslar uchun aniq talablar (o'quv rejalari) ishlab chiqdi. Minimal yillik dastruda sinfda va

¹⁶ Социальная работа с различными группами населения: учебное пособие /коллектив авторов: под.ред. Н.Ф.Баскова.-М.:КНОРУС, 2017.-528 с.

¹⁷Корнюшина Р.В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток: Изд. Дальневосточного университета 2004.-85 с.

amaliyotda o'rgatiladigan o'quv kurslari to'plami nazarda tutildi. Mazkur o'quv kurslari ijtimoiy ishni o'rgatish uchun me'yoriy kurs sifatida tan olindi. Universitet ta'limida ijtimoiy ish o'quv dasturlarining kiritilishi 30-yillarning oxirida sodir bo'ldi, bu Assotsiatsiyada oliy o'quv yurtlari doirasida faoliyat yurituvchi maktab sifatida qabul qilingandan so'ng amalga oshdi. Bu maktablarda o'qitish ikki yilga mo'ljallangan va magistr darajasini olish huquqini beruvchi dastur bo'yicha amalga oshirildi. Assotsiatsiyaga faqatgina bunday dasturlarga ega maktablar qabul qilindi. 1974-yilgacha ikki yillik aspirantura bo'yicha o'qitish yagona shaklda bo'lib, ijtimoiy xodim attestatsiyasi sifatida qabul qilindi. Boshqacha aytganda professionallik mezoni magistr darajasining mavjudligi bo'ldi.

20-asrning birinchi yarmi ijtimoiy ishning institutsiyalashuvi, davlat ahamiyatining kuchayishi, davlat yalpi farovonligi nazariyasi va amaliyotining rivojlanishi bilan xarakterlanadi.

1910-yilda yangi harakat Yevropa va Amerikada 14 ta ijtimoiy xizmat maktablari shakllanishiga olib keldi. 1920-yilda birinchi Lotin Amerikasidagi ijtimoiy xizmat maktabi Chilida ochildi¹⁸.

30-yillarda ijtimoiy xodimlarni tayyorlashni amalga oshiruvchi mamlakatlar soni o'sishda davom etdi. Uchinchi dunyo mamlakatlarini bosqichma-bosqich vujudga kelishi, ularning an'anaviy iqtisodiyot asoslarini yemirilishi natijasida ijtimoiy ish sharq mamlakatlarida ham ma'lum bo'ldi. 1936-yilda Hindistonda Ijtimoiy fanlar instituti, Misrda ijtimoiy ishning dastlabki kurslari ochildi. Shunday qilib muhtojlarga yordam ko'rsatuvchi maxsus tayyorgarlik va moddiy rag'batlantirishga mo'ljallangan kasbga aylandi.

Dastlabki ijtimoiy xodimlar keng turdagi muammolar-immigrantlarni ingliz tiliga o'qitishdan tortib, boshqa barcha zaruriy choralarni o'z ichiga oladi. Ular ijtimoiy adolatsizliklarga barham berib, insonlarga o'z muammolarini samarali hal qilishga ko'mak berishgan.

Ijtimoiy xodimlarning kasbiy manfaatlarini aks ettiruvchi ilk muassasa Amerika Qo'shma Shtatlarida o'z ish faoliyatini boshladi.

¹⁸ Mustaeva F.A. Osnovi sotsial'noy pedagogiki: Uchebnik dlya studentov visshix pedagogich uch. zavedeniy.– M., 2001.– S. 115.

Ushbu tuzilma 1917-yilda tuzilgan Ijtimoiy xodimlar milliy birjasidir. Undan soʻng shu soha vakillarining bir qator boshqa kasbiy tuzilmalari paydo boʻldi (shifokorlar, oʻqituvchilar). Ular 1921-yilda birinchilardan boʻlib rasmiy roʻyxatdan oʻtgan Ijtimoiy ish Amerika assotsiatsiyasiga birlashdilar.

Ijtimoiy ish tashkiliy tuzilmasini yaratish jarayoni Gʻarbning boshqa mamlakatlaridan ham keng tarqaldi. 1928-yilda Parijda yettita Yevropa mamlakatlari milliy assotsiatsiyalarini birlashtirgan ijtimoiy farovonlik boʻyicha Xalqaro kengash tuzildi¹⁹.

Bugungi ijtimoiy xodimlarning oʻtmishdoshlarining kuchi muhtojlarga yordam koʻrsatishga qaratilgan edi. Faqatgina 20-asrga kelib, bu kabi qarashlar oʻzgardi. Dastlab M.Richmond AQShda buni oʻrgandi. U xayriyani individ va uning oilasiga eʼtibor qaratish uslublari bilan birlashtirdi.

XX asrning 20-30- yillarda Zigmund Freyd va uning maslakdoshlarining ruhiy-tahliliy gʻoyalari natijasida ijtimoiy xizmatning psixodinamik nazariyasi oldinga oʻringa chiqdi. 20-asrning dastlabki choragi psixiatrik uslub va psixotahlilga asoslangan davr boʻldi.

20-asrning ikkinchi yarmida tizimli, majmuaviy yondashuv asosiy oʻrinni egalladi. Endi ijtimoiy xodimdan faqatgina bir sohaga ixtisoslashgan tor mutaxassislik emas, universallik, turli uslub va sohalarni oʻzlashtirish talab qilindi.

4-savolning bayoni

Settlementlar deb ataluvchi emigrant, koʻchib keluvchilar shaharchalari 1986-yilga kelib 44 tani tashkil qildi va bu miqdor doimiy oʻsib bordi. Qayd etish kerakki, bunday manzilgogʻlar faqatgina AQSh da emas, balki Angliya, Germaniya, Finlyandiya va boshqa mamlakatlarda ham paydo boʻldi.

Ikkala tashkilot va harakat kambagʻal va omadsiz insonlarning manfaatlarini himoya qilish uchun paydo boʻldi. Ular oʻziga oliy va

¹⁹ Medvedeva G.P. etika sotsialʼnoy raboti. Uchebnoe posobiya dlya vuzov Izdatelʼstvo: Gumanit, Vladivostok.: 2002

o`rta ma'lumotga ega insonlarni jalb qildi. Ularning faoliyati asosan ko'pgina ayollar uchun muhim bo`lib, ular ijtimoiy ishda va hayotda o`zlarining mavqelarini oshirish va iqtisodiy mustaqillikka erishish imkoniyatini ko`rishdi. Ikkala harakat cherkovga yaqin edi.

Saxovat harakatiga Meri Richmond boshchilik qildi va ular bevosita ijtimoiy islohotlar uchun kurashmadilar. Bu harakatning g`oyaviy asosi insonning kambag`alligi va ijtimoiy muammolari edi. Aloqa o`rnatish maqsadida ko`ngillilarning tashrifi kambag`allar bilan ishlashning eng ma'qul shakli bo`lgan.

Xayriya jamiyatlari a'zolari yaqin vaqtgacha asosiy yordam manbasi bo`lgan ta'minotni borib ko`rishga almashtirish zarur deb hisoblaganlar.

AQSh da ko`ngillilar deb atalgan do`stona mehmonlar kelgan vaqtda kerakli yordamni aniqlash uchun o`qitish, ro`yxatga olish amalga oshirilgan, kambag`al oilalarga yordam berish uchun konferensiyalar o`tkazilgan, bunda ular shu soha bilan shug`ullanuvchi boshqa ijtimoiy xodimlar bilan uchrashib, tajriba va fikr almashganlar. Ular uchun asosiy axloq qoidalari keltirilgan kam sonli qo`llanmalar ham bo`lgan. Amerikalik olimlarning fikricha bu tashkilotlar kam ta'minlangan oilalar hayotini o`rganish va ularga ko`mak berish bo`yicha bugungi tizimning ibtidosi edi.

Umid beruvchi muhim maslahat eng maqbul ish uslubi bo`lgan. Nafaqalar mustaqil yashaydigan, mulkka ega bo`lmaganlarga berilgan. Uyga tashrif buyuruvchilar odatda yosh va boy ayollar bo`lib, ular o`z mijozlarining holatini, ularning yashash tarzini o`rganib keyin yordam berishgan.

Ko`chib kelganlar (settlementlar) harakati ijtimoiy islohotlar uchun qatnashgan. Bu harakatning asosiy g`oyasi atrofdagi nosog`lom muhit va uni o`zgartirish zaruriyati, kambag`al va nochor insonlarni bu holatdan chiqarish uchun harakatdir. Ish amerika dahalarida amalga oshirilib, bu harakat asoschilari Djeyn Adams va Elen Star g`oyalari asosida ko`ngillilar kambag`allar dahalariga kelishgan va yordamga muhtoj insonlar bilan qo`shni yashashgan. Agar xayriya tashkilotlari ularga yordam so`rab murojaat qilgan insonlar hayotini o`rganish bilan

shug`ullangan bo`lsa, settlmentlar harakati vakillari asosan ta'lim faoliyati, kasbga yo`naltirish bilan band bo`lishgan. Ulardan eng mashhuri 1899-yilda tuzilgan Chikagodagi Xall-Xaus emigrantlar uyi edi²⁰. U 19 millat vakillariga xizmat qilib, ishlovchi qizlarga turar-joy bergan, bolalar uchun kunduzgi yaslilar, muzey, klub, kichik teatr bor edi. Amerikalik olimlarning fikricha settlmentlar harakati guruhli ijtimoiy ishning boshlanishiga xizmat qildi.

Nochorlarga va omadsiz shaxslarga yordam ko`rsatish kabi bir xil ish bilan shug`ullangan xayriya tashkilotlari va settlmentlar turli ishlash uslublaridan foydalanishdi. Ammo faoliyatning turlichaligiga qaramasdan xayriya tashkilotlari a'zolari va ko`chib keluvchilar harakati vakillari ma'lum doirada hamkorlik qilishdi. Masalan settlment xodimlari xayriya tashkilotlari dasturlarida do`stona mehmon vazifasini bajarishgan. Ijtimoiy ishning kasb sifatida boshlanishi xayriya tashkilotlari o`z vasiylari bilan tizimli ishlash modelini izlay boshlagan vaqtda sodir bo`ldi.

Emigrantlar, uchun uylar, xayriya tashkilotlari, pansionatlar ijtimoiy o`zgarishlarni ta'minlovchi shaxslarni tayyorlash maktabi bo`lib. So`nggi o`n yilda ijtimoiy islohotlar va ijtimoiy ish sohasidagi birinchi navbatdagi vazifa bo`ldi.

O`zining nomiga qaramasdan xayriya tashkilotlari katta ko`lamda yordam ko`rsatish foydadan ko`ra zarar olib keladi deb hisoblaganlar. Shuning uchun ular nochorlikning sababini bartaraf etish uchun vosita topishga harakat qilganlar. Ular ilmiy uslublar jamiyatdagi nochorlik kabi kasallikni davolaydi deb hisoblashgan. Xayriya jamiyati a'zolarining dalil va nazariyalar bo`yicha bilimlarining katta qismi ishchi uchun og`ir va qiyin bo`lmagan hayotni ta'minlashda adolatga erishish bo`yicha kuchli istakning borligi bilan ajralib turadi. Bundan tashqari, ular insonning yashashi va qadr-qimmatini, dam olish va qariganda ijtimoiy ta'minot huquqlarini ko`rsatib o`tadilar. Bu ilmiy xayriya yoki ilmiy filantropiya deb nomlanuvchi g`oyalar xayriya yetakchilarining o`z konsepsiyalari hisoblanadi.

²⁰ Ganieva M.X. Ijtimoiy ishga kirish. – Toshkent: CHASHMA PRINT, 2010.

Ilmiy xayriya AQSh mustaqillik deklaratsiyasida shakllangan liberalizm siyosiy falsafasidan kelib chiqqan. Ko'pgina olimlar fikricha —ilmiy tushunchasi so'nggi standartlar bo'yicha tahlil qilinganda ancha oddiy darajada. Saxovat faoliyati yetakchilari qayd etadilarki ko'rsatilayotgan yordam aniq vaziyatga mos bo'lishi va yordam aniq maqsad va kutilayotgan natija bilan muvofiq kelishi kerak.

Kasbiy ijtimoiy xizmat- tadqiqotchilar fikricha 19-asr oxirida ilmiy xayriya va ilmiy filantropiya targ'ibotchilari harakatidan boshlandi. saxovat faoliyatining rahbarlari turli institut va dasturlar siyosatini, qolaversa ularni boshqarish tizimi, mahalliy jamoat va xususiy agentliklar, shtatlar tuzilmalarini tanqidiy tahlil qilib o'rganishdi. Ilmiy filantropiya konsepsiyasining ko'pgina himoyachilari ma'lumotga ega va halol mutaxassislar bo'lib, saxovat tushunchasining mohiyati va natijalari ham shunga monanad bo'ldi.

19-asrdagi ijtimoiy o'zgarishlar va xayriya faoliyatining ustunligi professional ta'lim tizimini tashkil qilish, shifokor, o'qituvchi, ruhoniylar tayyorlash kabi mazkur soha xodimlarini tayyorlashning boshlanishiga olib keldi. Ixtiyoriy faoliyat sifatidagi yordam berish g'oyasi muhtojlarga yordam berish tizimi sifatidagi ijtimoiy ish g'oyasiga o'zgardi.

Asr boshiga kelib bu yangi xizmatning mohiyati ixtiyoriy ko'mak berishdan ilmiy filantropiyaga almashdi, kafolatlangan ish haqi va mos tayyorgarlik olish uchun ko'ngilli xodim bo'lishga kurash boshlandi. Yevropada professional sohada yangi rivojlanayotgan faoliyat ijtimoiy tibbiyot sifatida tushuntirildi. Shimoliy Amerikada asr boshida ijtimoiy xizmat atamasi mavjud edi.

Turli agentliklarda ishlaydigan do'stona mehmonlar tajribasining almashuvi bosqichma-bosqich o'qitiladigan kurs shakliga o'tdi. 1898-yilda M.Richmond g'oyasi bo'yicha amaliy filantropiyaning dastlabki milliy maktabi o'z faoliyatini boshladi. (oldingi Kolumbiya universitetidagi ijtimoiy ish fakulteti).

Ko'chib kelganlarning harakati o'z faoliyatini ta'lim muassasalari bilan birga bo'lishini taqozo qildi. Jeyn Adam va uning ijtimoiy fanlar sohasidagi ko'pgina olimlardan iborat jamoasi o'rtasida doimiy aloqalar

mavjud bo`lgan. Bu aloqalar va intilishlar dastlab tajriba almashish bo`yicha kurs sifatida keyinchalik Chikago fuqarolik va filantropiya maktabi yaratishga xizmat qildi. Keyinchalik u Chikago universiteti qoshidagi ijtimoiy boshqaruv maktabiga o`zgartirildi.

Meri Richmond (inglizcha Mary Richmond, to`liq ismi - Meri Ellen Richmond; 1861 yil 5-avgust - 1928) - professional ijtimoiy ishning asoschilaridan biri²¹. U birinchilardan bo`lib ijtimoiy ish sferasida mutaxassislarni tayyorlash maktablarini ochishga harakat qildi. Biografiyasi:

U AQShning Illinoys shtatidagi Bellevil shahrida tug`ilgan.

U Genri va Laviniya Richmondning omon qolgan yagona farzandi edi.

Ota-onasi 3 yoshida vafot etganidan so`ng, u Merilend shtatining Baltimor shahrida o`qish uchun xola va buvisiga yuborilgan.

11 yoshiga qadar u uyda o`qidi, keyin uni Sharqiy ayollar maktabiga jo`natishdi, uni 1878 yilda tugatdi. Bitirgandan so`ng, u xolasi bilan Nyu-Yorkka jo`nab ketdi, u erda kuniga 12 soat kitob nashriyotida ishladi. Tez orada xola kasal bo`lib, Baltimorga qaytib keldi va Maryam ikki yil qashshoqlikda, ochlikda yashadi, hatto yaxshi kiyim uchun pul ham yo`q edi. U Baltimorga qaytib keldi, u erda 1880 yildan 1888 yilgacha u buxgalter bo`lib ishlagan va kasal xolaga qaragan. 1889 yilda vafotidan so`ng, u Baltimor xayriya jamiyatining xazinachisi yordamchisi lavozimini egalladi va u erda ushbu tashkilotga ko`ngilli bo`lgan Jons Xopkins universiteti tibbiyot fakulteti o`qituvchilari va talabalari bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo`ldi.

1891 yilda Meri Richmond xayriya tashkilotining bosh kotibi etib tayinlandi va u erda 18 yil xizmat qildi. Meri Richmond 1898 yilda birinchi Amaliy Xayriya Milliy Maktabini (hozirgi Kolumbiya Universitetining Ijtimoiy Ishlar Kafedrası) tashkil etdi.

1909 yilda u Nyu-York xayriya tashkilotining direktori etib tayinlandi.

Ilmiy ishlar

²¹<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

Meri Richmondning ijtimoiy ish bo'yicha eng mashhur yozuvlari uchta:

- Kambag'allarga do'stona tashrif: Xayriya ishchilari uchun qo'llanma (1899);
- "Ijtimoiy tashxislar" (kirish mumkin bo'lmagan havola) (1917);
- Ijtimoiy ish nima? ("Ish bilan ijtimoiy ish") (kirish mumkin bo'lmagan havola) (1922).

Meri Richmond qashshoqlikni kasallik deb hisoblardi va ijtimoiy ishchining vazifasini qoniqarsiz ahvolda bo'lgan shaxsni "ijtimoiy davolash" va palatani o'z muammolarini o'zi hal qila oladigan qilib tayyorlashda ko'rgan. Xayriya tashkilotining a'zolari tashriflar yaqin vaqtgacha yordamning asosiy manbai bo'lgan parvarishlash uylarini almashtirishlari kerak deb hisobladilar. Ijtimoiy yordamga shaxsning o'zi va uning ijtimoiy muhitini o'zgartirishi kerak bo'lgan choralar kiradi.

Meri Richmond o'z kitobida ijtimoiy ishdagi asosiy narsa baholash, to'g'ri ijtimoiy tashxis qo'yish va uni parvarish qilish usulini tanlash uchun asos qilib olish ekanligini ta'kidlaydi. Ushbu tashxis tabiatan qat'iy ilmiy bo'lishi kerak. Yordam choralari 2 asosiy turga bo'linadi: to'g'ridan-to'g'ri (direktiv) va bilvosita (direktiv bo'lmagan). Birinchisi mijozga shunday ta'sir ko'rsatadiki, uning o'zi uning ahvolini yaxshilash uchun choralar ko'rishni boshlaydi, ikkinchisi atrof muhitga, ijtimoiy muhitni o'zgartirish orqali mijozning mavqeiga ta'sir o'tkazish qobiliyatiga ta'sir qiladi. Ushbu g'oyalar ijtimoiy ish diagnostikasi maktabining asosini tashkil etdi. Shuningdek, Meri Richmond tufayli tibbiy amaliyotdan olingan, ammo yangi ma'noga ega bo'lgan atamalar: mijoz, diagnostika, davolash ijtimoiy ishchining professional tiliga kiritilgan.

"Ijtimoiy tashxislar" kitobi 28 bobdan iborat bo'lib, 3 qismga bo'lingan²². Mijoz haqida ma'lumot qanday to'planishi kerak, suhbat jarayoni qanday davom etishi, boshqa manbalardan ma'lumot to'plash va to'plangan ma'lumotlarni qanday tahlil qilish kerakligi haqida ma'lumot beradi. Meri Richmond mijoz va u bilan ishlaydigan mutaxassis uchun

²²<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

mavjud bo'lgan 6 ta energiya manbasini aniqladi: mijozning shaxsida, uning oilasida, yaqin atrofda va kengroq ijtimoiy tarmoqlarda: jamoat tashkilotlari, davlat va xususiy muassasalar.

Meri Richmond birinchilardan bo'lib 1970-yillarda ijtimoiy ish amaliyotida ommalashgan tizim nazariyasi doirasida ishladi.

Meri Richmond, shuningdek, sotsiologik so'rov o'tkazishning birinchi variantlaridan biri bo'lgan anketani ishlab chiqdi. So'rovnoma 27 bobdan iborat bo'lib, mijoz hayotining barcha jihatlarini qamrab olgan

Bundan tashqari, Meri Richmond ijtimoiy ishchi va mijoz o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rnatish kerak bo'lgan printsiplarni ishlab chiqdi, ularni "aqliy gigiena tamoyillari" deb nomladi (keyinchalik ular Ijtimoiy Ishning Axloqiy Kodeksining asosiga aylandi):

- mijozga hamdardlik bildirish;
- unga ustunlik berish;
- uni rag'batlantirish;
- u bilan birgalikda aniq harakatlar rejalarini tuzish.

1922 yilda nashr etilgan kitob ijtimoiy ish va ijtimoiy ishchining kasbiy faoliyati uchun kirish, ushbu nashr ijtimoiy ishlarning har xil turlarini tavsiflaydi: kasalxonada, uyda, korxonada.

Meri Richmond individual ijtimoiy ish printsiplarini ishlab chiqishni boshlaydi, bu yerda mavzu turli xil hayotiy vaziyatlarda ta'sir qiluvchi obyektiv omillarga aylanadi. Shaxsiyat bu biologik va ijtimoiy omillar to'plamidir.

Mukofotlar

1921 yilda Meri Richmond Nyu-Yorkdagi Amerika Qo'shma Shtatlari kollejida faxriy san'at ustasi unvoniga sazovor bo'ldi, chunki u yangi kasb (ijtimoiy ishchi) asoslarini ilmiy rivojlantirishga hissasini qo'shgani uchun.

Nazorat savollari:

1. Tashkillashtirilgan xayriya nima?
2. Ijtimoiy ishchilar maktablarining vujudga kelishi va rivojlanishi.
3. Ijtimoiy xizmat ishchilarini tayyorlash haqida ma'lumot bering?

4. Chet ellarda ijtimoiy ishchilarning faoliyatining amaliy sohalari?
5. M.E.Richmondning ijtimoiy ishning rivojlanishdagi hissasi.

Tayanch tushunchalar: ijtimoiy ishning institutsionalizatsiyasi, xayr-saxovat, shaharlashish, “Ijtimoiy tashxislar”, prognoz, kasbiy tashkilot, ijtimoiy xizmat maktablari, ko‘chmanchilar ijtimoiy ishchilar assotsiatsiyasi, settlement, emigrant, migrant.

4-mavzu. Ijtimoiy ishchi kasbi: zamonaviy talablar.

Reja:

1. Chet elda ijtimoiy ishchilarni tayyorlash tizimi.
2. Ijtimoiy ishchilarning faoliyati va bandlik sohasi.
3. Ijtimoiy ishda supervizorlik. Ijtimoiy ish mijozlari.
4. Ijtimoiy ishchining professional muloqotida etik standartlar. Ijtimoiy ishda etik dilemmalar va tamoyillar.
5. Ijtimoiy ish inson huquqlari falsafasining amalga oshishi sifatida.

1-savolning bayoni

Jahonda professional ijtimoiy xodimlarni tayyorlaydigan minglab ijtimoiy xizmat oliy maktablari va universitetlarning ixtisoslashtirilgan fakultetlari tashkil etilgan. Faqatgina Yevropaning o‘zida ijtimoiy ish sohasida ta’lim beruvchi 500 dan ortiq ta’lim muassasalari mavjud²³. Ko‘pgina mamlakatlarda bunday ta’lim davlat tomonidan moliyalashtiriladi, amma Italiya, Fransiyada anchagina xususiy ta’lim muassasalari ham mavjud. Bir qator mamlakatlarda xususiy maktablar ma’lum diniy konfessiyaga tegishliligiga asoslangan.

Juda ko‘plab o‘quv tashkilotlari ijtimoiy ish jadal rivojlangan 60-yillarda ochila boshlangan. Shu davrda ko‘pgina ijtimoiy xodimlarning xalqaro milliy va assotsiatsiyalari yaratilib, kasbiy jurnallar, ixtisoslashgan nashrlar chiqarish boshlandi, ijtimoiy xodimning xalqaro axloq kodeksi ishlab chiqildi.

Ko‘pchilik olimlar fikricha, ijtimoiy xizmat mustaqil kasb va akademik fan sifatida aynan o‘tgan asrning 60-70-yillarida tasdiqlandi. Ijtimoiy xodimlarni o‘qitish ta’limning milliy tizimi xususiyatini aks

²³ <http://elibrary.ru/item>

ettiradi. Biror mamlakat doirasida yagona namuna yo`q. Jahondagi turli modellar bir-birini to`ldiradi.

Jumladan, Yaponiyani oladigan bo`lsak, dasturning ancha keng tanlovi mavjud: 1. mahalliy kollejda ikki yil

2. kollej yoki universitetda 4 yil (eng keng tarqalgan variant),

3. magistr darajasi

4. aspirantura ikki yil.

Ikkita universitetda doktorantura taklif qilinadi. Ijtimoiy xizmat maktablari oliy ta'lim doirasida mavjud va qabulga shunday talablar qo`yilgan bo`lsada, ularni tenglashtirish mumkin emas. O`qitish davomiyligi 3-4 yilni tashkil qilib, tor texnik ixtisoslashgan tayyorgarlik sifatida qaraladi.

Buyuk Britaniyada ijtimoiy ishni o`qitish universitet, politexnikum, kollejlarda amalga oshiriladi. Dasturlar turlicha: bakalavr darajasiga 4 yil ta'lim, aspiranturada 1 yil, boshqa fakultetni tamomlagan bitiruvchilar uchun 2 yil, universitetni tugatmaganlar uchun ikki yoki uch yil. Bitiruvchilar malaka darajasi, diplom va sertifikatlar oladilar.

AQShda kasbiy attestatsiya uch darajada amalga oshadi. Bakalavr darajasi birinchi kasbiy bosqichdir. U to`rt yillik o`qitish yakunida beriladi. Magistratura ixtisoslashgan ijtimoiy xizmat maktablarida yana ikki yil davom etadi. Shuningdek, bakalavr darajasiga ega talabalar uchun qisqa o`qish kurslari ham mavjud. Doktorlik darajasiga magistraturadan so`ng yana ikki yil tayyorgarlik talab qilinadi. Bunda turli mutaxassisliklar bo`yicha kurslar mavjud va magistr darajasiga ega shaxslar uchun dastur bo`yicha ta'lim davom ettiriladi. Kursni muvaffaqiyatli tamomlagan talabalarga guvohnoma beriladi. Bundan tashqari mahalliy kollejlarda ijtimoiy xizmat sohasida texnik (yordamchi) xodimlarni tayyorlashning 2 yillik dasturi mavjud.

AQShda 5 ta o`quv dasturlari bo`yicha kasbiy tayyorlash tizimi mavjud: inson xulqi va ijtimoiy muhit, ijtimoiy ta'minot siyosati va ijtimoiy yordam xizmatlari, ijtimoiy xizmat amaliyoti, ilmiy-tadqiqot faoliyati va amaliy faoliyat²⁴.

²⁴ Лобченко Л.Н. История социальной работы: учебное пособие / Л.Н.Лобченко.-Мурманск: МАГУ,2018.- 258 с.

2-savolning bayoni

Ijtimoiy ishning xorij tajribasiga bag'ishlangan adabiyotlarda u umumiy va ixtisoslashgan xizmatlarga bo'lingan.

Umumiy ijtimoiy ish o'z navbatida uch sferada faoliyat yuritadi:

1. atrof muhitga individning ijtimoiy moslashuvi va uni sog'lomlashtirish maqsadida individual va oila darajasida ijtimoiy davolash ;
2. yosh (bolalar, yoshlar, keksalar), jins, manfaatlar yoki o'xshash muammolar bo'yicha (ichkilikboz, giyohvand guruhlar) tasniflanuvchi guruhli ijtimoiy ish.;
3. yashash o'rni bo'yicha jamiyatdagi ijtimoiy ish, xizmatlar tarmog'ini kengaytirish, jamiyat aloqalarini mustahkamlash, odamlar istiqomat qiluvchi joylarda qulay psixologik muhitni yaratish, shuningdek lokal g'oyalarni amalga oshirish, o'zaro yordamni tashkil etish va boshqalar²⁵.

Ijtimoiy siyosat ijtimoiy ish faoliyatining ustuvor sohaslarini belgilaydi. Bu muhim yo'nalishlar u yoki bu mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ma'lum sharoitiga ko'ra o'zgaradi. 1957-yilda AQShda ijtimoiy ish sohasidagi ta'lim bo'yicha kengash mutaxassislar faoliyatining quyidagi sohaslarini belgilab berdi:

davlat ijtimoiy xizmatlari;

tuzatish ishlari;

psixiatrik ijtimoiy yordam

oilalar bilan ishlar;

bolalarni ijtimoiy himoya qilish;

ijtimoiy tibbiy xizmat, shu jumladan sog'liqni saqlash; maktablar, guruhli muammolar bilan shug'ullanuvchi muassasalardagi ijtimoiy xizmat; ijtimoiy rejalashtirish sohasidagi xizmatlar.

Ustuvorliklarning o'zgarishi boshqa sohalarni bekor qilmadi, ammo ularning konseptual tuzilish o'zgardi. Masalan mehnat va bandlik sohasida deviant xulqli insonlar bilan ishlash ham kiritildi. Tibbiy-ijtimoiy xizmat o'zida jismoniy va ruhiy kasallar, nogironlar, shuningdek muammoga ega bolalarni ta'lim tizimi bilan ishlashni o'z ichiga oladi.

²⁵ <http://elibrary.ru/item>

Bugungi kunda AQSh da ijtimoiy xodimlar orasida klinitsist²⁶ atamasi paydo bo'ldi. U bir qator ma'nolarda qo'llaniladi. Klinitsistlar amaliy xodimlar sanalib, individ, oila, guruh bilan bevosita ish olib boradi. Shuning uchun ularni tahliliy izlanish, ma'muriy faoliyat yoki tadqiqot bilan shug'ullanuvchi shaxslardan farqlash lozim. Tor ma'noda klinitsistlar psixoterapiya bilan shug'ullanuvchi kishilar sanaladi. Nihoyat u xususiy amaliyot bilan shug'ullanuvchi shaxslar munosabatlarida qo'llaniladi.

Amerikalik mualliflar qayd etishlaricha ijtimoiy xodimlarning katta miqdori xususiy amaliyotga o'tgan. Bu ijtimoiy ishning tez o'suvchi sohasi sanaladi. (23%). U bilan ishlash amaliyotchilar fikricha kasbiy qanoatlanishga olib keladi va moliyaviy holatni yaxshilash uchun imkoniyat taqdim qiladi. Shuningdek, xususiy amaliyotga salbiy munosabatda bo'ladiganlar ham uchrab turadi. Bunday fikrlashga sabab, mijozlar xususiy amaliyotga borganlarda ijtimoiy adolatdan ko'ra shaxsiy maqsadlar birinchi o'rinda turadi kabi qarashlardir.

Ijtimoiy xodim ko'pgina kasbiy xatarlarga duch kelib, tez-tez stress holatlariga tushadi. Ijtimoiy ishdagi stress omillari ruhiy zo'riqish, oldindan aytib bo'lmaydigan holatlarda harakat qilish zarurligi, o'z faoliyatining yakuniy natijasiga ishonchsizlik, mijoz muammosini hal qilish imkoni yo'qligidan ruhiy tushkunlik tuyg'usi.

Bunday ob'ektiv omillarga o'zi va boshqalar uchun javobgarlik tuyg'usini his qilish, juda kuchli qayg'urish kabi sub'ektiv omillarni ham qo'shish mumkin. Stress holati uzoq vaqt davom etishi hamda mutaxassis xulqi va uning sog'ligiga namoyon bo'luvchi buzilishlarga olib kelishi mumkin. Bunday holatdagi mutaxassis ishga qiyinchilik bilan boradi, tez charchaydi, odatiy ishlardan chetlashadi, vasiylik ishlariga ahamiyatsiz bo'ladi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi ko'rsatishicha bunday turdagi muamolarni hal qilish uchun muhim mutaxassis- supervizor kerak bo'ladi. Supervisor o'zbek tiliga nazorat yoki rahbar deb tarjima qilinadi. Ijtimoiy ishda supervizorlik zaruriyati bir qator obyektiv va subyektiv omillar bilan asoslanadi. Ma'lumki ijtimoiy xizmat yuqori

²⁶ <https://ru.wiktionary.org/wiki/>

darajadagi ruhiy yuklamaga ega faoliyatning maxsus shakllaridan biri sanaladi.

3-savolning bayoni

Xorij amaliyotida supervizorlik ijtimoiy xodim kasbining jamoaviy yoki birgalikdagi o'zgarmas qismi, kasb va ish samaradorligining vositasi sanaladi.

Xorijda supervizorning asosiy lavozim majburiyatlariga quyidagilar kiradi: ijtimoiy xodim malakasini oshirishga yo'naltirilgan ta'lim, ijtimoiy xodimni qo'llab-quvvatlash, ishdagi tanglikni yumshatish, ma'muriy xususiyatga ega nazorat.

Xorijda supervizorlik instituti rivojlangan. Ma'lumki mutaxassislar tayyorlashning katta qismi amaliy ishlarda bo'lib, amaliy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga qaratilgan bo'ladi.

Amaliyotchi o'qituvchilar supervizor sifatida kasb o'qituvchisi vazifalarini bajaradilar. Albatta ularning asosiy vazifasi pedagogika, ammo ular amaliy ijtimoiy ishda professionallar sanalishadi. Ularning faoliyati talabalar bilan hamkorlikka qaratilgan bo'lib, ularda kasbga muhabbat, jamoad ishlash ehtiyojini shakllantirishdan iboratdir.

Ijtimoiy ishda muhim tushunchalardan biri mijoz tushunchasidir. Ijtimoiy xodim xizmat ko'rsatadigan mijozlar guruhi quyidagilarni o'z ichiga oladi.:

- oilalar, shu jumladan to'liq bo'lmagan, huquqbuzarlik, zo'ravonlik yoki boshqa sabablar bilan uydan ketish natijasidagi jiddiy nizolar mavjud oilalar;
- o'zaro munosabatlari qoniqarli bo'lmagan oila va juftliklar;
- jiddiy nikoh ziddiyatlari mavjud juftliklar;
- ishsizlik, boquvchining yo'qligi, jismoniy layoqatsilik, ta'lim olmaganlik, boshqa omillar natijasida yetarli daromadga ega bo'lmagan individ va oilalar;
- qonunni buzgani uchun oldin jazo olgan shaxslar va ularning oilalari;
- turmushga chiqmagan homilador o'smir qizlar;
- turli daraja va shakldagi kasallik, shuningdek invalidik qiynaydigan individ va oilalar;

- doimiy ravishda spirtli ichimliklar mahsulotlari va narkotiklar iste'mol qiluvchi shaxslar va ularning oilalari;
- ota-onasi qaramog'idan tashqarida bo'lgan bolalar va ularning vasiylari;
- qochoqlar, immigranlar, imkoniyat va resurslari kam bo'lgan ozchilik vakillari, kamsitish va irqchilik qurbonlari;
- mehnat bilan band bo'lmaganlar va ularning oila a'zolari;
- doimiy qarashga va e'tiborga muhtoj yoshi kattalar;
- o'z muammolarini mustaqil hal qila olmaydigan shaxslar;
- ta'lim muassasasining turli shakllarida muammoga ega bolalar va ularning oilalari
- har xil sabablar bilan bog'liq kuchli stressga uchragan shaxslar, uyidan qochib ketgan bolalar va boshqalar.

Insonning marginal holatini aniqlovchi bunday qoida kasbiy yordam ko'rsatishni belgilab, qoidagi ko'ra murakkab vaziyatdagi bola, katta yoshli shaxs, oila. Guruh, jamiyatga ko'rsatiladi. Yordam olishga insonning huquqini tasdiqlaydigan bunday holat —Men obrazining ambivalentligini xarakterlab, ba'zan ijtimoiy xodim bilan mijozning shartnomasi ham to'xtatish mumkin, inson yordam va xizmalarni qabul qiluvchiga aylanib qolganda va muammoni mustaqil hal qilishga o'zining layoqatsizligini muntazam ko'rsatib kelgan holatlarda bunday qilinadi.

Mijoz tushunchasini aniqlashda dastlab uning paydo bo'lishini ijtimoiy xususiyatini qayd etish kerak. Bir tomonda sovet jamiyatidan keyingi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi global inqiroz, ko'pgina an'anaviy tayanchlarning qisqarishiga, ishsizlar, uysizlar, qochoqlarning ko'payishiga, ruhiy va somatik sog'likning buzilishiga, oila va boshqa ijtimoiy institutlar barqarorligiga ta'sir ko'rsatdi. Boshqa tomondan ijtimoiy qadr-qimmatning insonparlashuvi har bir insonning turli ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan jamiyat xizmatlarining rivojlanishiga olib keldi

4-savolning bayoni

Ijtimoiy xodim quyidagi axloqiy standartlarga ega bo'lishi kerak

- ✓ Shaxs va ijtimoiy xodim sifatida o`zining holati va faoliyatini aniq belgilab olishi kerak.
- ✓ O`z kasbiy va amaliy tajribasini takomillashtirib borishi, xizmat burchini doimi yuqori tutishi kerak;
- ✓ O`z kuchini bir inson yoki insonlar guruhiga qarshi yo`naltirilgan noinsoniy va kamsituvchi harakatlarning oldini olishga yo`naltirishi kerak.;
- ✓ Kasbiy munosabatlardan o`z shaxsiy maqsadlari yo`lida foydalanmasligi kerak.
- ✓ Ilmiy yoki tadqiqot ishlari bilan shug`ullanib, insonlar uchun ularni tahlil qilishi va oqibatlarini nazarda tutishi kerak, ularda ixtiyoriy ishtirok etishi;
- ✓ O`z vasiyligidagi shaxsni ko`ngilsizlik, tajovuz, yomonlik, qandaydir huquqdan mahrum etilishdan himoya qilishi kerak.;
- ✓ Turli holatlarni faqatgina kasbiy maqsadi bilan o`z amaliyotidan kelib chiqib muhokama qilish va insonlar bilan faqat ish yuzasidan bog`liq bo`lish.

Tadqiqot ishlari jarayonida olingan axborot maxfiy saqlanishi kerak. Mijoz oldidagi ijtimoiy xodimning bevosita axloqiy majburiyatlari quyidagilardan iborat²⁷:

1. mijoz manfaati doimo birinchi o`rinda bo`lishi kerak;
2. ijtimoiy xodim mijoz bilan samimiy, to`g`ri, kasbiy malakasidan maksimal foydalangan holda ishlashi kerak;
3. hech qachon shaxsiy manfaatga erishish uchun mijoz bilan o`zaro munosabatlardan foydalanmaslik.;
4. insonlarning turli qarashlari va xususiyatlariga ko`ra kamsitishning har qanday shaklini namoyon qilmaslik, unda ishtirok etmaslik.
5. ijtimoiy xodim mijozni unga taqdim etilayotgan huquq, imkoniyat va majburiyatlarning ehtimoliy xatari to`g`risida xabardor qilishi kerak. Agar bu mijoz uchun foydali bo`lsa jamoa, rahbarlar bilan maslahatlashishi kerak.;

²⁷ Medvedeva G.P. Etika sotsial`noy raboti. Uchebnoe posobiya dlya vuzov Izdatel'stvo: Gumanit, Vladivostok.: 2002

6. ijtimoiy xodim mijoz bilan ishni faqatgina alohida hollarda, mijozga kam zarar yetkazgan holda to`xtatishi mumkin
7. ijtimoiy xodim mijozga o`z muammolarini hal qilishga qatnashishga maksimal imkoniyat berishi kerak.;
8. ijtimoiy xodim mijozning fuqarolik yoki yuridik huquqlarini buzishga olib keladigan mijoz nomidan qatnashishni amalga oshirmasligi kerak.

Ijtimoiy ish samaradorligi ko`p jihatdan ijtimoiy xodimga, uning tajribasi, shaxsiy sifatlariga bog`liq. Ammo mutaxassisning kasbiy javobgarligi ijtimoiy xodimlar assotsiatsiyasi kasbiy tashkiloti qabul qilgan axloqiy tamoyillarni belgilamaydi. Ijtimoiy ish qiymati va axloqiy tamoyillari kasbning axloq kodeksida aks etgan bo`lib, amaliy faoliyatga xizmat qiladi.

Kodeks kasb vakillari axloqiy qoidalarini keltirib, unga mos shaxslar kasbiy tashkilot a'zolidagi qoladilar²⁸. Ko`pgina kasblarning axloq kodekslari umumiy qoida va tamoyillarga ega, ammo har bir kasbda maxsus qoidalar keltirilgan bo`ladi.

Ijtimoiy xodimning axloq kodeksi o`zida nimalarni aks ettiradi? Buni AQSh ijtimoiy xodimlari kodeksi misolida ko`rib chiqamiz.

AQSh ijtimoiy xodimlarining axloq kodeksi 1979-yilda AQSh ijtimoiy xodimlar milliy assotsiatsiyasi (IHMA) delegatlarining assambleyasida qabul qilingan²⁹. Bu shu yillarda qabul qilingan so`nggi kasb kodeksidan sanaladi. Kodeksda keltirilgan tamoyillar ruxsat beruvchi va ta'qiqlovchi bo`ladi. Ular kodeksning oltita asosiy qismida keltirilgan bo`lib, ijtimoiy xodimlar javobgarligi va majburiyatlarini belgilaydi.

Kodeksning birinchi qismida ijtimoiy xodimning axloqi, uning kasbiy majburiyatlari, shu jumladan, kasbiy halollik, layoqatlilik, tadqiqot ishlarida qatnashish kabi umumiy masalalar ko`rib chiqilgan.

Ikkinchi qism ijtimoiy xodimning mijoz oldidagi axloqiy javobgarligiga bag`ishlangan, yanada batafsil tushuntirilgan. Unda mijoz

²⁸ Ijtimoiy ish etikasi. Darslik. Xammualliflikda. Toshkent 2015 y.

²⁹ G`aniyeva M.X., Latipova N.M. История и теория социальной работы.-Ташкент:НУУз, учебное пособие 2015.-264 с.

manfaatlarining muammolari, ajratish, mijoz bilan jinsiy munosabatlar, mijoz to`g`risida uchinchi shaxsga axborot berish, o`zini anglashga mijozning huquqi kabi masalalar ko`rsatilgan.

Kodeksning uchinchi qismi ijtimoiy xodimning jamoa oldidagi majburiyatlariga bag`ishlangan. Unda boshqa hamkasblar bilan paydo bo`ladigan masalalar ko`tarilgan. Bu qismda hamkorlik, jamoaga hurmat, shaxsiy xulosa chiqarish uchun jamoadan foydalanish, ziddiyatlarni bartaraf etish, kuzatish va jamoani baholash, jamoa mijozlariga xizmatlarni vaqtinchalik taqdim etish ko`rsatiladi.

To`rtinchi qism ijtimoiy xodimlarning ish beruvchi shaxslar va tashkilotlar oldidagi etik javobgarligiga bag`ishlangan. Unda mos ijtimoiy ish agentliklari oldidagi o`z majburiyatlarini bajarishga tegishli bo`lib, muassasa manfaatlariga rioya qilish, uning samaradorligini oshirish, resusrlardan oqilona foydalanish bilan bog`liq amallarga tegishli bo`ladi.

Kodeksning beshinchi qismi ijtimoiy xodimlarning o`z kasbi oldidagi etik javobgarligi masalalariga tegishli. Unda kasbning qimmati va ahamiyatini saqlash, ijtimoiy ish bilimlaridan foydalanish va rivojlantirish bilan bog`liq masalalar muhokama qilinadi. Mazkur qismda o`z kasbiy obro`si va e`tiborini himoya qilishda xodimning javobgarlik chegarasi belgilandi, Noetik axloqda noqonuniy yoki kvalifikatsiya qilinmagan ish amaliyotini o`z ichiga oladi.

Kodeksning oltinchi qismi jamiyat bilan munosabatlarda ijtimoiy xodimlar majburiyatlarini tavsiflaydi.

Kodeksda keltirilgan ko`p bo`lmagan mazkur tamoyillardan ko`rinadiki, ulardan eng ko`p mavhum, idealistik bo`lganlari ijtimoiy adolat va jamiyat farovonligiga tegishlidir. Ular ijtimoiy xodimlarga nimaga intilish kerakligini ko`rsatadi. Boshqa tamoyil ijtimoiy xodim yordami bilan maxsus qoidalarni belgilab, rasmiy e`tiroz berish uchun bu qoidalarning buzilishi asos sanaladi. Bundan tashqari kodeks ijtimoiy xodimlarni shunday etik tamoyillar bilan qurollantiradiki, ular amaliyotda duch keladigan etik munozaralarni hal qilishga imkon beradi. So`nggi yillarda mazkur muammolar ijtimoiy xodimlardan jiddiy e`tiborni talab qilmoqda.

Dilemma soʻzi grek tilidan olingan boʻlib, ikkita bir biriga zid holatdan eng zarur bittasini tanlashni anglatadi. Bizning holatda mazkur atama ikkita imkoniyatdan birini tanlash zaruriyatini anglatadi.

Ijtimoiy xodimlar ularning ishiga xalaqit beruvchi turli etik dilemmalar bilan toʻqnash keladilar. Koʻpgina qiyinchiliklar ikki yoki undan ortiq ziddiyatli majburiyat va burchlardan keraklisini tanlash bilan bogʻliq. Masalan IHMA axloq kodeksida ijtimoiy xodimning mijoz fuqarolik yoki yuridik huquqlarini buzadigan yoki kamaytiradigan qandaydir harakatlarda ishtirok etmasligi belgilangan. Ammo kodeksda shuningdek ijtimoiy xodim ish beruvchi tashkilot oldidagi oʻz majburiyatlariga rioya qilishi kerak deb koʻrsatilgan. Qoidaning oʻzida ikkita tamoyil bir-biriga zidligini koʻrishimiz mumkin, agar tashkilot siyosati huquq bersa mijozning fuqarolik huquqi buzilishiga olib keladi.

Boshqa axloqiy ziddiyat maxfiylik va ma'lumotlarning shaxsiy xususiyatga ega ekanligi bilan bogʻliq; haqiqatni aytish zarurligi; paternalizm va oʻzini anglash; tashkilot qonun va qoidalarini bajarishga majburlik, chaqimchilik; cheklangan resurslarni taqsimlash, shaxsiy va kasbiy ahamiyat orasidagi munosabat. Bir nechtasini koʻrib chiqamiz.

Maxfiylik va jamoa manfaati. Ijtimoiy xodim mijozga tegishli boʻlgan ma'lumotlarni maxfiy saqlashi lozim.

Haqiqatni gapirish va mijoz manfaati zaruriyati. Ijtimoiy ishda mijozning holati va farovonligi bilan bogʻliq ishlar toʻgʻrisida ishonchli axborot olishda mijozning huquqi bilan bogʻliq tamoyillar mavjud. Ammo bir qator ijtimoiy xodimlar baʼzi hollarda haqiqatni yashirish va yolgʻon axborot berish mumkinligini koʻrsatib berdi. Masalan, zararlardan mijozni himoya qilish zarur. Ayniqsa koʻpchilik ijtimoiy xodimlar rost ma'lumotni mijozga koʻrsatish mumkin emasligi xulosasi shakllangan.

Paternalizm va oʻzini aniqlash. Paternalizm muammosi jiddiy etik ijtimoiy xizmat sanaladi. Paternalizm –mijoz xoxishiga aralashuv va uning erkinligini cheklash; uning harakatini cheklash, uning xoxishsiz xizmatlarni qabul qilish talabi. Bularning barchasi mijoz manfaatini himoya qilish uchun paternalizm namunalidir.

Kollegiallik va chaqimchilik. Ijtimoiy xodimlardan biri muassasa qonun yoki qoidalarini buzgan hollarda bu haqda jamoa bilishi uchun jiddiy muammo bilan to'qnashadi. O'z jamoasi qoida buzilishi to'g'risida bilsa, ijtimoiy xodim etik munozara bilan to'qnash keladi va o'z harakatini sinchiklab o'ylab ko'radi. Do'stona hissiyotlar, kasbiy javobgarlik va reputatsiyaning buzilish ehtimoli uni hal qilishga sabab bo'ladi.

Cheklangan resurslarning teng va noteng taqsimlanishi tamoyili. Mazkur muammo bugungi kunda ham dolzarb sanaladi. Resurslar cheklanganligi yoki tanqisligiga oziq-ovqat, turar joy va hokazolar kiradi. Mazkur resurslarni taqsimlanishi tenglik tamoyilini hisobga olib yoki mijozga teng imkoniyatlar taqdim etish bilan amalga oshadi. Taqsimlashda u yoki bu yordamga ehtiyoj hisobga olinadi, dastlab adolatsizlik yoki ajratishdan katta zarar ko'rgan shaxslarga beriladi.

Shaxsiy va kasbiy qimmat. Amaliy faoliyatda ijtimoiy xodimlar shaxsiy va kasbiy qimmatlikning ichki ziddiyatlari bilan to'qnash keladilar. Masalan, abortga qarshi ijtimoiy xodimlar buni homilador yosh qizlar bilan mazkur muammoni muhokama qilishda murakkablik duch keladilar. Boshqa misol. Bemor diniy sabablarga ko'ra tibbiy preparatlarni qabul qilishdan bosh tortdi. Ijtimoiy xodim tibbiy preparatlar bemor sog'ligini yaxshilashiga ishonchi komil. Bunda mijoz huquqini himoya qilish to'g'risidagi tushuncha qanday qo'yilgani to'g'risida o'ylash kerak.

Keltirilgan misollar ijtimoiy xodimlar holatining murakkabligi hamda turli ma'noga egaligini ko'rsatadi. Mutaxassislar bilishadiki, murakkab etik masalalarda to'liq va aniq javobni kasbiy kodekslardan topish murakkab bo'lib, u umumiy atamalarda va yuqori darajadagi mavhumlikda tuzilgan. Bundan tashqari ular tamoyillar bir qator holatlarda o'zaro bir-biriga zid ekanligini ham ko'rsatadilar.

5-savolning bayoni

Konsepsiya bilan bir qatorda inson huquqi g'oyasi tushunchalar tuzilmasida paydo bo'ldi. Inson huquqi tushunchasi yaqinda paydo bo'lgan. Dastlab u ikki asr oldin G'arbiy Yevropa va AQSh da yaratilgan. Ammo inson huquqi g'oyasining ildizlari Qadimgi Gretsiya

va Rimga borib taqaladi. Haqiqatdan ham aynan grek shahar-polislarida to`g`ri demokratiya tamoyillari bilan bog`liq fuqarolik to`g`risida tushunchalar paydo bo`lgan. Barcha insonlarning prinsipial tengligi to`g`risida fikrlar dastlab rim faylasuflari tomonidan keltirilgan. Ammo umumiy fuqarolik huquqi yakuniy shaklda 17-18 asrda shakllanib, amerika va fransuz inqilobidan so`ng diqqat markazda turgan.

Dastlab G`arbiy Yevropa va AQShda bundan ikki asr oldin paydo bo`lgan mazkur tushuncha keyinchalik jamoa ongida mustahkam o`rnashdi. Mutloq va ilmiy asosli mazkur g`oyalar asosida urinishlar kuzatilib, shu jumladan utilitarizm maktabi vakillari bunda qatnashishdi. Inson huquqi g`oyasi aynan falsafada qolib, mavhum tamoyillar, kategoriya va qimmatliklar bilan mantiqiy bog`liq tizimda mavjud bo`ldi. Ba'zan u alohida guruh uchun yoki targ`ibot usuli sifatida foydalanildi.

17-18-asr fuqarolik huquqi falsafasida diqqat markazda qonun oldida insonlarning tengligi masalasi turgan. Ammo dasturning amaliyoti kuchsiz bo`ldi. Masalan Amerika va Fransiyadagi siyosiy va yuridik huquqlarni kafolotlovchi boshqaruvning respublika shakli shuni ko`rsatdiki, uning o`zi amalda fuqarolar tengligiga olib kelmaydi. O`zaro aloqalarning eski tizimining yo`qolishi ijtimoiy himoyaning an'anaviy shakllaridan ko`pgina odamlarni mahrim qildi va kambag`allikni ko`paytirdi. Mulkiy belgilar bo`yicha jamiyatni polyarizatsiyalash kuchaydi. Sanoat inqilobi, ishchilar sinfining shakllanishi, moddiy sharoitlarning yomonlashishi, xarob joylar, ichkilikbozlik, kambag`allik va fohishalikning paydo bo`lishi eng salohiyatli vakillarni jalb qilish imkonini bermadi.

Keyinchalik inson huquqi to`g`risidagi tasavvurlar fuqarolik va ijtimoiy jihatlardan tashqari kengayib bordi. Sivilizatsiyalashgan jamiyat sanoatlashish va urbanizatsiyaning o`sib borishi sharoitida o`zining barcha a'zolarini minimum farovonlik va barqarorlik bilan ta'minlashga majburdir. Bu pensiya ta'minoti tizimini rivojlanishi, ishsizlar uchun nafaqalar to`lash, uy-joy ta'minoti, sog`liqni saqlash va ta'limning barcha uchun bo`lishini ta'minlashni rivojlantirishni ko`zda tutadi.

Buyuk Britaniyada bunday tizim ijtimoiy davlat yoki umumiy osoyishta davlat nomini oldi. Mualliflar fikricha (Buyuk Britaniyada

Beverij) tizim ijtimoiy yomon holatlarning barcha shakllari: kasalliklar, ishsizlik, kambag'allik, savodsizlik, maishiy tartibsizlikning bartaraf etilishiga asosiy rol o'ynadi. Shu yillarda AQSh da prezident Ruzvelt tomonidan iqtisodiy huquqlar to'g'risida qonun qabul qilinib, bunda qo'rqinchdan ozod bo'lish bilan bog'liq kambag'allikdan chiqish to'g'risida so'z boradi.

Davlat velferizmi va davlat sotsializmi yutuqlaridan foydalangan avlod tajribasi shuni ko'rsatdiki, katta mehnat va mablag'ga qaramasdan ko'pgina muhim ijtimoiy muammolar tugatilmadi.

Ijtimoiy xizmat o'zida zamonaviy timsol sifatida inson huquqi va professionalizm g'oyasini aks ettiradi. Boshqa kasblar kabi u umum insoniy qadr-qimmatga mo'ljallangan va shuning uchun narsalarning mos tartibiga shubha tug'ilganda tanqidiy tarzda yondashadi.

Nazorat savollari

1. Chet elda ijtimoiy ishchilarni tayyorlash tizimi borasida nimalarni bilasiz?
2. Ijtimoiy ishchilarning faoliyati haqida so'zlab bering?
3. Ijtimoiy ishda supervizorlik.
4. Shaxsiy va kasbiy qimmat xususida fikringizni bayon eting?
5. Ijtimoiy ish mijozlari.
6. Ijtimoiy ishchining professional muloqotida etik standartlar.
7. AQSh da nechta o'quv dasturlari bo'yicha kasbiy tayyorlash tizimi mavjud?
8. Ijtimoiy ishda etik dilemmalar va tamoyillar.
9. Ijtimoiy ish samaradorligi ko'p jihatdan nimalarga bog'liq deb o'ylaysiz?
10. AQSh da prezident Ruzvelt tomonidan iqtisodiy huquqlar to'g'risida qonunda qanday masalalarga e'tibor qaratilgan?

Tayanch tushunchalar: mijoz, supervizor, klinitsist, amaliy xodim, marginal holat, axloq kodeksi, dilemma, paternalizm, etik dilemma, professionalizm

5-mavzu. Yevropa mamlakatlarida aholini ijtimoiy himoyasi.

Reja:

1. G'arbiy Yevropa mamlakatlarida ijtimoiy himoya tizimlarining tamoyillari va vazifalari.
2. Yevropa ijtimoiy ta'minot tizimi.
3. Farovonlik jamiyati konsepsiyasi.
4. G'arbiy Yevropada ijtimoiy ta'minot.

1-savolning bayoni

G'arbiy Yevropa mamlakatlarda ijtimoiy sug'urtalash va ijtimoiy yordam turlicha amalga oshiriladi. Shu sababli ham ularni to'rtta guruhga ajratish mumkin³⁰:

- Individual sug'urta badallari bilan bog'liq sug'urtalash tamoyillari, to'lovlar va nafaqalar miqdori badallarga bog'liq bo'lgan mamlakatlar;
- Sug'urtalash tamoyillari kam aks ettirilgan, nafaqa va to'lovlar miqdorlari individual ehtiyojga bog'liq bo'lgan, moliyalashtirish esa asosan soliq fondlaridan amalga oshiriladigan mamlakatlar.;
- Dastlabki ikkita guruh o'rtasida oraliq o'rinni egallagan mamlakatlar.;
- Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi hozircha mavjud bo'lmagan ammo endi shakllanayotgan mamlakatlar.

Birinchi guruh mamlakatlarga Germaniya, Fransiya, Belgiya va Lyuksemburni kiritishimiz mumkin. Bu mamlakatlarda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi shartnomaviy sug'urta tamoyillariga asoslanadi. Yollanma ishchilar o'z daromadlarining ma'lum bir qismini sug'urta fondiga to'laydilar, bu ularga yordamga muhtoj bo'lganlarida jamg'arilgan sug'urta fondiga mos miqdorda fond xizmatlaridan foydalanish huquqini beradi. Bir vaqtning o'zida xodimlari nomidan ish beruvchi ham ma'lum bir summani mazkur sug'urta fondiga to'laydi. Ko'pgina holatlarda sug'urta fondidan olinadigan to'lovlar miqdori ish haqi miqdori va xodim hamda ish beruvchi badallari hisobidan jamg'arilgan summaga bog'liq bo'ladi. Istisno holatlar tibbiy xizmat

³⁰ Лобченко Л.Н. История социальной работы: учебное пособие / Л.Н.Лобченко.-Мурманск: МАГУ,2018.- 258 с.

ko`rsatish va oiaviy nafaqaga tegishli bo`ladi. Bu tizimning asosiy maqsadi inson kasal bo`lganda, nogironligida va ishini yo`qotganda hayot darajasini saqlab turishdir. Bunday tizimi insonning daromadlarining uning hayoti mobaynida qayta taqsimlash imkonini beradi. Barcha Yevropa mamlakatlarida sug`urta yig`imlari ijtimoiy himoyani moliyalashtirishning asosiy manbasi sanaladi. Bir qator holatlarda fond soliq to`lovlari hisobidan, milliy byudjet umumiy xarajatlarning ko`p yoki kam yig`imlari hisobidan kengayishi mumkin.

Sog`liqni saqlash asosan sug`urta badallari hisobidan moliyalashtiriladi, ammo minimum tibbiy xizmat ko`rsatish byudjet tomonidan kafolatlangan. Tibbiy xizmat ko`rsatish asosan davlat tomonidan fuqarolarga tovon sarflari orqali xususiy sektorga to`g`ri kelmoqda.

Ikkinchi guruhdagi mamlakatlarga Buyuk Britaniya, Daniya, Irlandiya kirib, birinchi guruhdan sug`urta jamg`armalari bilan kam darajada farqlanadi. Bu mamlakatlarda ijtimoiy sohani moliyalashtirishda davlat byudjeti asosiy rolni o`ynaydi. Ijtimoiy to`lovlar va nafaqalar yanada teng miqdorda taqsimlanadi. Bunday taqsimlash asosida fuqarolarning teng ehtiyojlari g`oyasi yotib, shuning uchun, ijtimoiy yordam uning daromadiga qarab emas, balki insonning ehtiyojidan kelib chiqib ko`rsatiladi. To`lovlar va nafaqalar orasidagi farq shundan iboratki, ijtimoiy to`lovlarni qonun bo`yicha yuqoridagi guruhga kiruvchi har bir fuqaro olishi mumkin, nafaqalar esa ehtiyojdan va ijtimoiy xatar xususiyatidan kelib chiqib beriladi. Bu mamlakatlarda tibbiy xizmat ko`rsatish asosan umumiy sohada bo`ladi.

Uchinchi guruh mamlakatlariga Niderlandiya va Italiya kirib, bu mamlakatlarda ijtimoiy ta`minotning aralash tizimi taqdim etiladi. Ammo bu tizim birinchi guruh mamlakatlari tizimiga yaqinroqdir. Ammo ma`lum bir farqlar ham bor. Masalan Italiyada davlat kafolatlangan ijtimoiy minimum daromadlarni to`lash bo`yicha o`ziga majburiyatni olmaydi. Bunday kafolat alohida mintaqalardagi bir qator mahalliy organlarga berilgan. Niderlandiyada aksincha, ijtimoiy ta`minot juda yuqori darajada rivojlangan bo`lib, ushbu tizim mamlakatning har bir fuqarosini qamrab oladi.

To`rtinchi guruh mamlakatlarga Ispaniya, Portugaliya, Gretsiya kiradi. Yuqoridagi mamlakatlarda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi bugungi kunda hali ham boshlang`ich holatda turibdi. Bu mamlakatlarda kafolatlangan minimal daromad mavjud emas va barcha fuqarolarga ham ijtimoiy xizmat ko`rsatilmaydi.

Ko`pgina Yevropa mamlakatlarida ijtimoiy himoya ko`p funksiyali sanaladi. Qoidaga binoan u inson hayoti mobaynida duch keladigan 11 ta funksiyani bajaradi³¹.

Kasallanish xatari: mehnat qilish imkoniyati yo`qligi sababli to`liq yoki qisman daromadlarga mos to`lovlar, umumiy yoki xususiy sektorda to`liq yoki qisman tibbiy xizmat ko`rsatishni qoplaydi.

Ishlab chiqarishdagi jarohatlar va kasb kasalliklari xatari: pensiya va nafaqalar, kompensatsiya va boshqa shakldagi to`lovlar to`lash, maxsus tibbiy yordam, ishlab chiqarish rehabilitatsiyasi bilan bog`liq xarajatlar va ijtimoiy xizmat ko`rsatishning boshqa shakllari.

Boquvchisini yo`qotish xatari: boquvchisini yo`qotganda pensiya va nafaqalar, o`lim nafaqalari, dafn etish xizmatlari.

Ishsizlik xatari: to`liq yoki qisman ishsizlik bilan bog`liq nafaqalar, nafaqa o`rnini bosmaydigan hokimiyat tomonidan tashkillashtirilgan vaqtinchalik yoki bir martalik ishlar.

Migratsiya xatari: mehnat resurslarining ko`chishi, o`qitish, qayta tayyorlash bilan bog`liq xarajatlar, oldingi ishsiz fuqarolarning yangi joyga kelishi bilan bog`liq nafaqalar.

Turar joyni yo`qotish xatari: bir qator aholi toifalariga turar joy va kommunal xizmatlar to`lovi uchun subsidiyalar.

Nogironlik xatari: jamiyatda me'yoriy hayot kechirish va mehnat qobiliyatini to`liq yo`qotgan shaxslarga pensiya va nafaqalar to`lash; nogironlik bilan bog`liq tibbiy xizmat ko`rsatish; sog`lomlashtirish bo`yicha xarajatlar.

Homiladorlik xatari: homiladorlik va u bilan bog`liq holatda tug`ish bo`yicha nafaqalar to`lash xarajatlari, ona va bolaga tibbiy

³¹ Социальная работа с различными группами населения: учебное пособие /коллектив авторов: под.ред. Н.Ф.Баскова.-М.:КНОРУС, 2017.-528 с.

yordam berish uchun ketadigan xarajatlar, homiladorlar va yaqinda farzandli bo`lganlarning boshqa shakldagi ta'minoti .

Oilaviy nafaqalar: birovning qaramog`idagi bolalarga nafaqalar, oziq-ovqat tovarlari shaklidagi moddiy yordam, yo`l to`lovlari, uyda yordam ko`rsatish.

Ijtimoiy yordamning boshqa shakllari: kam ta'minlanganlarga qo`shimcha xizmat ko`rsatish, voyaga yetmaganlar huquq buzarliligini oldini olish bo`yicha xarajatlar, harbiy harakat va tartibsizlik qurbonlariga nafaqalar. Ko`rinib turibdiki bunday xarajatlar turli mamlakatlarda turlicha shaklda bo`ladi. Ko`pgina mamlakatlar tug`ilishning kamayishidan xavotirdalar. Shu sababli bir qator davlatlarda oilaga ijtimoiy yordam ko`rsatish siyosatiga sezilarli o`zgartirishlar kiritildi. Fransiyada 80-yillarning boshida ko`p bolali oilalar foydasiga qonun qabul qilindi. Masalan uch va undan ortiq farzandli oilalar o`rtacha ish haqining uch baravari miqdorida nafaqa oladilar.

Ko`pgina mamlakatlarda bolalarga nafaqalar har bir yangi chaqaloq uchun oshib boradi. Ikkinchi va uchinchi bolalar uchun nafaqalar miqdori oshmaydigan mamlakatlarga esa Irlandiya, Niderlandiya, Portugaliya va Buyuk Britaniya kiradi. Belgiya, Germaniya, Italiya va ayniqsa Fransiyada ikkinchi farzanddan boshlab to`lovlar miqdori sezilarli ravishda ko`payadi.

Ko`pgina mamlakatlarda homiladorlik va u bilan bog`liq nafaqalar oshirildi. Bunday siyosat uy va oila to`g`risidagi g`amxo`rlikni ish va karera bilan birgalikda olib borish uchun qulay sharoit yaratishga mo`ljallangan. Shu sababli oxirgi yillar davomida ko`pgina mamlakatlarda u bo`yicha ta'tillarning davomiyligi ko`paydi. Hozirda homiladorlik va tug`ish bo`yicha eng katta ta'til Daniyada (28 hafta) va Fransiyada (26 hafta) ni tashkil qiladi. Qolgan mamlakatlarda u 13 dan 20 haftagacha o`zgaradi.

Dunyoda hozirgi kunda aholini ijtimoiy himoya qilishda bir qator modellar qo`llaniladi:

- *Sosial-demokratik model;* Shvesiya, Norvegiya, Finlandiya, Daniya davlatlarida ushbu model qo`llaniladi, unga ko`ra davlat ijtimoiy himoyaning barcha mas`uliyatini o`z zimmasiga oladi.

- *Neoliberal model*; AQShda qo'llaniladigan modelga ko'ra, ijtimoiy himoyaning aksariyat qismini tadbirkorlar va kasaba uyushmalari bajaradi.

- *Neokonservativ model*; Germaniyada qo'llaniladigan ushbu modelga ko'ra, davlat kafolatlari javobgarligida xususiy tadbirkorlar va davlat federal byudjeti asosida olib boriladi.

Rivojlangan davlatlarda nafaqa yoshining chegarasi har xil qilib belgilangan.

2-savolning bayoni

G'arbiy Yevropa tajribaning guvohlik berishicha, ijtimoiy ish sezilarli tarzda turli jamiyatlarning va butun dunyoni taraqqiyotiga yordam berdi. Buni biz Yevropaning rivojlangan mamalakatlaridan biri Germaniya misolida ko'rishimiz mumkin.

XIX asrning boshlari Germaniyada ijtimoiy ish sohasini vujudga kelishi hamda rivojlanish davri hisoblanadi. Bu esa Germaniyada industrial davlatni paydo bo'lishi bilan bog'liq. XIX asrning ikkinchi yarmidan davlat ijtimoiy ta'minot tizimini paydo bo'lishiga ehtiyoj tug'ildi, chunki cherkovlar va shaxsiy jamg'armalar ijtimoiy sohadagi katta xarajatlarga imkoniyati yo'q edi.

1880 yilda Germaniya kongressi tashabbusiga binoan muhtojlarga ko'mak beruvchi jamg'arma tashkil etiladi³². 1919 yilda Germaniya davlat va xususiy homiylik tashkilotiga nomi o'zgartiriladi. Oldin u Berlinda joylashgan edi, so'ngra (1933-1945 yillarda) Frankfurtga ko'chiriladi. Bu markaziy tashkilot bo'lib davlat, xususiy, jamoat tashkilotlari hamda ijtimoiy ish bilan shug'ullanuvchi shaxslar faoliyatini birlashtirib turadi. Germaniya kongressining asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- 1) Ijtimoiy siyosat va ijtimoiy ko'mak;
- 2) Yoshlarni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq va ularga yo'naltirilgan siyosat;
- 3) Oilaviy munosabatlarga ko'mak;

³² Корнюшина Р.В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток: Изд. Дальневосточного университета 2004.-85 с.

- 4) Sog'liqni saqlash, sog'liqni saqlash bo'yicha siyosati;
- 5) Yoshi katta insonlarga ko'mak;
- 6) Nogironlarga yoshligidan ko'mak;
- 7) Halokat sababli nogiron bo'lib qolgan insonlarga ko'mak;
- 8) Ijtimoiy mutaxassisliklar;
- 9) Ijtimoiy tashkilotlarni tashkil etish;
- 10) Ijgamoiy ish sohasida planlashtirish.

Ushbu markaz ijtimoiy ishni olib borish bo'yicha, nafaqat Germaniya Respublikasi qonunchiligida yetakchi mavqeda turadi, bugungi kunda ham Germaniyada asosiy o'rinni egallaydi. U bilan maslahatlashadilar, unga yuqori qonunchilik organlari quloq soladilar.

1898 yilda Berlinda "Yosh bolalarni og'ir mehnati hamda yomon munosabatdan himoya qilish birlashma"si tashkil etiladi. Usha paytlarda birlashma majburiy yosh bolalar mehnatiga qarshi chiqardi, bolalarga z'tibor bo'yicha ish tutardi, bolalarni maktabda bo'lish vaqtini uzaytirish va nazorat qilish tarafdori bo'lgan va davlat ko'magini amalga oshirishi bilan uzviy aloqadordir.

Ijtimoiy ish uchun o'z kadrlariga ega bo'lishga ehtiyoj tug'ilganidan so'ng, ijtimoiy maxtablarning paydo bo'lishiga sabab bo'lgan. 1905 yilda birinchi bo'lib xristian ijtimoiy ayollar maktabi tashkil etiladi. Keyingi 4 yil ichida yana 13 ta ijtimoiy ish maktablari faoliyat ko'rsata boshlagan. Ushbu maktablarda asosan ayollar ijgimoiy ko'mak mutaxassisligi bo'yicha ta'lim olishgan.

Birinchi Jahon urushi davrida ijtimoiy ko'mak sohasida ish olib borish jamoat tashkilotlaridan davlatga o'tdi. Urushdan so'ng barcha ijtimoiy ta'minot ta'minot birlashmasiga birlashtirilgan. XX asr boshlarida mustaqil ta'minot birlashmalari yirik jamiyatlarga birlashtirilgan. XX asr o'rtalarida Germaniyaning yirik shaxarlarida davlat ijtimoiy ta'minot organlari paydo bo'ldi, bular hozirgacha mavjud.

Zamonaviy tipdagi ijtimoiy davlat tushunchasi Germaniyada bevosita II Jahon urushidan so'ng paydo bo'ldi. Ijtimoiy davlatning asos solinishiga GFRning birinchi federal kansleri Konrad Adenauer va iqtisodchi va davlat arbobi Lyudvig Erxard (1897-1977yy) lar sababchi

bo'ldilar. Birinchi marotaba «Ijtimoiy davlat»³³ tushunchasi 1949 yil 8-mayda qabul qilingan Konstitusiyasida tilga olingan.

№	nomi	Tashkil topishi	birlashishi
1	Germaniya Federativ Respublikasi	1949 yil 21 - sentyabr	1990 yil 3 - oktyabr
2	Germaniya Demokratik Respublikasi	1949 yil 7 - oktyabr	

Bugungi kunda yagona Germaniya davlati vujudga kelgandan so'ng GFR ning barcha ijtimoiy sohadagi qonunchiligi davlat hududida birdek amal qiladi. GDRning qonunchiligi o'z kuchini yo'qotgan.

№	Germaniya federel kanslerlari	Ularning asosiy dasturlari
1	Konrad Adenauer (1876-1967)	«Ijtimoiy yunaltirilgan bozor xo'jaligi»
2	Vili Brand (1913 yilda tug'ilgan)	«Yangi sharqiy siyosat»
3	Gelmut Kol	«Yangi neokonservatizm» siyosati

Germaniya Federativ Respublikasida ta'minot va sug'urtaning keng rivojlangan tizimi mavjud. Uning jamg'armalari qisman davlat byudjeti qisman ishbilarmon badallari katta qismi ishchilarning oylik maoshidan ushlab qolish orqali hosil qilinadi.

Ijtimoiy ta'minot va sug'urta qonunlar tizimida ijtimoiy ta'minot kodeksi markaziy o'rinni egallaydi. 10 ta kitobdan iborat bo'lgan mazkur kodeks 1975-1982 yillarda kuchga kirgan.

№	Qonunning nomi	Qabul qilingan yil
1	Germaniya Konstitusiyasi	1949 yil 8 may
2	«Ijtimoiy ta'minot to'g'risida» gi qonun	1982 yil.
3	«Bolalarga federal nafaqa	1986 yil

³³ Фирсов, М.В. История социальной работы: учебное пособие для высшей школы / М.В. Фирсов. - Изд. 2-е. - М.: Академический проект: Константа, 2007. - 608с

	to‘g‘risida»gi qonun	
4	«Ijtimoiy yordam to‘g‘risida»gi qonun	1987 yil.

Germaniya qonunlari ishsiz qolganlarni yangi ixtisosga o‘qitish yangi ish joylari ochayotgan tadbirkorlarni rag‘batlantirish maqsadida turli nafaqalar to‘lashni nazarda tutadi.

Ishchilar va xizmatchilar shuningdek qishloq xo‘jalik xodimlariga qarilik pensiyalari, nogironlik, ishlab chiqarishda ro‘y bergan baxtsiz hodisa va kasb kasalliklari bo‘yicha pensiyalar to‘lash tizimi amal qiladi.

Vaqtincha ishsizlik, homiladorlik va bolalarni tarbiya qilganlik uchun nafaqalar to‘lanadi. Ayrim hollarda uyni ijaraga olgan kishilarga qo‘shimcha to‘lov beriladi. Yoshlarga va hayoti qiyin ahvolga tushib qolgan kishilarga ijtimoiy yordam ko‘rsatiladi.

Germaniyada keksa fuqarolar

O‘rtacha pensiya miqdori 810 €. Ular 65 yoshida nafaqaga chiqishadi. Pensiya nafaqat xizmat stajini, balki yoshi, o‘qitish yillari va armiya xizmatining yillari, bolalarning borligi ham hisobga olinadi. Germaniyada aholining asosiy qismi 65 yoshdan oshgan odamlardir. Shunday qilib, bu mamlakat nafaqaxo‘rlar orasida "boy", ular amerikaliklar singari faol va optimistikdir, ammo bundan tashqari, iqtisodiy va tejamkor.

Nemis nafaqaxo‘rlari boshqa mamlakatlarga qiziqishmoqda, sayohat qilishni yaxshi ko‘rishadi va ularning ko‘plari yiliga ikki marta dengizda. Iqtisodiy jihatdan ular Misr va Turkiyaga arzon turlarni rad etmaydilar.

Germaniyada keksa ota-onalariga g‘amxo‘rlik qilish odatiy hol emas, shuning uchun ular uchun ko‘plab maxsus uylar mavjud. Ammo shuni ta’kidlash kerakki, nemis qariyalar uylarida juda yaxshi sharoitlar mavjud va u erda odamlar o‘zlarini tashlab ketmaydilar, lekin haqiqatan ham yashaydilar. Ammo nemislarning o‘zlari faol hayot tarzini olib borishga qodir bo‘lsalar-da, ular juda ko‘p qiziqarli mashg‘ulotlar bilan shug‘ullanishadi: raqs, musiqa, qo‘l san’atlari.

2.Fransiyada ijtimoiy himoya. “Pensiya” so‘zi kelib chiqishi tarixi qadimgi rimliklar davriga borib taqaladi: “pensio” lotin tilidin tarjima qilinganda “to‘lov” ma’nosini anglatadi . Rim davrida keksa yoki kasal

bo'lgan Rim legionerlariga yer berilib, ular bosib olingan hududlarda mustamlakachilarga aylantirildi. *Pensiya yoshi - 60-62 yosh*

O'rtacha pensiya oyiga 1000 evro

Pensiya tizimining o'ziga xosligi

Pensiya yoshiga etgan mamlakatning barcha fuqarolari Fransiyada pensiya olish huquqiga ega, ammo uni ko'paytirish uchun siz 40 yildan ortiq tajribaga ega bo'lishingiz kerak. Agar tajriba etarli bo'lmasa, frantsuzlar birdamlik pensiyasini olishadi. Odatda, pensiya uning jamg'armasi hisobiga to'lanadigan turli to'lovlar va maxsus sug'urta fondlariga qo'shimcha badallardan olingan ballar asosida hisoblanadi.

Buyuk Britaniya

Pensiya yoshi - 60-65 yosh

O'rtacha pensiya oyiga 1590 funt (taxminan 2000 AQSh dollari) ni tashkil qiladi

Buyuk Britaniyada pensiyalarning ikki turi mavjud va shunga mos ravishda ularni olishning ikki yo'li mavjud:

- Davlat pensiyasi. Ushbu turdagi pensiya olish uchun ariza berish uchun siz kamida o'n yil davomida har oy belgilangan miqdorni Pensiya jamg'armasiga o'tkazishingiz kerak.
- Nodavlat pensiya turi. Agar siz ushbu turdagi pensiya olishni istasangiz, shaxsiy pensiya hisobvarag'ingizda pulni tejashingiz kerak. Ushbu turning o'ziga xos xususiyati shundaki, siz kelajakdagi pensiya miqdorini mustaqil ravishda tanlaysiz.
- Pensiya tizimining o'ziga xosligi
- Agar biz Buyuk Britaniyaning pensiya tizimining xususiyatlari haqida gapiradigan bo'lsak, unda pensiyalarni hisoblash qoidalaridagi o'zgarishlar faktini ta'kidlash kerak. O'zgarishlar joriy yilning 6 aprelidan keyin yangi maqomga ega bo'lgan pensionerlarga taalluqlidir. Endi ular davlatdan faqat bitta nafaqa olish huquqiga egalar - haftasiga maksimal 155,65 funt. Davlatning o'rtacha pensiyasi haftasiga 130 funt. Ammo bir yildan ortiq pensiya oladiganlar uchun haftada eng ko'pi bilan 119,3 funt miqdorida davlatdan pensiya olish imkoniyati, shuningdek agar qo'shimcha pulni davlat daromadlari bilan bog'liq

pensiya sxemasi orqali ushlab qolgan bo'lsa, qo'shimcha pensiya olish imkoniyati berildi. funt haftasiga).

3-savolning bayoni

Xorijiy mamlakatlarda aholining ijtimoiy himoya qilish tizimini rivojlantirishda ommaviy farovon davlat konsepsiyasi muhim rol o'ynadi.

Ushbu konsepsiyaning asosiy g'oyasi shundan iboratki, ommaviy farovon davlat- bu shunday davlatki, barcha fuqarolarga hayotning ma'lum bir darajasini, sog'liqni muhofaza qilish va ta'lim sohasida ko'rsatilgan dasturlarni moliyalashtirishda mamlakat aholisining ishtirokida huquqlarni kafolatlaydi.

Mazkur konsepsiya G'arbiy Yevropa mamlakatlarida keng qo'llanila boshlandi. 60-yillarning boshida Buyuk Britaniyada ommaviy farovon davlat va GFR, Avstriyada ijtimoiy jamiyat loyihalarini amalga oshirishga kirishildi. Qayd etish kerakki, iqtisodiy o'sish sharoitida milliy daromadni qayta taqsimlash yo'li bilan daromadlarni tenglashtirish, ishsizlikni bartaraf etishga erishildi. Tadqiqotchilar fikricha 70-yillarning o'rtalari ijtimoiy sohani davlat tomonidan tartibga solishning rivojlanishida burilish nuqtasi bo'ldi. Iqtisodiyinqiroz ko'pgina g'arb mamlakatlarini konservativ siyosatga qaytishga sabab bo'ldi. Ijtimoiy ta'minot tizimi aholining qarishi natijasida o'sib borayotgan talabni qondirishga qiynalib qoldi. Qayta tuzish talab qilindi.

G'arb ekspertlari fikricha ommaviy farovon davlat g'oyasi ma'lum darajada eskirib, uning faoliyati bilan bog'liq ziddiyatlar paydo bo'ldi. Buyuk Britaniya aholini ijtimoiy himoya qilish vazirligi ma'ruzasida qayd etilishicha oldingi avlod talablaridan kelib chiqib ishlangan ta'minot tizimi zamonaviy sharoitga mos kelmadi. Yordam strategiyasi shunday qurilishi kerakki, mehnatga layoqatli qashshoqlarni mehnat faoliyatiga jalb qilish imkonini berishi shart. Davlat yordami siyosatidan iqtisodiy mustaqillik siyosatiga o'tish vazifasi belgilandi.

XX asrning 90-yillari boshida anchagina davlatlar hukumatlari davlatning ijtimoiy xarajatlarini kamaytirishga qaratilgan qarorlarni qabul qila boshladilar. 1993-yilda Fransiya hukumati tibbiy sug'urtalash davlat dasturi bo'yicha to'lovlarni kamaytirdi. Natijadaa tibbiy xizmatlar

uchun pul to'lovchi bemorlar soni oshib ketdi. Buyuk Britaniyada bu sohada bir qancha ishlar amalga oshirdi. Sohada raqobatni kuchaytirish maqsadida sog'liqni saqlash borasida islohotlar amalga oshirildi.

Natijada ishda samara bermayotgan kasalxonalar aniqlanib, yopildi, tibbiy xodimlar ishdan bo'shatildi. Shvetsiyada esa davlatga tegishli kasalxonalarni xususiy shaxslarga sotish siyosati amalga oshirildi. Niderlandiyadagi umumiy farovon davlat inqirozi asosida mehnatga layoqatsiz shaxslarga yordam ko'rsatish bo'yicha dastur xarajatlarining birdan oshishi turadi. Yordam mehnatga qobiliyatsizlik davrigacha olgan ish haqining 70% ini tashkil etadi va yoshga doir pensiya tayinlanadigan 65 yoshgacha to'lanadi. Nafaqalarni olish tartibini kuchaytirish va ularni olayotgan shaxslar ehtiyojini doimo tekshirish taklif etildi. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin.

Nodavlat pensiya fondlarini yaratishni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari taqdim etilmoqda. Nafaqalar tayinlashda barcha mamlakatlarda ularni oluvchilarning ehtiyoji tekshirilmoqda. Ilgari bepul taqdim etilgan bir qator xizmatlar pulli bo'ldi. Ko'pgina mamlakatlarda pensiya yoshini oshirish masalasi ko'rib chiqilmoqda.

Shubhasiz, g'arbiy Yevropa mamlakatlaridan hech biri umumiy farovon davlat konsepsiyasidan to'liq voz kechgani yo'q: insonlarda davlat muhtojlarga yordam ko'rsatishi shart degan fikr shakllandi. Davlatning ijtimoiy xarajatlarni qisqartirishga bo'lgan har qanday urinishi aholining katta qarshiligiga uchraydi. Hattoki so'l oqim siyosatchilari ham G'arb mamlakatlarida ijtimoiy ta'minot tizimidagi islohotlarni davom ettirish zarurligini ko'rsatdi.

Aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning o'n yilliklarda to'plangan tajribasi bozor iqtisodiyoti mavjud mamlakatlarda ijtimoiy faoliyatning umumiy va xususiy ahamiyatini aniqlash imkonini berdi. Aytib o'tishimiz lozimki, odatda hamma mamlakatlar moddiy xatar holatlaridan ko'pchilik xalq uchun ijtimoiy sug'urtalashdan foydalanishadi: nogironlik, ishsizlik, qarilik, kasallik, va nochorlikda yashovchilarga ijtimoiy yordam ko'rsatiladi.

4-savolning bayoni

Dunyoning ko'pgina davlatlarida bir biriga o'xshashligiga qaramay, tarixiy shart-sharoitlar, shuningdek muammolarni hal qilish yo'nalishlari va metodlaridagi farqlarni inobatga olgan holda paydo bo'lgan. Jumladan, Yevropa mamlakatlarida ijtimoiy ta'minot tizimi AQSH ijtimoiy ta'minot tizimidan davlatning yo'nalishlarni belgilash, ijtimoiy siyosatni rejalashtirish, moliyalashtirish va hayotga tatbiq etishda ko'prok ishtirok etishi bilan farq qiladi. Bunda mahalliy boshqaruv organlari ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi.

Yevropa ijtimoiy xizmat modeli davlat umumiy farovonlik nazariyasiga asoslanadi, uning asosida insonning «tabiiy huquqlar» konsepsiyasi turadi. Ushbu nazariyaning asosiy vazifalari barcha fuqarolar uchun hayotiy rejalarni ro'yobga chikarish borasida taxminan bir xil boshlangich imkoniyatlarni yaratishni, ularni munosib turmush tarzi bilan ta'minlashni, ijtimoiy tenglik va adolat karor topishiga intilishni nazarda tutadi. Umumiy farovonlik nazariyasiga asoslangan davlat barcha fuqarolar uchun rivojlangan ijtimoiy yordam tizimini shakllantiradi, tibbiy, ta'lim, ruxiy, huquqiy va boshqa hayotiy muhim xizmatlar bilan ta'minlaydi³⁴.

«Umumiy farovonlik nazariyasiga asoslangan davlat» tushunchasi ikkinchi jahon urushidan keyin paydo bo'ldi. Biroq, 70-yillar oxiri - 80-yillar boshida bu nazariya tanqidga uchradi. Buning sababi ijtimoiy-iktisodiy shart-sharoitlarning va odamlar, ijtimoiy guruxlar, umuman aholi ehtiyojlarining o'zgarishi bilan bogliq edi. Rivojlangan mamlakatlar ekspertlarining fikricha, 80-yillarning ikkinchi yarmiga kelib, G'arb mamlakatlaridagi ijtimoiy ta'minot tizimi aholini ijtimoiy to'lovlar turlari bilan ta'minlash bo'yicha o'z oldiga ko'ygan vazifasini bajarib bo'ldi. 90-yillarda ushbu tizimni iqtisodiy taraqqiyotning o'zgarishlarga uchragan shart-sharoitlariga, resurslar cheklanishining o'sishiga, ishsizlikning yuqori darajaga ko'tarilishiga moslashtirish vazifasi birinchi o'ringa qo'yildi. Yevropa mamlakatlarida ijtimoiy ta'minot tizimi ustuvorliklari o'zgarishini belgilab bergan omillar orasida tug'ilishning kamayishi va umrning uzayishi natijasida aholining

³⁴ <https://ru.wiktionary.org/wiki/>

tez karishi qayd etiladi. G'arbiy Yevropa mamlakatlari uchragan iqtisodiy kiyinchiliklar va ularning oqibatlari davlatning bir qancha ijtimoiy dasturlarini to'xtatishiga katta ta'sir o'tkazdi. Iqtisodiy inqiroz, o'sib boruvchi byudjet taqchilligi, ishsizlar va qashshoqlar sonining ortishi, aholining qarishi, to'liq bo'lmagan oilalar sonining oshishi va boshqa omillar davlat ijtimoiy siyosatidagi o'zgarishlarga olib keldi³⁵.

Shu bilan birga, hech bir G'arbiy Yevropa mamlakati «farovon, nazariyasiga asoslangan davlat»dan to'liq voz kechgani yo'q. Bu holat kishi ongida davlat muhtojlar haqida qayg'urishi kerak degan fikr paydo bo'lishi bilan izohlanadi. Turli yo'nalishlar siyosatchilari G'arb mamlakatlar ijtimoiy ta'minot tizimini isloh qilishni davom ettirish zarurligini e'tirof etishga majbur bo'ldi.

G'arbiy Yevropa davlatlari hukumatlari tomonidan «umumiy farovonlik nazariyasiga asoslangan davlat»³⁶ islohotlari bo'yicha ishlab chiqiladigan chora tadbirlar mamlakat mablag'larining ijtimoiy ta'minotga yo'naltirilishidan qat'iy nazorat qilishga, ushbu sohada turli illatlar korrupsiya va haddan ortiq rasmiyatchilik bilan bog'liq moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirishga qaratilgan Nodavlat pensiya jamg'armalarini yaratishni rag'batlantirish uchun imtiyozlari berilmoqda. Nafaqalar belgilashda ularni olishga da'vogar tekshiruvdan o'tkaziladi, avval bepul bo'lgan ko'pchilik xizmatlar pulli bo'ladi, davlat stipendiyalari ko'pincha zayomlar bilan almashtiriladi. Ba'zi mamlakatlarda pensiya yoshini oshirish to'g'risidagi masala ko'rib chiqilmoqda³⁷

Germaniyada ijtimoiy ta'minot tizimidan holi ko'rsatiladigan ijtimoiy xizmatlar ham ijtimoiy yordam deb ataladi. Ular umumiy xususiyatga ega xizmatlardir. Bular uy-joy uchun, ko'p farzandli oilalardagi farzandlar uchun, kambagal oilalarda ta'lim uchun davlat dotatsiyasi sifatida pul berishdan iborat.

GFRda ijtimoiy xizmatlar deganda fuqarolarning turmush darajasini tenglashtirishga qaratilgan ijtimoiy nuqtai-nazardan zaif himoyalangan

³⁵ Фирсов, М.В. История социальной работы: учебное пособие для высшей школы / М.В.Фирсов.-Изд.2-е.-М.: Академический проект: Константа, 2007.-608с

³⁶ Pavlenka P.D. Osnovi sotsial'noy raboti: Uchebnik. 3-e izd., ispr. i dop. / red.- M.: INFRA-M, 2006.- S. 115.

³⁷ Sotsialnaya rabota. - Rostov-na-Donu: Feniks, 2003. - S. 37-38.

aholi qatlamlariga ko'rsatiladigan xizmatlar tushuniladi. Fuqarolar uchun hamda GFRda yashovchi xorijliklar uchun mo'ljallangan ijtimoiy xizmatlarning kafolatlangan tizimi ular tug'ilganidan boshlab mavjud.

Qayd etish lozimki, GFRda notijorat muassasalarda ko'rsatiladigan xizmatlar, ya'ni taqsimlovchi federal jamg'armadan moliyalashtiriladigaya ijtimoiy xizmatlar tushuniladi. Germaniyada ijtimoiy xizmatlarga sarflanadigan xarajatlar ijtimoiy ehtiyojlar uchun mo'ljallangan byudjetning o'ndan bir qismini tashkil etadi. Mazmun-mohiyatiga ko'ra ijtimoiy xizmatlar maslahat berish, vrach yordami, axborot berish, huquqiy, umumiy tashkiliy shaklda bo'lishi mumkin.

Hozirda Germaniyada muhtojlarga moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bilan cheklanmaydigan ijtimoiy yordam tizimi isloh qilinmoqda. Ijtimoiy ta'minot sohasi boshqarish; qariyalar ehtiyojlarini ta'minlash; xayriya yordami tizimini rivojlantirish singari davlatni ijtimoiy rivojlantirish tamoyillari ham ro'yobga chiqarilmoqda.

Skandinaviya mamlakatlari siyosati

Davlat siyosatida umumiy "Skandinaviya modeli" mavjud. Jamiyatning asosiy qadriyati bu shaxs. U, shuningdek, davlat farovonligiga erishish vositasidir.

Siyosiy tizim davlatning ijtimoiy sohadagi ishtirokiga to'liq yo'naltirilgan. Rivojlangan davlatning eng muhim siyosati quyidagilardan iborat:

- Aholini qashshoqlikdan himoya qilish uchun ijtimoiy dasturlar.
- Pensiya va sug'urta.
- Jamiyat salomatligi va bolalarni himoya qilish.
- Bepul ta'lim.
- Davlat uy-joylari.

Barcha dasturlar soliq va davlat byudjeti hisobidan moliyalashtiriladi. Skandinaviya mamlakatlari iqtisodiyoti nafaqat barcha tovarlarni fuqarolar o'rtasida teng taqsimlashga, balki bozor iqtisodiyoti va davlat tomonidan tartibga solishning muvozanatli ta'siriga ham asoslangan. Iqtisodiy asoslar quyidagilarni qamrab oladi:

- Bandlik bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

- Jins, yosh, sinf, etnik, oilaga mansubligi bo'yicha tenglik siyosati.
- Davlat mamlakatning iqtisodiy va siyosiy hayotida hal qiluvchi rol o'ynaydi.
- Aholining barcha qatlamlari uchun barcha ijtimoiy kafolatlar va imtiyozlardan foydalanish imkoniyati.

Shunga o'xshash iqtisodiy model orqali erishilgan eng muhim narsa - bu jamiyatning zaif va zaif himoyalangan sektorlariga qatnashuvchilarning umumiy mehnat bozoriga maksimal darajada jalb qilinishi. Shunday qilib, aholining ijtimoiy moslashuvi mavjud bo'lib, bu mamlakat iqtisodiyotini yanada samarali rivojlantirish uchun zamin yaratadi.

Skandinaviya mamlakatlarning moliyaviy tizimi, birinchi navbatda, davlatning ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishiga va jamiyat farovonligining asosi sifatida.

BU YERDA ENG YUQORI SOLIQ DARAJASI BELGILANGAN. JAMIYATNING HIMOYALANMAGAN QATLAMLARI EHTIYOJLARI UCHUN SUBSIDİYALAR VA KOMPENSATSIYALAR SHAKLIDA MABLAG'LARNI YANA QAYTA TAQSIMLASH BILAN. IJTIMOY XIZMATLAR BEPUL.

Ko'pchilik savol tug'diradi - qaysi davlatlar eng katta pensiya oladi? Statistika ko'ra, bu borada Daniya yetakchilik qilmoqda. Bu erda nafaqaxo'rga oyiga 2,8 ming dollar to'lanadi. Ikkinchi o'rinda 1,9 ming dollar bilan Finlyandiya, undan keyin Norvegiya, Isroil, Ispaniya va Germaniya. Shtatlar ettinchi o'rinda edi - bu erda pensiya miqdori 1,1 ming dollar atrofida, Rossiya bu ro'yxatda 285 dollar bilan atigi 18-o'rinni egalladi.

Agar biz davlat haqida emas, balki individual pensiya haqida gapirmayotgan bo'lsak, unda miqdorlar bir necha baravar ko'p bo'lishi mumkin. Shunday qilib, Shvetsiyada yashovchi Persi Barnevik ushbu turdagi omonat turlari bo'yicha rekord o'rnatishi mumkin.

Pensiyalarning uch turi va ularni qo'llashning turli usullari mavjud:

Ijtimoiy nafaqa. Bunday pensiya olish uchun oxirgi o'n yil ichida ish haqining 15 foizi miqdorida muntazam badallar kiritish kerak.

Korporativ nafaqa. Ushbu turdagi pensiya olishning zaruriy sharti kompaniyada besh yildan olti yilgacha ishlash va doimiy ravishda doimiy badallarni to'lashdir (badallarning maksimal miqdori yiliga \$ 18,000).

Befarq qarilikni ta'minlashning eng keng tarqalgan usuli bu doimiy, doimiy bo'lmagan badallardir, bu miqdorni o'zingiz belgilaysiz.

Mamlakat bo'yicha pensiya yoshi

Shvetsiya. Mamlakatda munosib pensiya olish uchun ish stajiga ega bo'lish shuningdek, ixtiyoriy, jamg'arma va tarqatish bo'yicha sug'urta mukofotlarini to'lash kerak. Naqd pul mablag'lari ham davlat, ham xususiy pensiya fondlarida saqlanadi.

Yagona davlat pensiya jamg'armasi mavjud. Pensiya tejash kerak. Daniya pensiya tizimining asosi to'lovlar kafolati hisoblanadi. U ijtimoiy nafaqa (bazaviy), birinchi darajali pensiya, kvass majburiy, korporativ pensiya rejaları va uchinchi darajadagi ixtiyoriy va individual sxemalardan iborat. Pensiya ikki qismdan iborat. Fuqarolik: minimal mablag 'miqdori barcha fuqarolarga to'lanadi; daromadli - ish haqi to'lash natijasida shakllanadi. Daromad pensiyasining turli o'lchamlari erkaklar va ayollar uchun belgilanadi (ayollar uchun bu kamroq). Pensiya tayinlashda ish haqi, yoshi, ijtimoiy holati, oilaviy holati bo'yicha haqiqiy ajratmalar hisobga olinadi. Pensiya yoshiga etgan uy bekalari uchun kafolatlangan eng kam pensiya to'lanadi. Agar nafaqaxo'r ishlashni davom ettirsa, u 4% miqdorida qo'shimcha olish huquqiga ega.

Masalan, Davlat kengashi sog'liqni saqlashni rivojlantirishning besh yillik rejasini ishab chiqadi, unda bajarilayotgan ishning asosiy maqsadlari va yo'nalishlari, shuningdek, ularni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan kapital mablag'lar miqdori ko'rsatilgan bo'ladi. Reja har yili qayta ko'rib chiqiladi, yangilanadi va to'ldiriladi. Munitsipalitetlar markaz subsidiyalarini hisobga olgan holda o'zlarining rejasini tuzadi, bu rejalar guberniya boshqaruvi tomonidan tasdiqlanadi. Nihoyat, fuqarolar jamoalari o'zlarining rejalarini tuzish, o'z kichik tumanlari, ko'chalari va h.k. hududida sog'liqni saqlashning u yoki bu sohasini

rivojlantirish haqidagi tashabbuslari bilan chiqishlari mumkin va ular munitsipal hokimliklar tomonidan hisobga olinadi va moliyalashtiriladi.

Yevropa an'anadorligining yana bir xarakterli misoli sifatida Shvetsiyada aholigaturli shaklda ijtimoiy xizmat ko'rsatish modelini keltirish mumkin. Bu mamlakatda har yili ijtimoiy soha bo'yicha tayyorlanayotgan oliy ma'lumotli mutaxassislar (sotsionomlar) miqdori 1000 kishini tashkil qiladi. Ijtimoiy xizmat sohasida band bo'lgan professional sotsionomlar miqdori 18 ming kishini tashkil etadi. Shunisi qiziqki, bu mamlakatdagi ijtimoiy ish sohasida oliy ma'lumotga ega bo'lmagan yuz minglab odamlar: qariyalarga qaraydigan xonadon yordamchilari, enagalar, nogironlar va aqliy zaiflarga yordam beruvchilar ham band bo'lib ularning bari ijtimoiy ish bo'yicha faqat boshlang'ich nazariy tayyorgarlikka ega.

“Shvetsiyadagi ijtimoiy xizmatlar faoliyati amaldagi qonunlar asosiga quriladi. Bu qonunlarda ijtimoiy xizmatning alohida sohalariga (iqtisodiy yordam, bolalar, yolg'iz onalar va boshqalarga bag'ishlangan) avvalgilaridan farqli o'laroq, faoliyat sohasi bo'lgan ijtimoiy xizmatga integrativ yondashuv amalga oshirilganki, unda ijtimoiy xizmatlar, munitsipalitet va guberniya hokimiyatlari, oilalar va alohida fuqarolar o'zlarini o'rab turgan vaziyat omillarini hisobga olgan holda o'zaro ta'sir ko'rsatadilar”³⁸.

Munitsipal hokimiyatlar fuqarolarga qonun tomonidan kafolatlangan ijtimoiy xizmatni ularning shaxsiy ehtiyojlari va shart-sharoitlariga mos tarzda ko'rsatishga majburdir. Fuqarolarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish majburiyati munitsipalitetlarga yuklangan. Bunda ulardan har biriga munitsipal hokimiyatlar tomonidan ijtimoiy ko'mak va xizmat ko'rsatish huquqi hatto muvaqqat yashash joylarida ham berilishi nazarda tutilgan.

Har bir munitsipalitetda ijtimoiy xizmat ko'rsatish uchun ijtimoiy yordam qo'mitasi mas'ul bo'lib, u o'ziga amaldagi qonunlar tomonidan beriladigan vakolatlar doirasida faoliyat yuritadi. U, jumladan, maqsadga muvofiq deb hisoblasa, tuman qo'mitalarini tuzishi ham mumkin. Munitsipal va tuman qo'mitalarining ishi quyidagi asosiy

³⁸ <http://elibrary/item/ru/>

yoʻnalishlarda olib boriladi: kommunal xizmat; aholi muayyan guruhlari (bolalar, qariyalar, yolgʻizlar, nogironlar va h.k.)ning ijtimoiy sharoitlarini yaxshilash; alohida shaxslar va oilalar bilan muayyan muammolar (iqtisodiy yordam, bolalar va oʻsmirlar toʻgʻrisida gʻamxoʻrlik, alkogoliklar va giyohvandlar bilan ishlash, meʼyoriy oilaviy munosabatlarni yoʻlga qoʻyishda yordam berish va h.k) boʻyicha individual ish olib borish.

Agar odam oʻzi olayotgan ijtimoiy yordamdan qoniqmasa, qonun boʻyicha u viloyat maʼmuriy sudiga murojaat qilishi mumkin. Umuman olganda, qonun tomonidan taʼminlash, “Farovonlik” davlatining shved modelidagi” muhim elementlardan biridir.

Finlyandiyada nafaqaxoʻrlar oʻrtacha 1344 evro pensiya oladi. Ular 65 yoshida nafaqaga chiqishadi. Finlyandiyalik pensionerlar oʻz faoliyatlarida yuqorida tavsiflangan pensiyachilaridan ortda qolmaydilar. Nafaqaga chiqqanidan keyin ular sevimli mashgʻulotlari bilan shugʻullanadilar va turli xil tadbirlar va jamoat transporti uchun katta imtiyozlardan faol foydalanadilar. Bu erda siz pensionerlarni kafeda, kinoteatrda, sport zalida uchratishingiz mumkin! Qadimgi Fin, nemis kabi, sayohatni yaxshi koʻradi. Bu erdagi barcha pensionerlar pensiya nafaqasini olishadi, ammo agar biron sababga koʻra u juda past boʻlsa, unda nafaqaxoʻrga nafaqa toʻlanadi.

Nazorat savollari

1. Gʻarbiy Yevropa mamlakatlarida ijtimoiy himoya tizimlarining tamoyillari va vazifalari.
2. GFR da ijtimoiy ish qanday yoʻlga qoʻyilgan?
3. Yevropa ijtimoiy taʼminot tizimi.
4. Farovonlik jamiyati konsepsiyasi toʻgʻrisida maʼlumot bering?
5. Gʻarbiy Yevropada ijtimoiy taʼminot.

Tayanch tushunchalar: Gʻarbiy Yevropa mamlakatlari, farovonlik jamiyati, konsepsiya, ijtimoiy himoyaning Yevropa modeli, ijtimoiy sugʻurtalash, ijtimoiy taʼminot sotsial-demokratik, neokonservativ, neoliberal, sugʻurta badallari

6-mavzu. AQSH aholisini ijtimoiy himoya qilish tizimi.

Reja:

1. Ijtimoiy himoyaning “amerikacha” usuli.
2. AQSH da ijtimoiy ta’minotning asosiy shakllari.
3. Kambagallik chegarasi muhtojlik mezon. Ijtimoiy ko`mak.
4. Ijtimoiy sug`urta dasturlari. AQSHda xususiy sug`urtalash.

1-savolning bayoni

Sotsiologlar shuni qayd etishadiki, ijtimoiy qoloq aholi guruhlariga e'tibor iqtisodiy pasayish davrida o'sadi va barqarorlik davrida kamayadi. AQSh da 30-yillar va keyinchalik 60-70 yillarda inqiroz sharoitida aholining katta qismini ijtimoiy muammolar qiynagan paytda ijtimoiy xodimlar ko'pchilik insonlarning muammolarini kompleks yondashuv orqali bartaraf etishga harakat qilishgan. AQSh Prezidenti F.Ruzvelt siyosatida ishsizlarga birinchi marta milliy muammo sifatida qarash boshlandi. Favqulodda holatlar bo'yicha vaqtinchalik boshqarmalar tuzildi. Unga davlat dasturlarini ishlab chiqish uchun xususiy xizmatlardan malakali ijtimoiy xodimlar jalb qilinib, zamonaviy Amerikani o'zgartirgan F.Ruzveltning Yangi kurs asosiy qoidalari mezon qilib olindi. Franklin Ruzvelt aytishicha, “ishsizlarga davlat yordami- sadaqa yoki xayr-ehson emas, balki ijtimoiy adolat bo'lib, har bir fuqaro taraqqiy etgan jamiyatda minimal hayot darajasiga ega bo'lishi kerak”³⁹.

1964 yilda Prezident Lindon Djonson o'zining —Buyuk jamiyat dasturi doirasida yangi iqtisodiy va siyosiy holatda sanoat davri bilan bog'liq muammo va kambag'allikka yo'naltirilgan bir qator qonun loyihalarini Senat va Kongressning vakillar palatasiga ko'rib chiqish uchun taqdim qildi. Nochorlikdagi muammolardan ko'pchiligi mehnat resurslarini himoya qilish bo'yicha maxsus prezident komissiyasining ma'ruzasi «Uch millat: harbiy xizmatga yaroqsiz yoshlar to'g'risidagi ma'ruza » da yaqqol ko'ringan. U bir qator materiallar bilan iqtisodiy imkoniyatlar to'g'risidagi qonun uchun asoslarni yaratdi.

Bugungi kunda AQSh dagi ijtimoiy ish mazmuni sezilarli ravishda o'zgardi. Aqliy rivojlanishida muammo bor mijozlar bilan ish olib

³⁹ <http://elibrary/item/ru/>

borishga ehtiyoj ortdi va moddiy qiyinchiliklar sohasida muammolilar bilan shug'ullanuvchi ijtimoiy xodimlar soni qisqardi. Taxminan 50% ijtimoiy xodimlar oila a'zolarining individual xulqi va oiladagi o'zaro munosabatlar masalalari bilan band.

AQShda so'nggi o'n yilda tarmoqlar bo'yicha ijtimoiy xodimlarning bandlik tuzilmasi sezilarli o'zgargani kuzatilmoqda. Mamlakat ijtimoiy xodimlari orasida o'tkazilgan so'rovga ko'ra ulardan ko'pchiligi umumiy tarmoqdan ketishyapti. Oldin ularning 51%i umumiy sohada mehnat qilgan edi (federal, davlat, mintaqaviy, munitsipal). Bugungi manzara xususiy tijorat tarmog'ida bandlar 3 marta o'sganini ko'rsatmoqda. AQSh dagi ijtimoiy servisning katta qismini ko'ngilli birlashmalar (KB), ammo hukumat bilan shartnoma tuzgan holda ta'minlamoqdalar. Bunday ko'pgina xususiy amaliyot hukumat ajratgan sug'urta orqali qoplanmoqda.

Turli birlashmalar, kichik yoki yirik firmalar yolg'iz yoki ijtimoiy ish o'tkazish bo'yicha hukumat shartnomalari bilan faoliyat yuritishmoqda. Xususiy amaliyotda band bo'lgan ijtimoiy xodimlarning eng katta o'sishi 1982-1995 yillarda. – 11% dan 20% gacha o'sdi. Barcha ijtimoiy xodimlarning 45% i amalda ish kunining to'liq bo'lmagan shakli bilan qo'shimcha bandlikda eaknligini qayd etishdi. Xususiy amaliyotda mijoz ijtimoiy xodimni yollab, odatda uning soati uchun haq to'laydi⁴⁰.

Ijtimoiy xodimlar o'rtasida insonlarga yordam berishning an'anaviy tushunchalari, ijtimoiy qiyinchiliklarni bartaraf etish kengayib boryapti. Insonning boshqa inson va jamiyatga munosabati, shuningdek jamiyatning individ va guruhga munosabati markaziy o'rindi turadi⁴¹.

2-savolning bayoni

Moddiy yordam dasturlarining eng mashhurlaridan biri Welfare («Velfer»), bo'lib, tarjimasida farovonlik deganidir. Dasturning boshqacha nomi: Public Assistance. Dastur federal hukumat va ba'zan shtat va shaharlar byudjetlaridan moliyalashtiriladi. «Vedfer»ni olishning sharti turli holatlarga bog'liq ma'lum darajada barqaror daromadning

⁴⁰ Русин Т.АҚШ да ижтимоий ходим касби. – М.: Академия. С. 510-511.

⁴¹ Ruth Elizabeth Smalley. Theory for social work practice. Columbia University press. New York and London, 1967. Preface, viii.

yo`qligidir. (ishni yo`qotish, ishsizlik nafaqasining yo`qligi, yosh bolali yolg`iz ona (ota) SSI (Supplemental Security Income) – kam daromadga ega bo`lgan keksalar (65 yoshdan katta) nogironlar, kasallarga pul yordami beruvchi federal dastur.

Medikeyd (Medicaid) –kam dromadli shaxslar yoki oilalarga tibbiy yordam dasturi . U federal hukumat tomonidan moliyalashtiriladi, ammo shtat qonunlari bilan tartibga solinadi. Medikeyt dorilar, kasalxonada bo`lish, tez yordam chaqirish, shifokrga ko`rinish, maxsus oyoq kiyim, tibbiy uskunalar uchun ma'lum miqdorda to`lov imkonini beradi. Odatda kim «Velfer» va SSI dasturlari bo`yicha to`liq hajmda yordam olsa, u dasturi huquqiga ega bo`ladi.

Mediker – pensionerlarga tibbiy xizmat ko`rsatish dasturi. Uning sug`urtalash shartlari ikkiga qismga asosiy va qo`shimchaga bo`linadi. Asosiy sug`urtalash ijtimoiy sug`urta soliqlari hisobidan moliyalashtiriladi. Bu mablag`lar statsionarda davolanishga to`lanadi. Qo`shimcha sug`urtalash ixtiyoriy bo`lib, federal byudjet va qatnashchilar badallari hisobidan moliyalashtiriladi. U ambulator davolanish va shifokorning maslahat xizmatlari uchun to`lanadi. Tushunarliki ko`pchilik amarikaliklar sug`urtaning bu turini afzal biladlar.

Bemor statsionarga kelganda dastlabki badalni to`laydi. (bir kunlik davolanish qiymatini). Agar u 60 kungacha davolanib ketsa kasalxonaga hech nima to`lamaydi. Agar 61 kundan 90 kungacha bo`lsa davolanish qiymatining 25% ini to`laydi. 3 oylik muddat tugashi bilan zaxira davri deb ataluvchi 60 kunlik muddat kiritilib, undan faqat bir marta foydalanish mumkin.

3-savolning bayoni

“Ijtimoiy himoyaning Amerika tizimi ikkita yo`nalishni aks ettiradi: ijtimoiy sug`urtalash tizimi va ijtimoiy yordam berish tizimi. Ijtimoiy sug`urtalash tizimi yuqori ijtimoiy maqomga ega bo`lib, barcha fuqarolar mos fondlarga soliqlarni muntazam to`laydilar. Bu tizim iqtisodiy faol aholini asosiy iqtisodiy-ijtimoiy xatarlardan himoya qiladi:

keksalik, boquvchisini yo`qotish, nogironlik, kasallik, ishlab chiqarishdagi jarohatlar, ishsizlik”⁴².

AQSh dagi ijtimoiy himoya tizimining ikkinchi yo`nalishi ijtimoiy yordam sanaladi. AQSh da yordam tizimi bir qancha yirik va kichik dasturlarni o`z ichiga oladi. Bu nochor yashaydigan insonlarga pul mablag`lari, iste'mol tovarlari, turar-joy, ta'lim uchun yordam, kasbga tayyorlash kabilardan iborat.

Kambag`allik darajasi yoki boshqa so`zlar bilan aytganda, kambag`allik chegarasi har bir mamlakatning ichki holatidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Bu, odatda, nisbiy kambag`allik ham deyiladi. Shu o`rinda bitta savol tug`iladi? Kambag`allik qanday o`lchanadi va uning biron bir mezonlari bormi? Kim kambag`al? Ishsiz aholimi, uy-joyi yo`q yoki tomorqasi bo`la turib, daromad ololmayotgan fuqaromi?

Iste`molning minimal va ratsional darajasi mavjud. Iste`molning minimal darajasi iste`molchining mavjud bo`lgan normal sharoitlarni ta`minlash chegarasidan tashqariga chiqaradi, ya`ni u kambag`allar toifasiga aylanadi. Iste`molning ratsional darajasi bu individ uchun eng maqbul iste`mol miqdori va tarkibidir. Ratsional iste`mol byudjetida xarajatning asosiy qismini nooziq-ovqat tovarlar: maishiy va madaniy maqsadlar uchun mo`ljallangan narsalar, minimal iste`mol byudjet esa inson tanasining normal ishlashi uchun zarur bo`lgan oziq-ovqat mahsulotlari uchun mo`ljallangan. Iste`molning minimal darajasi qashshoqlik chegarasini belgilaydi. “Qashshoqlik chegarasidan” pastda yashovchi aholi ulushi mamlakatda turmush darajasini tavsiflovchi eng muhim ko`rsatkichlardan biri hisoblanadi. Yuqoridagilardan ko`rinib turibdiki, kambag`allik mezonini aniqlash uchun avvalo iste`mol savatchasining huquqiy asoslarini belgilab olish lozim bo`ladi.

Jahon tajribasida aholi yashash minimumini hisoblashning quyidagi usullari mavjud:

Statistik usul. Aholi 10-20% kam ta`minlangan qatlamning o`rtacha daromadi darajasidagi yashash minimumi. Yuksak rivojlangan davlatlarda qo`llaniladi.

⁴² <http://elibrary.item.ru>

Sotsiologik usul. Zarur minimal daromadlar haqidagi aholi fikriga tayanib belgilanadi.

Resurs usuli. Yashash minimumini iqtisodiyotning imkoniyatlaridan kelib chiqib belgilash. Bu usul ham yuksak rivojlangan davlatlarda qo'llaniladi.

Normativ usul. Davlat tomonidan minimal iste'mol byudjeti qonun va ijtimoiy normativlar bilan belgilanadi.

Nisbiy usulda rivojlangan davlatning aholisi soni daromadiga ko'ra teng ikkiga bo'linadi (yarmi-kam daromadli va qolgan yarmi ko'p daromadli aholi). Aholini teng ikkiga ajratuvchi daromad mediana daromadi ham deyiladi. AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniyada – medianadan 40% miqdorida, Finlyandiya, Italiya, Gretsiya, Ispaniyada – 50%, Portulagiya va Irlandiyada 60% miqdorida yashash minimumi belgilangan.

Yashash minimumi eng kichik miqdorining tarkibi turli davlatlarda turlicha qilib belgilangan. Masalan, AQShda “iste'mol savatchasi”ga 300 nomdagi, Germaniyada 475 nomdagi, Angliyada 350 nomdagi, Rossiyada 156 nomdagi tovar va xizmatlar kiritilgan.⁴³

4-savolning bayoni

AQSh dagi ijtimoiy ta'minot tizimi murakkab va ko'p qirralidir. AQSh da ijtimoiy ta'minotning yagona markazlashgan milliy tizimi mavjud emas. U yo federal qonunchilik, yo shtat qonunchiligi, yoki federal va mahalliy organlarning birgalikdagi qonunlari bilan tartibga solingan dasturlar orqali shakllanadi.

Ijtimoiy sug'urtalash bo'yicha birinchi qonun 1935-yil 14-avgustda qabul qilingan fuqarolik qonuni bo'ldi. O'tgan vaqt davomida bu qonunga ko'mgina tuzitishlar, ijtimoiy sug'urtaning yangi shakllari kiritilib, yangi qoidalar bilan to'ldirildi. 1935-yildagi qonunda ijtimoiy sug'urtaning ikkita shakli bor edi : yosh bo'yicha (pensiya) va ishsizlik (nafaqa). Qonun bir qator nochor aholi toifalari, nogironlar va yetimlarga yordam berishning cheklangan tadbirlarini ham nazarda tutgan. Pensiyalar dastlab 1937-yilda to'langan. 1939-yilda qonunga

⁴³ <https://review.uz/> Oltinoy Mamirova, Oliy Majlis Qonunchlik palatasi deputati, “Adolat” SDP fraksiyasi a'zosining mulohazalari. 11.06.2020-y

oilaning boquvchisini yo`qotganligi sababli nafaqa to`lash to`g`risida tuzatish kirtildi. Ijtimoiy sug`urtaning davlat tizimini kengaytirish bo`yicha katta qadam 1956-yildagi tuzatish bo`lib, unda ishlab chiqarishdagi jarohatlardan ayri holda mexnatga qobiliyatsizlik bo`yicha nafaqa to`lash nazarda tutilgan edi. Turli og`ir sharoitlarda ishlab chiqarish jarohatlari va ularning oqibatida invalidlik bo`yicha sug`urtalash ish sharoitlari bilan bog`liq bo`lib, bu barcha shtatlarda katta qiziqish uyg`otdi.

1935-yildagi qonun va unga kiritilgan o`zgarishlarda nazarda tutilgan ijtimoiy sug`urtaning hamma shakllari —Umumiy federal dastur — (UFD) nomi bilan birlashgan.

Ijtimoiy sug`urtalash dasturi- bunda nafaqa (pensiya) oluvchi maxsus soliq, o`zi yoki ish beruvchining badali shaklida omonat qo`yadi. Bu nafaqalar imtiyozga nisbatan huquq bo`ladi. Sug`urtaga ishonch shaxsning tanlash erkinligiga ishonch bo`lib, har bir fuqaroga favqulodda holatlardan o`zini eng yaxshi usulda himoyalashni aks ettiradi.⁴⁴ Ijtimoiy sug`urta dasturlariga quyidagilar kiradi: yosh bo`yicha sug`urta (pensiya), boquvchisini yo`qotganlik bo`yicha sug`urta, ishsizlik bo`yicha sug`urta, mehnatga qobiliyatsizlik bo`yicha sug`urta, tibbiy sug`urta.

Yosh bo`yicha davlat pensiyasi 65 yoshga to`lgan (erkak va ayollar uchun bir xil) shaxslarga to`liq hajmda to`lanadi. To`liq pensiya olish uchun yetarli bo`lgan ish staji 35 yil. Agar staj kam bo`lsa pensiya ham kamayadi. 62 yoshda ham pensiyalarni to`lash nazarda tutilgan bo`lib, bunda pensiya 20% ga kamayadi.

Pensionerlar ishlash huquqiga ega bo`lib, ammo ish haqining ma'lum miqdoridan boshlab har bir ishlangan bir dollar uchun pensiya 50 sentga kamayadi. Amalda u daromad solig`iga tortilishi natijasida har bir ishlangan dollarning taxminan 70 senti yo`qotilishiga olib keladi.

Boquvchisini yo`qotganlik bo`yicha nafaqa agar vafot etgan shaxs pensiya yoshiga oid pensiya olish huquqi va imkoniyatiga ega bo`lsa uning oila a'zolariga tayinlanadi. (turmush o`rtog`i, bolalari, ota-onasi).

⁴⁴ Моррис. Ижтимоий таъминот:тенденциялар ва сиёсат муаммолари // Ижтимоий хизмат энциклопедияси. Т.3.

Boquvchisini yo`qotganlik bo`yicha pensiya olish huquqi va uning miqdori qaramog`dagilarning yoshi va ularning mehnatga layoqatidan kelib chiqib belgilanadi. Pensiya hisoblash uchun miqdor vafot etgan shaxsning yosh bo`yicha pensiyasi miqdori bo`ladi.

Nafaqa olish huquqi to`langan badallar hajmi va umumiy federal dastur bo`yicha sug`urtalash qamrab olingan korxonada kamida besh yil ishlaganda mavjud bo`ladi. (UFD). Mazkur nafaqani hisoblash sharti va miqdori yoshga doir pensiya hisoblash shartiga yaqin bo`ladi. Pesiya yoshiga yetganda nogironlik bo`yicha pensiya yoshga doir pensiyaga almashtiriladi.

Progressiv xususiyatga ega daromad solig`idan farqi ijtimoiy sug`urta soliqlari regressiv sanaladi. U yagona soliq stavkasi bo`yicha undirilib, birinchi ishlangan dollardan soliq bazasiga tortiladi. Bu bazaning yuqori miqdori shunday summa etib belgilanganki, bir qator ishchi va xizmatchilar ish haqidan yuqori bo`ladi. Natijada ular o`zlarining barcha daromadlarini soliqqa to`laydilar, eng yaxshi holatdagi amerikaliklar imtiyozli holatdagilari bo`lib, o`z daromadlarining faqat ma'lum qismini soliqqa to`laydilar.

Shunday qilib, ijtimoiy sug`urta solig`i kam ta'minlanganlar uchun quyidagicha belgilangan: 25% kam daromad oluvchi amerikalilar uchun u eng og`ir soliqqa aylangan.

Ijtimoiy sug`urtaning davlat tizimining o`ziga xos xususiyati ham iqtisodiy ham demografik sabablarga ko`ra soliqlarning doimiy oshishidir. Iqtisodiy inqiroz ijtimoiy sug`urta tizimida mazkur soliqni jiddiy ko`tarishga majabr qiladi. Keyingi istiqbolda bu soliq axolining qarishi bilan yanada qiyin soliqqa aylanadi.

Ishsizlik bo`yicha sug`urtalash federal-shtat asosida amalga oshiriladi. Federal qonunlar ishsizlik bo`yicha sug`urtalashning umumiy tamoyillarini belgilaydi, keyinchalik har bir shtat qonunchilikni o`zi uchun aniqlashtiradi. Shtatlar sug`urtalashga tegishli shaxslar toifasini, ularning miqdori va to`lash muddatlarini belgilaydi. Ishsizlik bo`yicha sug`urtalash fondlari asosan tadbirkorlarning soliqlari hisobidan shakllanib, miqdori to`langan ish haqidan foiz ko`rinishida belgilanadi. Shtatlar boshqaruv organlari agar ishsiz shaxslar taklif qilingan ishni rad

etishganda ishsizlik nafaqasini bekor qilishlari yoki uning miqdorini kamaytirishlari mumkin. Davlatning iqtisodiyoti nafaqa belgilanishi uchun asos bo'ladi. Inqiroz yillarida u yuqori va barqaror vaqtda u past bo'ladi. Shtatlar qonunlari ishsizlik bo'yicha nafaqa olish uchun minimal zarur stajni belgilaydi (qoidaga ko'ra kamida yarim yil). Nafaqa miqdori xodim eng ko'p daromad olgan bazaviy davr (taxminan 12 oy) uchun o'rtacha ish haqi bo'ladi. Har bir shtatda nafaqalarning minimal va maksimal miqdorlari belgilanadi. U o'rtacha oylik ish haqining 25-30% ini tashkil qiladi. To'lash muddati 26 hafta Fedaral qonunlarda ishsizlikning birdan o'sishi kuzatilsa uni 65 haftaga uzaytirish nazarda tutilgan.

Ishlab chiqarishdagi jarohatlar va kasb kasalliklarining yuqori darajasi natijasida AQSh da shtatlar darajasidagi sug'urta dasturlari mavjud⁴⁵. Qonunchilik ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar bo'yicha tadbirkorlarning javobgarligini belgilab, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisa natijasida vafot etgan shaxsning oila a'zosiga tovon to'lash va vaqtinchalik mehnatga layoqatsizlik nafaqalari to'lash muddatlarini aniqlaydi. Tovon miqdori ish haqiga foiz bilan aniqlanadi va ish haqining uchdan ikki qismidan ko'p bo'lmaydi. Odatda xususiy sug'urta kompaniyalari pul to'lovlarini odatda to'laydilar. Ba'zi hududlarda boshqacharoq holat ham kuzatiladi. Ya'ni qator shtatlarda ish beruvchilar soliqlari hisobidan maxsus sug'urta fondlari yaratilgan bo'lib, shtatlar hokimiyatlari ishlab chiqarishdagi jarohatlar bo'yicha sug'urtani to'laydilar.

Yordamni taqdim etishning mezoni unga muhtojlikdir. Kafolatlangan daromadni ta'minlash dasturi keksalar, doimiy nogironlar va ko'zi ojizlarni qamrab olgan. Bu dastur bo'yicha aholining ko'rsatilgan toifalariga yashash minimumini ta'minlash uchun pul mablag'lari to'lanadi. Bu minimum qashshoqlik chegarasidagi daromad darajasi 60% bo'lganlarga belgilangan.

Yordam berishning boshqa dasturi bolali muhtoj oilalarga pul mablag'i beriladigan dasturdir. Qoidaga ko'ra bu dastur bo'yicha

⁴⁵ Корнюшина Р.В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток: Изд. Дальневосточного университета 2004.-85 с.

yordam kam daromadli ko'p bolali oilalarga, ajrashgan yoki yolg'iz onalarga beriladi. Ayrim shtatlarda mazkur dastur bo'yicha nafaqalar kam miqdord oila boshlig'i ishsiz bo'lgan oilalarga beriladi. Bolali oilalarga yordam dasturi federal-shtat miqyosida bo'lsa-da bunda shtatlar hokimiyati asosiy o'rinni egallaydi. Ular muhtojlik mezonlarini belgilaydilar, mijozlar, nafaqa miqdorini aniqlaydilar. Mazkur dastur bo'yicha o'rtacha nafaqa oyiga 390 dollarni tashkil qiladi. (AQSh dagi o'rtacha ish haqi oyiga 2000 dollar). Ko'pgina shtatlarda nafaqalar kambag'allik darajasiga yetmaydi. Ular minimal-zarur xarajatlarning 50-70% ini qoplaydi. Bu dasturning boshqa dasturlardan farqi inflatsiya natijasida indeksatsiya qilinmaydi va shuning uchun nafaqalar narx o'sishi bilan o'z qadrini yo'qotadi.

80-yillarda kongress ayollar bandligi holatini yaxshilash va nafaqalarga xarajatlarni qisqartirish maqsadida bu dastur bo'yicha nafaqalarni olish talablarini shtatlarga joriy qilishga ruxsat berdi. Nafaqa oluvchi davlat yoki istalgan boshqa notijorat tashkilotda bepul ishlab berishi shart edi. Buni rad qilish nafaqa miqdorining qisqarishiga olib kelgan. Ishlab berish dasturi ta'lim va mehnat ko'nikmalarini olish dasturi sifatida nomlandi. So'nggi yillarda hukumat yolg'iz onalarni ta'lim olishga, amaliy ko'nikmalarni egallashga jalb qilish bo'yicha ko'pgina tadbirlarni o'tkazdi, bu ularning bandligini oshirish, PFDS tizimidagi nafaqa oluvchilar miqdorini kamaytirish maqsadida amalga oshirildi.

Turar-joy subsidiyalari past daromadli oilalarga beriladi va o'rtacha yiliga 2000 dollarga yetadi⁴⁶. Bu Amerikadagi turar-joy narxiga nisbatan kamdir. Uning pensiya, ishsizlik, kambag'allik nafaqalridan farqi davlat ijtimoiy ta'minot organlari u yoki bu dastur bilan qamrab olingan shaxslarga taqdim qilishga majbur, turar-joy subsidiyalari har bir aniq holatda bu organlar fikri bo'yicha beriladi.

AQSh ijtimoiy dasturlari aholini qo'llab-quvvatlash uchun foydalaniladi. Ijtimoiy sug'urta dasturlari yuqori darajadagi ijtimoiy salohiyatga ega bo'lib, barcha fuqarolar ish haqidan muntazam ravishda

⁴⁶ Фирсов, М.В. История социальной работы: учебное пособие для высшей школы/ М.В.Фирсов.-Изд.2-е.-М.: Академический проект: Константа, 2007.-608с

mos fondlarga soliq to'laydilar. Ishsizlik bo'yicha nafaqa ham ishlangan daromad sifatida qaraladi. Uning bunday maqomga ega bo'lmagan dasturlardan farqi yordam olish uchun maxsus soliqlarni to'lamaganlarga berilmasligi va aholining kam qismiga taqdim qilinishidir.

Nazorat savollari

1. Ijtimoiy himoyaning "amerikacha" usuli haqida ma'lumot bering?
2. AQSH da ijtimoiy ta'minotning qanday shakllari mavjud?
3. Moddiy yordam dasturlari.
4. Ijtimoiy ko'mak nima?
5. Ijtimoiy sug'urta dasturlari to'g'risida ma'lumot bering?
6. AQSHda xususiy sug'urtalash tartibi haqida nimalarni bilasiz?
7. AQSh da ijtimoiy ta'minotning davlat tizimi yo'nalishlari?
8. Pensilvaniya Universiteti ijtimoiy xizmat maktabi asoschisi kim?

Tayanch tushunchalar: kambag'allik chegarasi, xususiy sug'urtalash, ijtimoiy adolat, ko'ngilli birlashmalar, "Welfare", "Medicaid", aholi yashash minimumi, "iste'mol savati", subsidiya, ijtimoiy ko'mak

7-mavzu. Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimida davlat va nodavlat tashkilotlari.

Reja:

1. Aholini ijtimoiy himoya qilish davlat tashkilotlari.
2. Xususiy ijtimoiy tashkilotlar. Ko'ngillilar tashkilotlari.
3. Ijtimoiy xizmatlarning o'zaro hamkorligining shartnoma tizimi.
4. Xalqaro xayriya tashkilotlari (Qutqarish Armiyasi, Xalqaro qizil xoch jamiyati va hokazo).

1-savolning bayoni

Davlat va nodavlat tashkilotlar homiyligi federal hukumat, shtat, okrugga kiradi. Ular umumdavlat soliqlari hisobidan moliyalashtirilib, xodimlar davlat byudjetidan ish haqi oladilar.

Davlat va mahalliy boshqaruv organlari umumiy davlat ijtimoiy siyosatini ishlab chiqish va uni mamlakat, mintaq va mahalliy darajada o'tkazishga javobgar bo'ladilar.

Ular aholini ijtimoiy himoya qilish dasturlarini amalga oshirish bo'yicha faoliyatni boshqa rasmiy tashkilotlar, shuningdek notijorat va tijorat tashkilotlari bilan muvofiqlashtiradilar. Har bir davlat byudjet imkoniyatlari doirasida mazkurtashkilotlar mamlakat aholisni ijtimoiy himoya qilish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha turli shakldagi dasturlarni amalga oshiradilar.

Finlyandiyada ijtimoiy ta'minot va sog'liqni saqlash vazirligi bosh ijtimoiy boshqarma bilan birgalikda ijtimoiy ta'minot sohasida markaziy organlar sanaladi. Gubernatorlik boshqarmalari mintaqaviy rahbarlikni amalga oshiradi. Ijtimoiy xizmat ko'rsatish bo'yicha tashkilotlarni mahalliy miqyosda boshqarish va amaliy ishlari munissipaletlar tomonidan amalga oshiriladi.

AQSh da ijtimoiy soha bilan shug'ullanuvchi davlat organlari tuzilmasi Finlyandiya va boshqa yevropa mamlakatlaridagi kabi uyg'unlashmagan. Davlat siyosatini amalga oshiruvchi asosiy hukumat organlariga ijtimoiy ta'minot bo'yicha boshqarma, qishloq xo'jaligi vazirligi, sog'liqni saqlash va ijtimoiy ish vazirligi, u yoki bu ijtimoiy dasturlarni amalga oshiruvchi boshqa federal idoralar kiradi. Ijtimoiy siyosat va alohida ijtimoiy dasturlarni ishlab chiqish aqliy markazlar (universitet, hukumat va nohukumat assotsiatsiya fondlari) shuningdek yetakchi siyosiy partiyalar, boshqa tashkilotlar shu jumladan biznes sohasidagi tashkilotlar bilan amalga oshiriladi. Bu sohadagi ularning tavsiyalari ma'muriyat asosida bo'ladi va federal idoralar, shuningdek ijtimoiy ta'minot bo'yicha boshqarma ijtimoiy ishni boshqa xizmatlar kiradi. Ijtimoiy ta'minot bo'yicha boshqarish bo'yicha AQSh da AKT ishlab chiqilgan bo'lib, butun mamlakat bo'ylab 1200 ta bo'limga ega. Qishloq xo'jaligi vazirligi davlat ijtimoiy ta'minot davlat bo'limlari orqali federal iste'mol dasturlarini amalga oshiradi. Bu maqsadlarda mahsulot xarid qilishda pul bilan birga foydalanilgan, ammo tamaki va spirtli mahsulotlar emas.

1912-yilda asos solingan bolalar byurosi sog'liqni saqlash va ijtimoiy ish vazirligini boshqaruv qismi bo'lib, bu o'z navbatida bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha dasturlarni amalga oshiradi va muvofiqlashtiradi. Bolalar himoyasi xizmati bolalarga ijtimoiy, tibbiy,

yuridik va vasiylik xizmatlarini ko`rsatadi. Ular bolalarga kuch bilan munosabatda bo`lish holatlarini o`rganadi, ijtimoiy ta'minot xizmatlari va yuridik organlarga tavsiyalar beradi.

Federal hukumat tomonidan moliyalashtiriladigan keksalar uchun agentlik keksalar huquqlarini himoya qilish va xizmatlar ko`rsatishga mo`ljallangan. Davlat ijtimoiy ishida band bo`lgan ijtimoiy xodimlar tashkilotning faoliyat yo`nalishi va ko`lamidan kelib chiqib turli vazifalarni bajaradilar. Masalan, AQShdagi davlat ijtimoiy ish shtatlarida quyidagi lavozimlar nazarda tutilgan: boshqaruvchi, dasturni baholovchi maslahatchi, mijozlarga muqobil yordam manbalarini taklif qiluvchi maslahatchi; agentlik va mijoz o`rtasidagi vositachi; mijoz manfaatlarini himoya qiluvchi advokat; psixoterapevtik yordam ko`rsatuvchi mutaxassis; yordamga muhtoj insonlarni topish bilan shug`ullanuvchi mutaxassis; yordam dasturlarini rejalashtiruvchi mutaxassis, ijtimoiy o`zgarishlarda qatnashuvchi faol ;.

Davlat agentlikalari asosan moliyaviy yordam ko`rsatish bilan, ijtimoiy xizmatchilar o`qitishda olingan bilimlardan foydalanish, faoliyatning keng turi mavjud ko`ngilli tashkilotlarda qatnashish vazifalarini bajaradilar.

2-savolning bayoni

Xususiy ijtimoiy tashkilotlar, ko`ngilli tashkilotlar yana tadbirkorlik yoki tijorat tashkilotlari deb yuritiladi. Ular aralash shaklda moliyalashtiriladi: xayriya mablag`lari, jismoniy shaxslar sovg`alari, xizmatlar ko`rsatilayotgan shaxslar to`lovlari, hukumat ajratgan mablag`lar hisobidan. Xususiy ijtimoiy tashkilotlar va ko`ngilli tashkilotlar faqatgina o`z faoliyat xususiyati, taqdim qilinayotgan xizmatlari bo`yicha emas, balki jamoa, mintaqa va mamlakat doirasidagi faoliyat ko`lamiga qarab ham ajratiladi.

Bu tuzilmadagi asosiy bo`g`in ijtimoiy agentliklardir. Bu tashkiliy shakl aholiga yordam ko`rsatadi. Bu tashkilotga direktorlar kengashi rahbarlik qiladi. Agentliklar odatda professional ijtimoiy xodimlar, boshqa soha vakillari, texnik xodimlardan iborat bo`ladi. Bu tashkilotlar o`zlarining aniq ustav qoidalariga ega bo`lib, unda mijozlarga qanday

xizmat ko`rsatish, qanday muammolarni qaysi usullardan foydalanib hal qilishni aks ettiradi.

Amerikadagi bunday tashkilotlarga Amerika oila xizmatini misol qilib keltirish mumkin. Bu milliy tashkilot oila xizmati mahalliy agentliklarini qamrab olib, shuningdek uning rivojlanishidan manffatdor alohida shaxslardan tashkil topadi. Milliy tashkilot agentlik tarkibiga kiruvchi dasturlarni ishlab chiqadi, umumiy aloqalar va ta'lim dasturlarini ta'minlaydi, oilaga ijtimoiy xizmatko`rsatish sohasida tadqiqotlarning va nashrlarning homiysi bo`ladi. Tashkilot kengashi siyosatni shakllantirishga yordam beradi va oilalar ehtiyojlari to`g`risida qonunchilik organlariga tavsiyalar beradi. Mahalliy agentliklar oila va nikoh , o`qitish va rahbarlik bo`yicha dasturlar, jamiyat uchun ijtimoiy ishni ta'minlaydilar.

Amerika xizmati (Family Service Organization), asosan yoshlar va ko`p bolali oilalarga turli shakldagi xizmatlarni ko`rsatadilar⁴⁷.

Lyuteren ijtimoiy ish- lyuteren cherkov bilan bog`liq agentliklar tarmog`ini o`zida aks ettiradi. U yirik amerika jamiyatlarining barchasida agentlikka ega bo`lib, asosan bolalar va keksalarni ijtimoiy ta'minlash bo`yicha xizmatlarni ko`rsatadi. Bunday tashkilotlarning namunaviy misoli- Amerika Qizil xoch tashkiloti sanaladi. Xayriya tashkilotlari daromadi soliqqa tortilmaydi.

Notijorat tashkilotlar aqliy bilimlarni almashish ijtimoiy ishini ko`rsatadilar, ular kapital qo`yilmalar uchun foydalanadigan xususiy aksioner bo`lmaydi. Bu tashkilotdagi xodimlar mehnatiga eng past stavkalarda haq to`lanib, chunki mazkur tashkilot xayriyaga bog`liq sanaladi.

Ko`ngilli tashkilotlarning quyidagi turlari ajratiladi:

- Asosiy vazifasi o`z a'zolariga yordam ko`rsatish bo`lgan tashkilotlar masalan,
- Kasbiy assotsiatsiyalar va jamoat klublari;
- Cherkovlar, sinagog, masjid va boshqa diniy tashkilotlar;
- Xayriya tashkilotlari, shu jumladan nafaqat o`z a'zolari balki boshqalarga ham yordam ko`rsatuvchi turli fondlar, diniy

⁴⁷ G`anieva M.X. Ijtimoiy ishga kirish. – Toshkent: CHASHMA PRINT, 2010.

federatsiyalar (Umumiy yo`l, katoliklar xayriyasi, ijtimoiy ta'minot Yahudiylar federatsiyasi, anonim alkogoliklar va boshqalar.).

Ko`ngilli tashkilotlarda ishlaydigan mutaxassislar faoliyati shakli bo`yicha turlicha bo`ladi, ularni guruhlariga birlashtirish mumkin:

- xizmat ko`rsatish (mahsulotlarni uyga yetkazib berish, xarid qilishda yordam berish, do`stona bordi-keldi, tajriba almashish va boshqalar) ; fuqarolik huquqi o`zgarishlari va himoyasi uchun kurash, fuqarolik faoliyati (qo`mita va komissiyalarda ishlash, dasturni baholash);
- ko`ngillilarga rahbarlik faoliyati, direktorlar kengashi a'zosi va bu sohadagi boshqa organlar a'zosi bo`lish, o`z-o`ziga yordam ;
- xayriya faoliyati uchun mablag`lar va ehsonlar to`plash.

Qayd etish kerakki, ko`ngillilar faoliyatida markaziy o`rinni pul to`plovchilar egallab, AQSh va boshqa bir qator mamlakatlarda fandrayer deb yuritiladi. Tajribali pul to`plovchi hech qachon yolg`iz ishlamaydi. Guruh bilan birga xayriya g`oyalarini tuzib, salohiyatli donorlar ro`yxatini shakllantiradi, o`z jamoasining pul to`plash usullarini hisobga oladi va ularning faoliyatini muvofiqlashtiradi. Turli xayriya ziyofatlari tashkil qilib, mashhur olimlar, artistlar, yozuvchilarni ko`p miqdordagi insonlar va mablag`ni jalb qilish uchun taklif qiladi.

Ko`ngilli tashkilotlar o`z faoliyatlarini mahalliy, shtat, umummilliy miqyosda amalga oshirishlari mumkin.

3-savolning bayoni

60-yillarda AQSh da aholini ijtimoiy himoyalash to`g`risidagi qonunda davlat yordamlarini kelgusida taqdim qilish tizimining kelgusi rivojiga ta'sir qiluvchi to`ldirish kiritilgan. Tuzatishda davlat va nodavlat yordam xizmatlarining vazifalarini ajratish masalasi ko`rib chiqilgan. Davlat xizmati boshqa agentliklardan xizmatlar olishga ruxsat bergan va bu xususiy hamda ko`ngilli tashkilotlar bilan xizmatlarni ta'minlash uchun shartnoma tuzish imkonini berdi. Ko`pgina hollarda shartnoma bo`yicha xarajatlar davlat xizmatidagi katta miqdordagi xodimlar tarkibiga nisbatan ancha kam bo`lgan. Bundan tashqari ko`ngilli soha xodimlari davlat xizmatchilarida bo`lmagan tajriba mavjud edi. Bugungi

kunda shartnoma asosidagi xizmatlarni xarid qilish AQSh ijtimoiy xizmatlar ish amaliyoti sanaladi.

Shartnoma bo'yicha ijtimoiy ishni taqdim qilish ijtimoiy maqsadlardagi xarajatlarning tezlik bilan o'sishi va yordam dasturlarini amalga oshirish bo'yicha davlat xizmatining o'z majburiyatlarini bajara olmasligi sababli vujudga keldi. Amerikalik olimlarning fikricha xizmatlarning shartnomaviy tizimini kirishi ham maqsadli ijtimoiy xizmat ko'rsatish, markazlashtirmaslik, bozor mexanizmlari va deinstitutsionalizatsiyaning so'nggi o'n yillikdagi tendensiyasiga xosdir.

Maqsadli ijtimoiy ish aholining alohida guruhlari, asosan unga muhtojlarga yo'naltirilgan dasturlarni yaratish bilan bog'liqdir. Masalan —Qashshoqlikka qarshi kurash dasturi qabul qilinib, bu ma'lum irqiy, etnik guruhlarga moslashgan kichik tumanlar miqyosida qo'shimcha agentliklar yaratishga olib keldi.

Shartnomaviy tizim aniq muammo va ehtiyojlarni hal qiluvchi ijtimoiy ishning plyuralistik tizimidan foydalanish imkonini berdi.

To'liq mehnat bandliga va kasbiy tayyorgarlik to'g'risidagi qonun mahalliy darajadagi homiylarni uyg'otib, qora tanli aholidan ishsizlarni kasbiy o'qitish dasturlarini tuzish uchun umumiy tuzilmadan foydalanish imkonini berdi. Ijtimoiy sug'urtalash to'g'risidagi qonunning bir qator bo'limlari (1975) shtat hukumatlarini ularni to'g'ridan to'g'ri taqdim qilishni emas, balki ijtimoiy ishni sotib olishiga sabab bo'ldi. Shtatlar va mahalliy boshqaruv organlariga ijtimoiy siyosatning muhim yo'nalishlarida keng vakolatlar berildi: nafaqalar miqdorini belgilash, xizmatlarni aniqlash standartlari va yordam ko'rsatish shakllari shular jumlasidindir. Bunday yondashuvning natijalaridan biri shartnomaviy tizimning saqlanishi va kengayishi bo'ldi.

Xususiy bozorlarning kengayishi shartnomalar tuzishdagi asosiy yo'nalishlardan biri bo'lib, sog'liqni saqlash tizimiga katta ta'sir ko'rsatdi. Bepul tibbiy yordam va davlat tibbiy xizmati tizimi keksalar va muhtojlar uchun bu turdagi xizmatlarning keng tarmog'ini yaratish maqsadida xususiy tuzilmalar tomonidan moliyalashtirildi. Kafolatlangan davlat fondlari bo'lganda ham ko'ngilli ham tijorat

tashkilotlari kundalik parvarish, uzoq muddatli parvarish, statsionar xizmat ko`rsatish va bolalar uylarini ta'minlash kabi sohalarda hamkorlik qilishdan manfaatdor bo`ladilar.

Deinstitutsionalizatsiya – statsionarda joylashgan va ularni parvarishlashni tashkil etishdagi shaxslar miqdorini qisqartirishga, turar-joyi bo`yicha davolashni amalga oshirishga yo`naltirilgan jarayon, shuningdek shartnomaviy tizimning rivojlanishi⁴⁸.

Bunday yondashuvning asosiy tamoyili insonga cheklanmagan sharoitda odatda statsionar muassasalarda foydalanish huquqini taqdim qilish, qancha mumkin bo`lsa shuncha odatiy hayot tarzi va erkin yashashni ta'minlashdan iborat.

Bugungi kun mutaxassislarining yashash joyi bo`yicha odatiy hayotdan chetlashgan shaxslarning qayta moslashuvi va qo`shilishi bo`yicha qarashlari turlicha. Ko`pgina mamlakatlarda ijtimoiy ishdan jamoat tuzilmalariga o`zgardi. Mahalliy darajada reintegratsiyaning ko`pgina dasturlari amalga oshirilmoqda va ular orasida ay-joy ta'minoti, ruhiy davolash, uyda yordam berish, voyaga yetmagan huquqbuzar shaxslarni qayta tarbiyalash dasturlari mavjud. Bunday dasturlarni amalga oshirish davlat, xususiy va ko`ngilli ijtimoiy xizmat xodimlarining birgalikdagi ishtirokini talab qiladi.

4-savolning bayoni

Xalqaro Qizil Xoch va Qizil Yarim Oy jamiyatiga Shveysariyada asos solingan. Bu jamiyat halokat qurbonlariga yordam berish, jamiyatning yordamga muhtoj qatlamlariga har tomonlama yordam berish, birinchi yordam ko`rsatish bo`yicha o`quv mashg`ulotlari tashkil qilish, Xalqaro Inson Huquqi bo`yicha bilimlarni tarqatish, qurolli to`qnashuvlar davrida esa harbiy tibbiyot xizmatchilariga ko`maklashish vazifalarini bajaradi. Bu jamiyatning belgisi - Shveysariya bayrog`i ranglarining teskari ko`rinishidir (Shveysariya bayrog`ida qizil rangga oq xoch belgisi chizilgan). "Qizil Xoch" va "Qizil Yarim oy" belgilarining hech qanday farqi yo`q. Lekin ko`p davlatlar yarim oy belgisini tanlaganlar. Hozirda juda ko`p davlatlarda Milliy Xalqaro Qizil Yarim Oy jamiyatlari tashkil qilingan. Bu jamiyatlar o`z davlatlarining

⁴⁸ <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

muammolarini bartaraf etishga ko‘maklashib, davlat rivojlanishiga o‘z xissasini qo‘shib kelmoqda. O‘zbekiston Qizil Yarim Oy milliy jamiyati 1925 yil 14 noyabrda tuzilgan. 1992 yil 28 may - O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti "O‘zbekiston Qizil Yarim oy jamiyati to‘g‘risida"gi Farmon⁴⁹ga imzo chekdi. O‘zbekiston Qizil Yarim oy milliy jamiyatining faxriy Prezidenti qilib O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov saylandi. Bu jamiyatning hozirgi kundagi faoliyatining asosiy maqsadlaridan biri - O‘zbekiston Yoshlar Qizil Yarim Oy jamiyatini tuzish. Bu jamiyatning asosi Yoshlar Markazlari va klublar bo‘ladi. Bu Markazlar Niderlandiya, Shvetsiya, Finlyandiya Qizil Xoch jamiyatlari va Xalqaro Qizil Xoch jamiyati bilan hamkorlikda tashkil qilinadi. Yoshlar Markazlari yoshlarning o‘qishi, bilim olishi uchun sharoit yaratish, giyohvandlik va OITSning oldini olish yo‘lida katta ishlar qilmoqdalar.

O‘zbekiston qizil yarim oy jamiyati — ko‘ngilli, insonparvarlik tashkiloti; jamoatchilik asosida faoliyat yuritib, o‘zini o‘zi boshqaradi. 1925 yil tashkil etilgan. O‘sha paytda sobiq SSSRning Qizil Xoch va Qizil yarim Oy jamiyatlari uyushmasi tarkibiga kirgan. 1992 yildan mustaqil Milliy jamiyat maqomida O‘zbekiston qizil yarim oy jamiyati Xalqaro Qizil Xoch qo‘mitasi tomonidan e‘tirof etilgach (1995), Xalqaro Qizil Xoch va Qizil yarim Oy jamiyatlari federatsiyasiga a‘zolikka qabul qilindi va Xalqaro Qizil Xoch va Qizil yarim Oy harakatinish faol ishtirokchisiga aylandi. O‘zbekiston qizil yarim oy jamiyati O‘zbekiston qizil yarim oy jamiyati davlat va uning organlariga ijtimoiy muammolarni hal etishda ko‘maklashadi, yordamga muhtoj fuqarolarga nisbatan, ularning irqi, millati, jinsi, diniy va siyosiy e‘tiqodlaridan qat’i nazar, tinchlik o‘rnatishga qaratilgan, mehrshafqat, insonparvarlik missiyasini bajaradi. Hozirgi vaqtda O‘zbekiston qizil yarim oy jamiyatining 15 ta mintaqaviy, 206 ta tuman (shahar) va 1500 dan ortiq boshlang‘ich tashkiloti, 200 mingdan ortiq faol a‘zosi va 40 mingdan ortiq volontyor (ko‘ngilli)lari bor. Qurultoy (yuqori organ), Milliy kengash va uning rayosati jamiyatning kollegial organi hisoblanadi. Jamiyat har yili yuz minglab kishilarga insonparvarlik

⁴⁹ <http://hozir.org/bolqon-davlatlari.html?page=8>

yordami ko'rsatadi. Jamiyatda "Mehr-shafqat" xizmati tashkil qilingan, unda 37 ta tibbiy ijtimoiy markazlar faoliyat ko'rsatadi va 360 nafar mehrshafqat hamshirasi ishlaydi. Yolg'iz keksalar, nogironlar, surunkali bemorlar, ko'p bolali kam ta'minlangan oilalar O'zbekiston qizil yarim oy jamiyatining doimiy panohida turadi. Favqulodda vaziyatlarga tayyorlanish va munosabat bildirish bo'yicha 6 ta mintaqaviy markaz tashkil etilgan, 986 ta ko'ngilli sanitar drujina jalb qilingan, ularda 23 mingdan ortiq volontyor bor. Bu ko'ngillilar tabiiy va texnogen xarakterdagi ofatlarga tezkorlik bilan munosabat bildiradi. O'zbekiston qizil yarim oy jamiyati O'zbekiston qizil yarim oy jamiyati yoshlar bilan ishlashga alohida e'tibor beradi, 26 ta yoshlar markazi va 35 ta yoshlar klubi tuzilgan. Ularda 2 ming nafardan ortiq volontyorlar guruhi shakllangan. Jamiyatda respublika "Insoniylik" o'quv-metodik markazi bo'lib, bu yerda jamiyat xodimlari, a'zolari va ko'ngillilari o'qitiladi. Jamiyatning mehrshafqat kolleji tashkil etilgan.

Xalqaro diniy-filantropik tashkilot Qutqaruv Armiyasi⁵⁰ 1865-yilda Angliyada tuzildi. 13 yil o'tib u angliyalik targ'ibotchi Uilyam But tomonidan qayta tashkil etilib, u buning birinchi generali bo'ldi. Tez orada qutqaruv armiyasi o'z faoliyatini boshqa mamlakatlarda ham boshladi. Hyech narsasi yo'q shaxslarga moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatilib. Qutqaruv armiyasi askarlari xristianlik dinini targ'ib qilishgan.

Qutqaruv armiyasi faoliyati bugungi kunda yer yuzining barcha qit'alaridagi 96 mamlakatni qamrab olgan. Qutqaruv armiyasi o'z faoliyatini quyidagi yo'nalishlarda olib boradi: uysizlarga turar joy berish, ochlarga oziq-ovqat taqdim qilish, keksalar to'g'risida qayg'urish, bolalar bilan ishlash, nogironlarga yordam. Yaqinlarini izlashda yordam berish va boshqalar.

Qutqaruv armiyasining ijtimoiy ishi asosida quyidagi g'oyalar yotadi: umidsiz shahidlar va halok bo'lganlarni qaytarish imkoni yo'q, inson yordam olish huquqiga ega, bunda kam harakatlilikni yaxshilash eng oddiy yo'l, agar insonning ma'naviy qiyofasida bular bo'lmasa diniy-axloqiy tarbiya vositasida ularni bartaraf etib bo'lmaydi. Har

⁵⁰ <http://library.navoiy-uni.uz/files/dinshunoslikka%20kirish.o.ernazarov.2018...pdf>

qanday xayriya tashkiloti professional ijtimoiy xodimlarsiz ish yurita olmaydi. Faqat ulargina ulardan yordam so`ragan shaxslarga ko`mak berishi, tadbirlarni amalga oshirishi mumkin. Axir qutqaruv armiyasi kabi katta tashkilotdagi ishlar faqatgina xudoga ishonish va insonlarga samimiy munosabat bilan asoslanmasdan. Bu tashkilot insonlarga yordam ko`rsatish uchun katta ishlarni amalga oshiradilar. Ammo kimga qanday yordam berishda qutqaruv armiyasi professionallarni yordamga jalb qiladilar. Aynan shuning uchun bu tashkilot uchun ijtimoiy xizmat katta ahamiyatga ega sanaladi.

“Anonim Alkogoliklar” harakati 1935-yilda Akron (Ogayo shtati) da paydo bo`lib, 12 qadam dasturi asosida shakllangan⁵¹. AA ning oldingi variantidagi asosiy tamoyillar asosan xristianlik bilan bog`liq bo`lgan. Shu bilan birga AA faoliyatining muvaffaqiyati jamiyat a'zolarining xulqi va ehtiyojlari uchun kuzatuvga asoslanganligidir.

Bunday tamoyillar —12 qadam dasturi asosini tashkil etadi:

1. Biz o`zimizni alkogol oldida ojiz deb tan oldik va bizning hayotimizni boshqarib bo`lmaydi.
2. Shunga ishonamizki, bizning o`z kuchimizdan qudratli kuch mavjud va bizga sog`lom fikrlashni qaytarishi mumkin.
3. Xudo bizning hayotimizga unga qanday ishonsak qaror qabul qiladi.
4. O`z xulqimizni chuqur va dadillik bilan tadqiq qildik.
5. Xudo, o`zimiz va boshqa insonlar oldida o`z aybimizni tan oldik.
6. Xudo bizning xarakterimizdani barcha salbiy xususiyatlarni yo`qotishi uchun to`liq tayyorlandik.
7. Undan bizning kamchiliklarimizni tuzatishini o`tindik.
8. Biz yomonlik qilgan barchani esladik va ularga zararni qoplashga tayyorlandik b.
9. Imkonimiz bo`lganda barcha shaxslarga shaxsan ziyonlarni qopladik.
10. O`z xulqimizni tanqidiy kuzatishni davom ettirdik va qachon xato qilsak uni o`z vaqtida tan oldik.

⁵¹ <https://www.slideshare.net/SirojiddinovSuxrob/alkogolizm>

11. Ibodat va anglash yo`li bilan xudo bilan Inqli aloqani tushundik.

12. Bu qadamlarni bajarish natijasida ruhiy uyg`onishga erishib, boshqa alkogoloklar bilan tajriba almashib, bizning barcha ishlarimizda bu tamoyillarni qo`lladik.

«Anonim Alkogoliklar» harakati hozirda butun dunyoda keng qo`llanilmoqda. Bu harakat guruhlari miqdori doimiy o`smoqda, masalan har yili AQSh va Kanadada yillik o`shish taxminan 4 ming guruhlarni tashkil qilmoqda.

12 qadam dasturidan tashqari 60-yillardan boshlab giyohvandlar o`rtasida o`xshash jamiyat Anonim giyohvandlar jamiyati tashkil qilindi.

Xalqaro Qizil Xoch –bu ijtimoiy harakat bo`lib. barcha irq va dinlarga, aholining barcha ijtimoiy qatlamlariga taqdim etiladi, millionlab a'zolarga ega.

Mazkur faoliyatning maqsadi- hech qanday ajratishsiz kim og`ir ahvolda bo`lsa unga yordam berishdir. Bu maqsad ko`p sonli va turli shakldagi vazifalar orqali amalga oshadi: urush vaqtida jarohatlanganlarga g`amxo`rlik, aqliy va jismoniy nuqsonli insonlarga yordam, zilzila qurbonlariga yordam, donorlikni tashkil qilish, bosib olingan hududlardagi aholi himoyasi, ayrilgan oilalarni birlashtirish. Shu kabi vazifalar qizil xoch tashkiloti oldida 100 yildan ortiq vaqt davomida turibdi. Qizil Xoch jamiyatini yaratish tashabbuskori shveytsariyalik jamoat arbobi Anri Dyunandir (1828-1920). O`tgan vatq davomida harakat keng doirada rivojlanib, uning me'yoriy va yuridik asosi, uning faoliyatini muvofiqlashtiruvchi tuzilmalar va organlarni yaratish zarurligini ko`rsatdi. Xalqaro Qizil Xoch va Qizil Yarim Oy jamiyatlari faoliyatining asosiy 7 ta tamoyillari quyidagilar: insonparvarlik; xolislik; neytrallik; mustaqillik; ixtiyoriylik, yagonalik, universallik.

Nazorat savollari

1. Aholini ijtimoiy himoya qilish davlat tashkilotlari to`g`risida ma`lumot bering?
2. Xususiy ijtimoiy tashkilotlar to`g`risida nimalar bilasiz?
3. Ko`ngillilar tashkilotlari haqida ma`lumot bering?
4. Ijtimoiy xizmatlarning o`zaro hamkorligining shartnoma tizimi.

5. Xalqaro xayriya tashkilotlaridan qaysilarini bilasiz?
6. Qutqarish Armiyasi haqida ma'lumot bering?
7. Xalqaro qizil xoch jamiyati faoliyati haqida so'zlab bering?
8. Qizil Xoch va Qizil Yarim Oy jamiyatlari faoliyatining asosiy tamoyillari qaysilar?
9. Qizil Xoch jamiyatini yaratish tashabbuskori kim?
10. Deinstitutionalizatsiya bu...

Tayanch tushunchalar: insonparvarlik, xolislik, neytrallik, mustaqillik, ixtiyoriylik, yagonalik, universallik, deinstitutionalizatsiya, Xalqaro xayriya tashkilotlari, xususiy ijtimoiy tashkilotlar

8-mavzu. Ijtimoiy ishning xalqaro infrastrukturasini.

Reja:

1. Ijtimoiy ishda professionalizm: mohiyati, shakllanish omillari.
2. Ijtimoiy xodimlar xalqaro federatsiyasi.
3. Ijtimoiy xizmat maktablari xalqaro assotsiatsiyasi (IXMXA).
4. AQSh ijtimoiy xodimlari professional assotsiatsiyasi

1-savolning bayoni

Ijtimoiy ishda professionalizm tushunchasi ilmiy muomalaga darhol kiritilmagan va u AQSh va G'arbiy yevropa mamlakatlarida qo'llanilgan. 20-asr boshlarida ham ijtimoiy xizmat kasb hisoblanmas, ijtimoiy xodimlar ikkinchi darajali lavozim sanalgan. Ammo bosqichma-bosqich ijtimoiy xizmat va ijtimoiy xodimlarning maqomi o'zgarib borgan. Bu kasbning obro'si sezilarli ravishda ko'tarilib, davlat, munisipal va xususiy sektorda aholiga ijtimoiy xizmat ko'rsatish ko'pgina mamlakatlarda ilmiy tadqiqotlar, ijtimoiy amaliyot va qonunchilikda o'z aksini topdi.

Ijtimoiy xodim kasbiy faoliyatining tarkibi aholini ijtimoiy qilish sohasidagi qonunlar, qonunosti hujjatlari, bu sohadagi mehnat taqsimotiga binoan bajariladigan vazifalarni belgilaydi. Ijtimoiy xodimning kasbiy mehnati bir-biriga bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi shaxsiy, funksional va moddiy komponentlardan iborat.

Ijtimoiy xodimning ixtisoslashuvi nuqtai nazaridan (bugungi kunda ijtimoiy xodimlar 20 dan ortiq yo`nalish bo`yicha ixtisoslashgan) mehnatni boshqarishda band bo`lgan (ijtimoiy xizmat va ijtimoiy himoya organlari menejerlari) , ijtimoiy xizmat ko`rsatishning asosiy shakllari doirasidagi ijtimoiy ishda band bo`lgan (ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-tibbiy, ijtimoiy-pedagogik, ijtimoiy-psixologik, ijtimoiy-huquqiy va ijtimoiy-maishiy xizmatlar) , profilaktika va oldini olish ishlarida band bo`lgan xodimlarga bo`linadi.

Keltirilganlardan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki, ijtimoiy ishda professionalizm- hayotiy muammolarni hal qilishda malakali faoliyatni ta'minlaydigan, mehnat sifati va natijalarning yuqori bo`lishiga olib keluvchi mutaxassisning yuqori darajadagi bilim, mahorat va malakasini doimiy saqlab turishdir.

Ijtimoiy xizmat ko`rsatish muassasalari xodimlarini kasbiy tayyorgarligi nuqtai nazaridan mutaxassislar va mutaxassis bo`lmaganlarga ajratiladi. Ijtimoiy ish mutaxassislari profil yoki noprofil oliy hamda o`rta ma`lumotga ega bo`ladilar. Mutaxassis bo`lmaganlar shuningdek yordamchi xizmat ko`rsatish xodimlari uch guruhga bo`linadi: malakali, yarim malakali va malakaga ega bo`lmagan xodimlar. Amaliyotda ko`rinadiki, ular turli kasbiy malaka, tayyorgarlik va mahoratga ega bo`ladilar. Shuni tan olish kerakki, ijtimoiy ish bo`yicha mutaxassis lavozimi egallagan hamma xodimlar ham lavozimmajburiyatlarini bajarish uchun, ijtimoiy ish mijozlari muammolarini samarali hal qilish uchun yetarli kasbiy mahoratga ega emas.

Kasbiy-shaxsiy sifatlar shakllanishi va ijtimoiy xizmat xodimi sifatida rivojlanish kasbiy qiziqish shakllanishini, mos ta'lim olishni, kasbiy mahoratni shakllantirish hamda axloqiy-ruhiy sifatlar, shuningdek o`zini boshqarish va o`zini takomillashtirish ko`nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi.

2-savolning bayoni

Ijtimoiy ish xalqaro federatsiyasi⁵² (*International Federation of Social Workers*) ijtimoiy xodimlar xalqaro doimiy kotibiyatining davomchisi bo`lib, unga 1928-yilda Parijda asos solingan. Ikkinchi jahon urushi davrida xalqaro hamkorlik bo`yicha barcha harakatlar bekor bo`lgan. Ammo 1950-yilda 7 mamlakatdagi kasbiy assotsiatsiyalardagi ijtimoiy xodimlar ixtiyoriy asosda ijtimoiy xodimlar xalqaro assotsiatsiyasini tiklashga qaror qildilar. 1956-yil 5-10 avgust kunlari Myunhyenda bo`lib o`tgan ijtimoiy xodimlar xalqaro konferensiyasi alohida voqyelik bo`lib, natijada 1956-yil 9-avgustda mazkur 7 ta assotsiatsiya Ijtimoiy Xodimlar Xalqaro Federatsiyasini tuzdilar (IHXF).

Tashkilotning ta'sischilari quyidagi mamlakat assotsiatsiyalari bo`lishdi: Avstriya, Belgiya, Kanada, Daniya, Angliya, Fransiya, Germaniya, Gretsiya, Niderlandiya, Shveytsariya va AQSh.

Bugungi kunda IHXF butun dunyo bo`ylab ijtimoiy xizmat assotsiatsiyalarining 80 dan ortiq a'zosini qamrab olgan. U tashkil qilingandan buyon xalqaro konferensiya muntazam ravishda ikki yilda bir marta o`tkaziladi. Toq yillarda konferensiya har bir mintaqada o`tkaziladi.

«Ijtimoiy xodimning axloq kodeksi»⁵³ ijtimoiy xodimlar xalqaro federatsiyasi va ijtimoiy xodimlar xalqaro federatsiyasiyaning a'zosi bo`lgan Ijtimoiy pedagoglar va ijtimoiy xodimlar uyushmasi umumrossiya jamoat tashkilotining tavsiyalari asosida ishlab chiqilgan. Kodeks o`zida ijtimoiy soha mutaxassislarining o`z kasbiy majburiyatlarini bajarish bilan bog`liq ijtimoiy ishning asosiy tamoyillari va ahamiyati keltirilgan hujjatdir.

«Ijtimoiy xodimning axloq kodeksi»ning bosh maqsadi insonning axloqiy tamoyillari va ma'naviy o`rnini belgilash, mijozning ijtimoiy ehtiyojlariniqondirishda mutaxassisi (ijtimoiy xodim) va jamiyat (turli institutlar) o`zaro munosabatlarini belgilashdan iboratdir.

⁵² G`anieva M.X. Ijtimoiy ishga kirish. – Toshkent: CHASHMA PRINT, 2010.

⁵³ <https://tahobaza.ru/uz/kodeksy-professionalnoi-etiki-i-ih-harakteristika-kratko-vidy/>

Kodeks 6 banddan iborat kirish, IX tushunchalaridan tashkil topgan:

«Ijtimoiy xizmat- insonning ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish bo'yicha (kasbiy va nokasbiy, majburiy va ixtiyoriy) faoliyat shakllarining yig'indisidir. Kimdir yordam so'rab ijtimoiy xodimga murojaat qilsa yoki kimgadir bunday yordam taklif qilinsa u ijtimoiy xizmat mijoz sifatida belgilanadi. Mijoz shaxs. Oila, qandaydir guruh yoki jamiyat bo'lishi mumkin.».

Etika masalalarida xabardorlik –bu ijtimoiy xodimlar kasbiy faoliyatining asosiy qismidir. Ularning qobiliyati va majburiyatlari ijtimoiy ishdan foydalanadigan shaxslarga ko'rsatiladigan xizmatning sifat jihatidir. IHXF ning etika sohasidagi xizmatlarining maqsadi tashkilot a'zolari, shuningdek ijtimoiy xizmat institutlari va ularning ijtimoiy ishni o'rganuvchi talabalari, o'rtasida debatlar va muhokamalar o'tkazishdir. Bir qator etik dilemmalar va ijtimoiy xodim duch keladigan muammolar faqat ma'lum mamlakatlar uchun xso bo'lib, boshqalari barcha uchun umumiy bo'ladi. Umumiy tamoyillarga asoslangan IXXF ijtimoiy ish maktabi xalqaro assotsiatsiyasi IXMXA qo'shma deklaratsiyasining maqsadi ijtimoiy xodimlarni butun dunyoda kengaytirish, ular duch keladigan murakkab vazifalar va dilemmalarni hal qilish, etika masalalarida har bir holatda qanday harakat qilishni aniqlashdir.

Bu hujjatlarning boshlang'ich nuqtasi ijtimoiy ishni belgilash bo'lib, IHXF va IXMXA 2000-yil iyulda Kanadaning Monreal shahridagi ularning bosh konferensiyasida mustaqil ravishda qabul qilinib, keyinchalik 2001-yil mayda Kopengagenda birgalikda kelishildi. Bu ta'riflar inson huquqi va ijtimoiy adolatlilik tamoyillarini qayd etadi. Keyingi bo'lim (3) inson huquqi to'g'risidagi turli deklaratsiyalar va konvensiyalarni yodda tutib, ijtimoiy ishda dolzarb bo'ladi. Keyinchalik ikki sarlavhaga ega umumiy axloqiy tamoyillar to'g'risida deklaratsiya keladi: insonning huquqlari va qadri hamda ijtimoiy adolatlilik. (bo'lim 4). Oxirgi bo'lim ijtimoiy ishda kasbiy etika bo'yicha bir qator asosiy tavsiyalarni ko'rsatadi. Bu tavsiyalar axloq bo'yicha dasturlarda batafsil

ishlabchiqilgan va IHXF va IXMXA tashkilotlari a'zolarining turli erkinliklari me'yori va qoidalarini aks ettiradi.

3-savolning bayoni

Buyuk Britaniya ijtimoiy xodimlari Milliy assotsiatsiyasi Britan ijtimoiy xodimlar assotsiatsiyasi (BASW) – Buyuk Britaniyada ijtimoiy xizmat va ijtimoiy xodimlarni taqdim qiluvchi eng yirik assotsiatsiyalardan biridir. Britan Assotsiatsiyasi 30 yildan buyon mavjud. Bu yillarda u murakkab yilni bosib o'tib, amaliy tajriba to'pladi. Assotsiatsiyada 8500 dan ortiq a'zo bo'lib, ko'pchiligi Angliyada yashaydi va amaliy ijtimoiy xodim sanaladi.

Britan Assotsiatsiyasi ish beruvchilar bilan shartnomalar tuzadi. Bunday shartnomalar ijtimoiy xususiy agentliklar manfaatlarini saqlab, Assotsiatsiya a'zolariga jamoat ishlari bilan shug'ullanish va assotsiatsiya faoliyatining asosiy yo'nalishlarini targ'ib qilish imkonini beradi. Britan Assotsiatsiyasi o'z ustaviga ega. Bunda assotsiatsiya a'zolarining majburiyatlari, asosiy axloqiy tamoyillari keltirilgan. Assotsiatsiya a'zoliq ish sohasida kengayib, ijtimoiy xodimlar ularni bajarishlari mumkin. Litsenziyaga ega va kasbiy tayyorgarlik darajasi yuqori ijtimoiy xodim assotsiatsiya a'zolariga tegishli barcha talablarga javob berishi kerak..

Assotsiatsiyaning asosiy vazifasi himoya qilishdir. Bunda mijozlarning huquqi kabi turli darajadagi ijtimoiy xodimlarning huquqlari himoya qilinadi. Vazifa shundan iboratki, barcha tomonlar: ish iste'molchilari, ish beruvchilar, ijrochilarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlashdir.

Assotsiatsiya ijtimoiy qonunchilikni ishlab chiqish, ijtimoiy xodimlar mehnat sharoitlarini yaxshilash, ijtimoiy sohaga xodimlarni jalb qilish bilan shug'ullanadi. Assotsiatsiya a'zolari ommaviy axborot vositalari bilan muloqot qilish va jamiyat fikrini shakllantirishda ishtirok etish huquqiga ega.

Ijtimoiy xodim amaliy ishlarining o'ziga xosligi shundan iboratki, ta'lim olgandan so'ng har bir ijtimoiy xodim davlat mustaqil kengashida ro'yxatdan o'tib, litsenziya oladi. Amaliy faoliyatni davom ettirish uchun har yili ish beruvchi va mustaqil kengash oldida o'z faoliyatining

yuqori axloqiy ekanligini isbotlab berish kerak. Assotsiatsiya ahamiyati shundan iboratki, ish beruvchi va mustaqil kengash oldida ijtimoiy xodimning manfaatlarini aks ettirib, muammoli masalalar paydo bo'lganda maslahat berib, ijtimoiy xodim tayyorgarligiga zamonaviy talablar to'g'risida axborot beradi.

Assotsiatsiya boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi: ijtimoiy ish maktablari assotsiatsiyasi, direktorlar assotsiatsiyasi, kasaba uyushma tashkilotlari. Bu kuchlarni birlashtirish, o'zaro faoliyatning strategik yo'nalishlarini ishlab chiqish va ijtimoiy xodim faoliyatida siyosiy nuqtai nazardan o'zgartirishga yordam beradi.

Assotsiatsiya a'zolari quyidagi imtiyozlarga ega: bepul maslahat olish, sug'urtalashda, mebellar, buyumlar xarid qilishda chegirmalar, seminar va konferensiyalarda qatnashishda imtiyozlar.

4-savolning bayoni

Qo'shma Shtatlardagi ijtimoiy xodimlar milliy assotsiatsiyasi (NASW) ijtimoiy xodimlar kasbiy tashkiloti. NASW o'z a'zolari va umuman ijtimoiy xodimlar uchun so'nggi axborot va boshqa resurslarni olish, tadqiq qilishni ta'minlaydi.

AQSh ijtimoiy xodimlar milliy assotsiatsiyasi o'z siyosatini amalga oshirishda asosiy tamoyil sifatida inson huquqlarini olib, ijtimoiy xizmat nazariyasi va amaliyoti shunday tuziladi: «insonlarning fuqarolik, madaniy, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlarini ta'minlashda jamiyatning javobgarligi to'g'risida masala ko'tarilganda ijtimoiy xodimlar ularni bajara olishlariga ishonchi komil bo'lishi kerak.» (NASW 2000:181). Ijtimoiy xodim insonlar bilan noinsoniy munosabatlarning har qanday shakliga qarshi turishi lozim»⁵⁴

Nazorat savollari

1. Ijtimoiy ishda professionalizm deganda nimani tushunasiz?
2. Ijtimoiy xodimlar xalqaro federatsiyasi haqida nimalar bilasiz?
3. Ijtimoiy xizmat maktablari xalqaro assotsiatsiyasi (IXMXA).
4. AQSh ijtimoiy xodimlari professional assotsiatsiyasi
5. Etika masalalarida xabardorlik bu...

⁵⁴ Элизабет Райкерт. Ижтимоий хизмат ва инсон ҳуқуқи. Сиёсат асослари ва амалий фаолият Колумбия университети нашриёти, Нью-Йорк.

6. «Ijtimoiy xodimning axloq kodeksi» ning bosh maqsadi nima?

Tayanch tushunchalar: professionalizm, xalqaro federatsiya, xalqaro assotsiatsiya, “Ijtimoiy xodimning axloq kodeksi”, milliy assotsiatsiya, etika

9-mavzu. Teng huquqlar va teng imkoniyatlar siyosati.

Reja:

1. Ijtimoiy ishda inson huquqlariga rioya qilish.
2. Ijtimoiy ishda asosiy asosiy intervensiyalar.
3. AQShda gender tengligi siyosati mexanizmi
4. Bandlik sohasidagi tenglik
5. Ta’lim huquqi

1-savolning bayoni

Hukumat va boshqaruv tashkilotlar qo‘llab-quvvatlamagan holda inson huquqlarining u yoki bu siyosatni o‘tkazish jarayoniga va kundalik hayotining amaliy vazifalarini hal etishga kiritilishida real olg‘a harakatlanish amalda mumkin bo‘lmaydi. Lekin o‘z amaliy ishida inson huquqlarini amalga oshirish uchun ijtimoiy xodimlar bilim o‘z-o‘zidan inson huquqlariga rioya qilish uchun asboblarni etkazib bermasligi va mexanizmini ta’minlamasligini tushunishi kerak. Inson huquqlari mavzuida qo‘llanadigan atamalar va tushunchalar haqida maxsus bilimlarni egallashdan tashqari, ijtimoiy xodimlar inson huquqlari tushunchasini amaliyotgan qanday o‘tkazish kerakligini bilishlari lozim. Buning uchun hukumat tashkilotlarining ishlashini tushunish, mijozlarini tushunish va ijtimoiy ishlarning konsepsiyasini aniq bilish kerak.

Ijtimoiy xodimlar bolalar mehnatining ekspluatatsiyasi, bolalar prostitutsiyasi, bolalar bilan qattiqqo‘l muomala bilan bog‘liq bo‘lgan boshqa jinoyatlar turlari kabi muammolar yuzasidan ayniqsa faol bo‘lishi lozim. Ular jamiyatning e’tiborini bunday turdagi muammolarga tortishda birinchi bo‘lib chiqishi lozim.

Ijtimoiy xodimlar aholining zaif guruhleri huquqlarini himoya qilishi hamda inson huquqlariga rioya qilish imkoniyatini yo‘q qiluvchi tmutaassiblik, murosasizlik va nafrat siyosati va amaliyotini qoralashi lozim. Bu turdagi inson huquqlari buzilishiga insonlarni irqiy, etnik, jinsiy belgisiga ko‘ra ta‘qib etilishi, jinsiy kamchilik toifalarini ta‘qib etish, keksa kishilar, nogironlar, emigrantlarning tahqirlanishi va hokazolar misol bo‘la oladi.

Ijtimoiy ishlash gumanitar va demokratik g‘oyalar zaminida qaror topgan, ularga amal qilish esa uni tahqirlashga va resurslarni adolatsiz tarqatishga qarshi kurashga da‘vat etadi. Adolatsizlikka qarshi harakat va demokratik g‘oyalarning olg‘a surilishi bo‘lgan ushbu asosiy jihatlari bugungi kunda ijtimoiy xodimning ma‘naviy kodeksining (NASW 1996) bir qismini tashkil etadi

Ijtimoiy ishlash ham insonga (yoki insonlar guruhiga), ham uning atrof muhitiga qaratiladi, bunda atrof muhit inson ehtiyojlarini qondirishda asosiy o‘rin tutishi tan olinadi (Compton va Galaway 1994; Kirst-Ashman va Hull 1993; Germain va Gitterman 1996). Ijtimoiy xodimlar nafaqat alohida kishilarga yordam berishga urinadi, balki ular kengroq global darajada o‘zgartirishlarni hosil qilishga harakat qiladi (Goldstein 1992). Bu ikkita maqsadga qaratilishi ijtimoiy xodimning kasbini boshqa psixologiya va tibbiyot kabi yordam beruvchi kasblardan farqlab turadi, chunki ular inson ehtiyojlari bilan ishlaydigan bo‘lsa-da, bu ehtiyojlarni hal etishda tashqi ta’sirlarga ham ta’sir etish imkoniyatiga ega bo‘lmaydi.

Ijtimoiy ishlash aholining zaif guruhlariga va boshqa muhtojlarga yordam berishga qaratilgani uchun, unda intervensiyalar ishlab chiqilgan, bu intervensiyalar inson huquqlari sohasi bilan yaqindan boshliq.

2-savolning bayoni

Ijtimoiy ishlarda ijtimoiy xodimlar uchun turli intervensiyalar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular bu kasbning ikkita maqsadini qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi: ayrim kishilarga yordam berish va global o‘zgarishlarga intilish. Bu intervensiyalar zulmga qarshi harakatlar, imkoniyatlarning berilishi, kuchli jihatlar istiqbollarni o‘z ichiga oladi. Bu

intervensiyalarni tushunish orqali ijtimoiy xodimlar o'z kasbining inson huquqlari ga bog'liqligini yaxshiroq aniqlashi mumkin.

Zulmga (tahqirlashga) qarshi harakatlar. Zulmga qarshi harakatlar inson huquqlarining amalga oshirilishi bilan uzviy bog'liq. Umuminsoniy va demokratik ideallar hokimiyatning teng taqsimlanmasligidan kelib chiqadigan zulmni qoralaydi. Zulmni kamaytirish uchun kurashda ijtimoiy xodimlar so'zsiz inson huquqlari rivojlanishining tarafdori bo'ladi.

Imkoniyatlarning taqsimlanishi. Ijtimoiy xodimlar qo'llaydigan va inson huquqlari bilan bog'liq bo'lgan intervensiyaning boshqa turi - imkoniyatlarning berilishidir. Intervensiyaning bu turi etnik, sinfiy mansudligi, yoshi, kelib chiqishi, dini va jinsiy e'tiboriga bog'liq holda turlicha munosabatda bo'lishga ta'sir ko'rsatadigan holatlarni o'rganadi.

Kuchli taraflar istiqbollari. Kuchli jihatlar istiqbollari bilanlash inson huquqlari bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy ishlarda intervensiyaning boshqa turi hisoblanadi. Bu holda insonning yoki guruhning kuchli, ijobiy jihatlari mijoz bilan unga yordam berishga qaratilgan munosabatning markaziy jihatidir, deb ta'kidlanadi.

Madaniy bilimdonlik. Madaniy bilimdonlik turli xurofotlar – egotsentrizm, seksizm, sinfiy xurofotlar, geteroseksizm va irqchilikni tushunish hq'anda jamiyat umuman olganda bu xurofotlarga ega ekanligi va ko'pincha ularning asosida ish tutishini tushunishni o'z ichiga oladi. Intervensiyaning bu turi ijtimoiy xodimdan mijoz madaniyatini, shu jumladan u foydalanadigan madaniy me'yorlar, so'z boyligi, belgi-ramzlarni hamda mijozning ijobiy jig'atlarini o'rganishni talab etadi.

Intervensiyalar ijtimoiy ishlarda ushbu ijtimoiy ishlash kasbiva inson huquqlari orasidagi bog'lanishni ta'minlaydigan eng muhim asbob hisoblanadi. Yuqoridagi intervensiyalar inson huquqlariga rioya qilishga yordam beradigan yagona asbob emas. Barcha intervensiyalar inson huquqlariga amalda rioya qilish usullariga yuzlanadi.

3-savolning bayoni

G'arb davlatlarining jinsiy siyosatida radikal o'zgarishlar 1960-yillarda, ayollar harakatining ikkinchi to'lqini ta'sirida boshlangan. Teng

huquqlar va teng imkoniyatlarni ta'minlash yuzasidan ta'sirchan davlat mexanizmining yaratilishi ayollarning barcha hayotiy faoliyat sohalaridagi maqomi jiddiy ortishini ta'minladi. Oxirgi o'ttiz yil ichida AQSH da ham, G'arbiy Evropada ham jamiyatning inqilob darajasidagi ijtimoiy-madaniy o'zarishlari amalga oshgan. Asrlar osha qaror topgan tahqirlash amaliyotlari tubdan bartaraf etilgan deb bo'lmaydi, albatta, lekin shunga qaramay, teng huquqlilik va ayollar emansipatsiyasi tamoyillari AQSH ning jinsiy siyosatining ajralmas qismi bo'lgan. 1960-1970 yillarda teng huquqlarning formal-huquqiy tamoyilini ta'minlash strategiyasi jinsiy neytral amaliyot qaror topishiga olib kelgan. Keyin, 1980-1990 yillarda teng imkoniyatlar strategiyasiga o'tish ijobiy harakatlarning jinsiy sezgir siyosatini va ayollarning maxsus huquqlarini qaror toptiradi. Bu siyosat rivojlanishining asosiy bosqichlari AQSH ayollar harakatining ikkita bosh oqimi: ayollar huquqlari uchun liberal harakat va radikal ozodlik harakati bilan yaqindan bog'liq bo'lgan.

1960-1970 yillarda feministik liberal harakatning e'tibori markazida ayollarning qonunchilik tahqirlanishi va tahqirlashga qarshi siyosiy tamoyillar shakllanishi muammosi bo'lgan edi. Bu harakatning asosiy tushunchasi "teng" (bir xil) va "turlicha" so'zlarining qarama-qarshiligi bo'lgan edi. 1960 yillar davomida AQSH ning tiklanayotgan ayollar harakati qora tanli amerikaliklarning fuqarolik huquqlari uchun ommaviy darajaga yetgan harakatidan orqada qolib kelgani uchun, jinsiy belgisiga ko'ra tahqirlashga qarshi kurashning strategiyasi va taktikasi ko'p jihatdan irqiy muammo yuzasidan muzokaralar doirasi bilan belgilab berilgan⁵⁵.

Amerika huquqshunosligida, ko'pgina G'arb tizimlaridan farqli ravishda, irqi va jinsi belgisiga ko'ra huquqiy tengsizlikni oqlashga mo'ljallangan konsepsiya bor edi. Demokratik davlatda huquqni asosiy tushunish istisnosiz barcha shaxslarga bir xil standartlar qo'llanishini ko'zda tutadi.

⁵⁵ Корнюшина Р.В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток: Изд. Дальневосточного университета 2004.-85 с.

Oliy Sud 1950 yillar o'rtalarida ta'lim sohasida segregatsiya yuzasidan qarorida "alohida, lekin teng muomala qilish" doktrinasini rad etib, irqiy belgisiga ko'ra alohida o'qitish teng bo'lishi mumkin emas, deb aytdi. Qoratanlilarning fuqarolik huquqlari uchun harakatning tarafdorlari ketidan liberal feministik ayollar o'z tub nuqtai nazarini shakllantirib, ifodalaganlar. Farqlanishi haqidagi har qanday gapirish muqarrar holda ham irqchilikka, ham seksizmga olib keladi. "Turlicha" huquqiy standartni bekor qilish ayollar va erkaklarning ijtimoiy tengligiga erishishga olib keladi. Aynan shu vazifa Milliy Ayollar tashkiloti (MAT) dasturida asosiy deb qabul qilingan.

4-savolning bayoni

1963 yildagi teng mehnat uchun teng haq to'lash haqidagi qonun Amerika tarixida ish beruvchilar tomonidan jinsiy belgisiga ko'ra tahqirlashini cheklaydigan birinchi yuridik hujjat bo'lgan. Unga ko'ra, yollovchi "erkaklar va ayollar teng malakka, tajriba, kuch ishlatish, mas'uliyatini talab etadigan va teng ish sharoitlaridan bajarilgan taqqoslanadigan ishlarni bajargan holda erkaklar va ayollarning mehnatiga bir xil haq to'lashi lozim"⁵⁶.

Bandlik sohasida tengsizlikni bartaraf etish uchun yuridik bazaga 1964 yildagi Fuqarolik huquqlari haqidagi qonunda asos solingan. 7-bo'limda ish beruvchilarga sud da'volarini kiritish uchun asos bo'ladigan "noqonuniy mexnat amaliyoti" ta'rifini bergan edi. 1960-yillar o'rtalaridan boshlab ayollar tashilotlari, sudlarda ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha milliy kampaniyani rivojlantirib, 1964 yil Qonunining aniq huquqiy me'yorlaridan ancha samarali foydalana oladigan bo'ldi. Xususiy kompaniyalar "shaxsning jinsiy belgisiga ko'ra haq to'lash, ish javomiyligi va shartlari yuzasidan tahqirlanishiga qaratilgan yollashni rad etish, ishdan bo'shatish va boshqa harakatlar" holatida qonunlarni buzganligi uchun ta'qib etilgan. Bir necha yildan keyin qonunga federal, shtat va mahalliy muassasalar va ta'lim institutlariga taalluqli bo'lishini ko'rsatuvchi qo'shimchalar kiritilgan.

⁵⁶ Корнюшина Р.В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток: Изд. Дальневосточного университета 2004.-85 с.

Mehnat amaliyotini isloh etishdan soʻng qonun chiqaruvchilar 1970-yillar davomida ayollarning tadbirkorlik sohasida teng huquqli ishtirok etishi uchun toʻsiq yaratuvchi barcha huquqiy meʼyoralarni tubdan qayta koʻrib chiqdi. Birinchi navbatda, Yevropa davlatlaridagi kabi, Amerika qonunlari ayollarning bank kreditlarini olishda koʻp sonli shartlari va cheklovlarini bartarafetishi lozim boʻlgan. Kredit olish imkoniyatidan keyin amerikalik ayollar bankda nafaqa hisobraqamlarini ochishga va nafaqasini yigʻishga muvaffaq boʻldi. 1968 yilda turar joy qurilishida tenglik haqidagi qonun kuchga kirdi. Unda turar joyni sotib olish, sotish, ijaraga olish berish yoki kreditlashda huquqlarni poymol etish yoki cheklash uchun asos sifatida jinsiy belgisidan har qanday foydalanish noqonuniy boʻlib, sudda qayta koʻrib chiqilishi shart, degan aniq qoidalar boʻlgan.

5-savolning bayoni

Erkaklar bilan bir xil kasbiy taʼlim olish huquqi feminizmida ayollar emansipatsiyasining tub sharti deb qaralgan. Ayollar harakatining birinchi toʻlqini saylov huquqi bilan birga oliy maʼlumot olish imkoniyatini ustuvor vazifa deb hisoblagan. Amerikalik feministik ayollar bu huquqni “alohida, lekin teng muomala” qonuniy diskurs qolidasi doirasida taab etishga majbur boʻlganlar. AQSH da “Ayollarga taʼlim berish nima uchun kerak?” degan mavzuda ommaviy muhokamalar yuz yildan ortiq davom etgan.

Ayollar maqomi boʻyicha Prezident komissiyasi, ayollarning “oʻz intellektual va kasbiy salohiyatini amalga oshirishga” boʻlgan “tabiiy huquqlarini” amalga oshirish zarurligini daʼvat qilib, shunga qaramay, konvensional jinsiy mafkuraga sodiq qolgan edi. Komissiyaning yakuniy maʼruzasida aytilishicha, “Ayollarning oʻz-oʻzmini amalga oshirish maqsadida taʼlim olishi oilasiga, uyi va jamoasiga nisbatan majburiyatlarini bajarishga, oʻz eri va bolalariga yordam berish, ilhomi berish va hamkorlikni taʼminlaga qaratilishi lozim”.

Feministik ayollarning ikkinchi toʻlqini ayollar huquqlarining yangi aqidasi doirasida taʼlim muammosini kiritganlar. 1960 yillarda xususiy taʼlim institutlari boʻlgan amerika universitetlari, kollejlari va kasbiy maktablarida rasman qizlarni qabul qilish oshkora taqiqlanmagan edi.

SHu bilan birga, muhandislik maktablarida, biznes, huquq va tibbiyot maktablarida ayollarning ulushi 15 % dan oshmagan. 1965 yilda Garvard universitetining gumanitar bo'limlaridagi 435 ta professorlari ichida bitta ham ayol yo'q edi.

Feministik ayollarning lobbi harakatlari 1972 yilda muvaffaqiyatga erishgan, bunda Kongress Oliy ma'lumot haqidagi Qonunga tuzatishni qabul qilgan: "barcha ta'lim muassasalarida va federal moliyaviy yordamiga ega bo'lgan dasturlarda hech kim jinsiy belgisiga ko'ra tahqirlash ob'ekti bo'lishi mumkin emas". Bu qonun asosida ayollar tashkilotlari endi universitetga qabul qilish rad etilishi yuzasidan har qanday da'volarni qo'llab-quvvatlashi mumkin bo'ldi.

1970 yillar davomida universitetlarda jinsiy teng huquqlilik amaliyoti qaror topgan sari, feministik ayollar tahqirlashni yo'q qilishning yuridik jihatini kuchaytirishga qaratilgan yangi tuzatishlar kiritgan. Davlatning ta'lim tizimini isloh etish fan-texnika revolyusiyasi davrida ustuvor milliy vazifalaridan biriga aylandi. 1960-yillar o'rtalaridan boshlab Kongress har yili ta'limga byudjet ajratmalarini oshirib borgan. Kasbiy ta'lim haqidagi Qonunga 1976 yildagi tuzatish ta'lim islohoti uchun moliyalashtirish olayotgan shtatlarni "mablag'larning bir qismini seksistik xurofotlar va stereotipla yuzaga keltiradigan tahqirlashni bartaraf etishning maxsus dasturlariga qaratish" ga majbur qilgan.

Yevropa davlatlarida "umumiy farovonlik davlati" aqidasi doirasida jinsiy tenglik erkaklar va ayollar orasidagi farqlar (o'xshamasligi, bir xil emasligi) ularning ijtimoiy-iqtisodiy maqomining bir xil bo'lmasligi olib kelishi mumkin emas, deb aytilgan. SHuning uchun teng huquqlar siyosati davlatning ayollar maqomini yaxshilash va ularning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish bo'yicha maxsus dasturlari bilan to'ldirilishi lozim.

Inson huquqi — shaxsning hayotiy ehtiyoji, yashashi, komil topishi uning jamiyat, davlat va boshqa shaxslar bilan aloqasi uchun zarur bo'lgan xususiyatlari.

Inson huquqi logotipi

Inson huquqlari va erkinliklari tizimi o‘z yaralish ibtidosi va rivojlanish mantiqiga ega. Adabiyotlarda „inson huquqlarining uch avlod“ bosqichi haqida ko‘rsatilgan.

Ular quyidagilardan iborat.

- Inson huquqlarining „birinchi avlodi“ – fuqarolik va siyosiy huquqlar hisoblanadi.
- Inson huquqlarining „ikkinchi avlodi“ – bir qator ob’ektiv va sub’ektiv omillar ta’siri ostida shakllandi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida sanoati rivojlangan ko‘pgina mamlakatlarda iqtisodiyot sohasida sezilarli siljishlar ro‘y berdi.
- Nihoyat, inson huquqlarining „uchinchi avlodi“ — „hamjihatlik huquqlari“ deb atalib, ular davlatlardan ustun turuvchi va kollektiv xarakterga ega. Umumiy e’tirof etilgan qoidaga ko‘ra bu huquqlar: tinchlikka bo‘lgan huquq, bexavotir tabiiy atrof muhitga bo‘lgan huquq, insoniyatning iqtisodiy va madaniy merosidan foydalanish huquqi va boshqalar.

Insonning o‘z erkinliklari, huquqlari va manfaatlari uchun davom etgan uzoq kurashi umuminsoniy ahamiyat darajasiga ko‘tarilgan quyidagi me’yoriy-huquqiy hujjatlarda o‘zining moddiy ifodasini topgan:

- Erkinlikning buyuk xaritiyasi (1215 yil);
- Huquq to‘g‘risidagi petitsiya (1628 y);
- „Habea Cozpus AKT“ (1679 yil);
- huquqlar to‘g‘risidagi bill (1689 yil);
- Amerika Virginiyasi huquqlari Deklaratsiyasi (1776 yil);

- Amerika Qo‘shma Shtatlarining mustaqillik Deklaratsiyasi (1776 yil);
- Fransuz inson va fuqaro huquqlari Deklaratsiyasi (1789 yil);
- Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi (1948 yil);
- Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risida xalqaro Pakt (1966 y) va boshqalar.

Inson huquqlari barcha insonlarning umumbashariy va ajralmas huquqlari bo‘lib, qaysidir davlatga, millatga, fuqarolikka yoki dinga tegishli bo‘lmasin hamma uchun bir hildir. Bu huquqlar Inson Huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasiga asoslangan. Inson Huquqlari xalqaro ko‘lamda amal qilinib, xalqaro qonunlar, dunyoviy va diniy muassasalar, hukumatlar siyosati va nodavlat tashkilotlari tomonidan dunyo siyosatiga juda ham katta ta‘sir ko‘rsatadigan doktrinadir. Inson Huquqlari bu insonlarga berilgan imtiyoz bo‘lib u dunyoning ko‘pchilik taraqqiy etgan mamlakatlarida qonunlar, konstitutsiyaviy qadriyatlar normalari yoki halqaro konvensiyalar orqali tan olingan.

Inson huquqlari - insonning davlat bilan munosabatidagi huquqiy maqomini, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy sohalaridagi imkoniyatlari hamda da‘volarini tavsiflovchi tushuncha. Inson huquqlarini erkin va samarali tarzda amalga oshirish fuqarolik ja-miyati va huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biridir. Inson huquqlarini mutlaq va nisbiy Inson huquqlariga bo‘lish qabul qilingan. Yashash huquqi, qiynoklarga, zo‘ravonlikka, inson sha‘nini yerga uradigan boshqa xil muomalaga yoki jazoga duchor etilmaslik huquqi, shaxsiy hayotning daxlsizligi huquqi, shaxsiy va oilaviy sir saklash huquqi, o‘z sha‘ni hamda yaxshi nomini himoya etish huquqi, vijdon erkinligi va dinga e‘tiqod qilish huquqi, shuningdek, sud tomonidan himoya qilinish va odil sudlov huquqi hamda shular bilan bog‘liq eng muhim protsessual huquqlar mut-laq Inson huquqlari sirasiga kiradi. Qolgan hamma Inson huquqlari nisbiy bo‘lib, favqulodda yoki harbiy holat tartibi joriy qilingan vaziyatda cheklab yoki to‘xtatib qo‘yilishi mumkin. Demokratik davlatda mutlaq Inson huquqlarini har qanday vaziyatda ham cheklashga yoki vaqtincha to‘xtatishga (bekor qilishga) yo‘l qo‘yilmaydi.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari, jumladan, shaxsiy huquq va erkinliklari, siyosiy huquqlari, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlari, shuningdek, Inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari belgilab berilgan (18— 52-moddalar). O‘zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo‘lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e‘tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat’i nazar, qonun oldida tengdirlar (18-modda). Jumladan, yashash huquqi — har bir insonning uzviy huquqi. Inson hayotiga suiqasd qilish — eng og‘ir jinoyat hisoblanadi (24-modda). Har kim erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqiga ega. Hech kim konunga asoslanmagan holda hibsga olinishi yoki qamoqda saqlanishi; qiynoqqa solinishi, zo‘ravonlikka, shafqatsiz yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi boshqa tarzdagi tazyiqqa duchor etilishi mumkin emas (25—26-moddalar). Har kim o‘z sha’ni va obro‘sig a qilingan tajovuzlardan, shaxsiy hayotiga aralashishdan himoyalani sh va turar joyi daxlsizligi huquqiga; fikrlash, so‘z va e‘tiqod erkinligi huquqiga ega (27—29-moddalar). Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har bir inson xoh-lagan dinga e‘tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e‘tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo‘l qo‘yilmaydi (31-modda). Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda Inson huquqlari va erkinliklarining ustunligidan kelib chiqadigan, xalqaro miq-yosda qabul qilingan yangi yuridik ta-moyil va talablarga asoslangan keng hukuqiy muhit vujudga keltirildi. Totalitar tuzumning tazyiq va zo‘ravonligidan huquqiy me‘yorlar sari keskin burilish yasaldi. Respublika qonunlarini Inson huquqlari sohasidagi xalqaro me‘yorlar va andozalarga muvofiqlashtirish, mazkur sohada Milliy harakat dasturini ishlab chiqish, Inson huquqlarini himoya qiladigan muassasalarning yaxlit tizimini barpo etish, Inson huquqlariga oid xalqaro shartnomalar va hujjatlarga qo‘shilishda davom etib, bu hujjatlar bo‘yicha majburiyatlarni bajarishning, barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolar shu hujjatlar talablariga so‘zsiz rioya qilishining mexanizmi yaratildi. Inson huquqlari va kafolatlari O‘z. Res. Konst.ning 7,8,9,10 boblarida berilgan.

Birlashgan millatlar tashkilotining inson huquqlari umumiy deklaratsiyasi — BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1948 yil 10 dekabrda qabul qilingan deklaratsiya⁵⁷. U muqaddima va 30 moddadan iborat bo‘lib, uni qabul qilishdan maqsad har bir inson va davlat mazkur Deklaratsiyani nazarda tutgan holda ma’rifat va ta’lim orqali shu huquq va erkinliklar hurmat qilinishiga kumaklashishi lozim. Deklaratsiya har bir insonning tabiiy va ajralmas huquq va erkinliklari e’lon etilgan asosiy xalqaro hujjatdir. Shu tariqa xalqaro munosabatlar tarixida birinchi marta insonning hamma rioya etishi zarur bo‘lgan asosiy huquqlari va erkinliklari doirasi belgilab berilgan. Deklaratsiyada "insoniyat oilasining hamma a’zolariga xos qadrdimmatni, ularning teng va ajralmas huquqlarini tan olish — erkinlik, adolat va yalpi tinchlik negizi" ekanligi e’lon etilgan. Unga ko‘ra, umum hurmat va rioya qilishi shart bo‘lgan inson huquqlari doirasi shaxsiy, siyosiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy huquqlardan iboratdir.

Shaxsiy huquklar orasida avvalo har bir kishining hayoti, erkinligi va shaxsiy daxlsizligi huquqi alohida ta’kidlangan. Deklaratsiyaning boshqa qoidalari esa mazkur huquqlarni to’ldiradi. Xususan, hech kim qullikda, zabun holatda tutilmasligi, qiynoqqa yoxud ayovsiz, g‘ayriinsoniy, odam sha’nini yerga uradigan muomala va jazoga duchor etilmasligi; o‘zboshimchalik bilan qamoqqa olinmasligi, ushlab turilmasligi lozim ekanligi qayd etilgan. Shaxs huquqlari sirasiga shaxsiy va oilaviy hayotning, turar joyning daxlsizligi huquqi, yozishmalarni sir saklash huquqi, o‘z sha’ni va obro‘sini himoya qilish huquqi, odil sudlov tomonidan muhofaza etilish huquki kabilar kiradi (3— 5, 8—12moddalar).

Deklaratsiyada insonning quyidagi siyosiy huquqlari hamda erkinliklari ham ta’kidlangan: fiqolash, vijdon, din erkinligi; e’tiqod erkinligi va uni erkin ifodalash huquqi; tinch yig‘ilishlar o‘tkazish hamda uyushmalarga a’zo bo‘lish huquqi; o‘z mamlakatini boshqarishda qatnashish huquqi; yashirin ovoz berish yo‘li bilan umumiy va teng saylash huquqi; erkin ravishda ko‘chib yurish hamda o‘ziga turar joy tanlash huquqi; boshpana huquqi; milliy yoki diniy alomat bo‘yicha hech bir cheklovsiz nikohdan

⁵⁷ https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_huquqlari_umumiy_deklaratsiyasi

o‘tish va oila qurish huquqi; mulkka egalik qilish huquqi (13—21moddalar).

Mehnat qilish huquqi, adolatli va yetarli ravishda takdirlanish hamda mehnat uchun teng mehnat haqi olish huquqi, kasaba uyushmalari tuzish huquqi; dam olish huquqi; ijtimoiy ta‘minlanish huquqi; onalik va bolalikni alohida himoyalash huquqi; ta‘lim olish va madaniy hayotda qatnashish huquqi (22—27moddalar) insonning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy huquqlari hisoblanadi.

Deklaratsiyada inson manfaatlarining ustuvorligi quyidagi tamoyillarda o‘z aksini topgan: inson huquqlarini hurmat qilish, inson huquqlarining tengligi, inson erkinliklari, inson huquqlarini amalga oshirishning demokratik jarayoni, inson huquqlarini ta‘minlashning adolatligi. Deklaratsiyada e‘lon etilgan mazkur inson huquqlariga oid tamoyillarga kura barcha kishilar erkin tug‘iladi va o‘z qadriqimmatini hamda huquqlari jihatdan teng bo‘lib, ular qonun oldida teng va qonun tomonidan babbaravar himoyalangan huquqiga ega (1, 2, 7moddalar).

Mazkur Deklaratsiya qoidalari davlat yoki ayrim shaxslar tomonidan inson huquqlarini buzish uchun ishlatilishi mumkin emas. Har bir shaxs uchun o‘zgalarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish jamiyat a‘zolarining burchidir.

Ushbu Deklaratsiya mustaqil O‘zbekiston Respublikasi imzolagan birinchi xalqaro hujjatdir (1991 yil 30 sentabr). O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari" deb atalgan 2bo‘limi mazkur Deklaratsiya talablariga to‘la moye bo‘lib, unda O‘zR barcha fuqarolari teng huquq va erkinliklarga ega bo‘lishi, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e‘tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qati nazar, qonun oddida tengligi ta‘kidlangan. Respublikada inson huquqlariga oid 100 dan ortiq qonunlar qabul qilingan va ular xalqaro me‘yorlar va andozalarga muvofiqlashtirilgan. "Inson huquqlari bo‘yicha Oliy Majlis vakili (ombudsmen) to‘g‘risida" qonun qabul qilingan (1997 yil 24 aprel). Inson huquqlariga rioya etilishi ustidan monitoring va nazoratni ta‘minlovchi milliy intlar — Inson huquqlari bo‘yicha milliy markaz va Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti ishlab turibdi. Toshkent

shahrida hukumatga qarashli bo'lmagan "Xyuman Rayts Votch Xelsinki" xalqaro tashkilotining vakili, chet el ommaviy axborot vositalarining vakillari faoliyat ko'rsatmoqda hamda huquqni muhofaza qiluvchi boshqa xalqaro tashkilotlar bilan yaqin aloqa o'rnatilgan.

Nazorat savollari

1. Ijtimoiy ishda inson huquqlari masalasi.
2. AQSh da gender tengligi siyosati mexanizmi haqida ma'lumot bering?
3. Bandlik sohasidagi tenglik haqida nimalar bilasiz?
4. Ta'lim huquqi
5. 1965 yilda Garvard universitetining gumanitar bo'limlaridagi 435 ta professorlari ichida nechitasi ayol edi?.
6. Amerika tarixida ish beruvchilar tomonidan jinsiy belgisiga ko'ra tahqirlashini cheklaydigan birinchi yuridik hujjat qaysi?
7. Amerikada teng mehnat uchun teng haq to'lash haqidagi qonun qachon qabul qilingan?
8. Madaniy bilimdonlik bu...
9. Kuchli taraflar istiqbollari bu...
10. Zulmga (tahqirlashga) qarshi harakatlar bu...

Tayanch tushunchalar: inson huquqlari, intervensiya, gender tengligi, ayollar emansipatsiyasi, feministik harakat, liberal harakat, "umumiy farovonlik davlati", zulmga qarshi harakatlar

10-mavzu. Insoniy faoliyatning turli sohalarida ijtimoiy ish.

Reja:

1. Jamoadagi ijtimoiy ishning o'ziga xos xususiyatlari.
2. Chet el mamlakatlarida sog'liqni saqlash muassasalarida ijtimoiy ish.
3. Zamonaviy jamiyatda oilaga ijtimoiy xizmat ko'rsatish.
4. Zamonaviy dunyoda bolalarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish.

1-savolning bayoni

Jamoa nima? Bu tushunchaga qaysi mutaxassislar undan foydalanishiga ko'ra turlicha qarashlar mavjud. Jamoaga eng oddiy

yondashuv geografik nuqtai nazardan bo`ladi: ma'lum hudud va ma'lum makon doirasidagi insonlarning aralashuvi (kichik tuman, shahar, munitsipalitet). Ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan jamoa bu umumiy manfaatlar, ehtiyojlar, qadriyatlar, faoliyatga asoslangan insonlarning birlashuvidir.

Olimlar fikricha ijtimoiy xodim tizimli modeldan foydalanishi zarur bo`lib, jamoa doimo o`zida ma'lum ijtimoiy tizimni aks ettiradi. Tizim shu jumladan ijtimoiy- bu ma'lum elementlarning doimiy yig`indisidir.

Har qanday ijtimoiy tizim kabi jamoa barqarorlikka asoslanib, mahalliy hokimiyat xatosi oqibatida mustahkam bo`lmasligi mumkin, mavjud resurslardan oqilona foydalanmaslik natijasida jamoaviy aloqalarning yomon ishlashi, axborot yetishmasligi kuzatiladi.

Aholining ishtiroki- jamoa faoliyatining shakli va asosiy maqsadidir. Bu ishtirok ijtimoiy, psixologik, ma'muriy, siyosiy ahamiyatga ega. Ko`pgina mamlakatlarda bunday ishtirok qonunchilik bilan rasmiylashtirilgan, masalan AQSh da federal va shtatlar darajasidagi qonunchilik barcha fuqarolarga davlat faoliyatining ko`pgina sohalarida qatnashish huquqini beradi bu-rasmiy ishtirokdan ma'muriy organlar a'zoli va siyosatni birgalikda ishlab chiqishgacha. Organlar va agentliklar alohida dasturlarni ishlab chiqish va nazorat qilish uchun jalb qilishlari mumkin.

Yevropa mamlakatlarida masalan Daniyada jamoa boshqaruvning muhim organi bo`lib. ular a'anaviy katta mustaqillikka ega bo`ladilir. Jamolar soliqlarni kiritishlari va aholi saylagan kengashni boshqarishlari mumkin.

Shahar jamoasidagi ijtimoiy ishga misol qilib-bo`sh vaqtni tashkil qilish, shu jumladan ommaviy-sport tadbirlari kiradi. Ijtimoiy xodimning qishloqdagi faoliyatian'analar, norasmiy yordam turlari, masalan umumiy asoslardagi bolalar bog`chalari yoki o`zro yordamni tashkil qilisha asoslanadi.

Jamoada ishlaganda ijtimoiy xodim ko`p vazifalarni bajaradi. Masalan qiziqishlar bo`yicha sport va madaniy tadbirlar yoki klublarni tashkil qilib ijtimoiy xodim fasilitator sifatida qatnashadi, uning maqsadi

jamoa hayotiga insonlarning ijtimoiy ishtirokini faollashtirish, asotsial axloqni o`smirlar va kattalarda oldini olishdir.

Shuningdek bundan maqsadlar o`zaro yordam guruhlarini tashkillashtiruvchi ijtimoiy xodimlarda ham bo`ladi. Bunday holatda u lider tashkilotchi emas, balki jamiyatdagi insonlarning ijtimoiy hayoti to`g`risidagi kasbiy bilim, ijtimoiy resurs manbasi bo`ladi.

Jamoadagi faoliyat mutaxassisidan inson, guruhli axloq, jamoa tuzilishi, uning ichki aloqalari to`g`risidagi bilim, ishga ijodiy yondashuv bo`lishini talab qiladi.

Jamoadagi ijtimoiy xodim faoliyatining juda muhim yo`nalishi o`z-o`ziga yordam guruhlarini tashkil qilishdir. Ijtimoiy xodim zarur inshoot, uskunani olishga sho`iga yordam beruvchi guruhlarga ko`mak berib, ma'muriy organlarda ular manfaatlarini himoya qiladi, kasbiy xizmatlarni taqdim qilib, yangi guruhlarni yaratish ijodkori bo`ladi. O`ziga yordam beruvchi guruhlar bilan aloqa qilib, ijtimoiy xodim fuqarolik jamiyatining me'yorda ishlashi uchun norasmiy yordam tizimi rivojlanishiga o`z hissasini qo`shadi. Jamoadagi ishlarda qatnashish xorijiy mamlakatlarda professional ijtimoiy xodimlar uchun an'anaviy sanaladi.

2-savolning bayoni

Sog`liqni saqlash- xorijda ijtimoiy ish mutaxassislari faoliyatining an'anaviy sohasi sanaladi. Birinchi ijtimoiy xodimlar 20-asr boshlarida tibbiy tashkilotlarda faoliyat yuritishgan. Urushdan keyingi yillarda ko`pgina mamlakatlarda bemorlar muammolarini to`laqonli tushunish va hal qilish uchun ishga tibbiy ijtimoiy xodimlar qabul qilingan. Ijtimoiy xodimning vazifalariga odatda mijozlar huquqlarini himoya qilish, statsionardan tashqaridagi kasallarni ijtimoiy moslashtirish, intensiv terapiya kursidan so`ng kasallarni parvarishlash va uyda xizmat ko`rsatishni tashkil qilish, nogironlarning mehnat terapiyasi kiradi. Masalan Shvetsiyada kasalxonalaridagi ijtimoiy xodimlar shifokor va bemorning yaqinlari munosabatlarini uyg`unlashtirish, statsionar sharoitlarga kasalni moslashtirishga yordam berish, og`ir kasallarning yaqinlari, vafot etgan bolaning ota-onalari bilan ishlash, oila ahvoli

to'g'risida shifokorga xabar berish, bemorning psixologik holatini uzluksiz nazoratini amalga oshirish vazifalarini bajarishgan.

Germaniyadagi ko'pgina klinikalarda ijtimoiy ish mavjud bo'lib, ijtimoiy xodimlar kasalxonalaridagi markaziy ijtimoiy xizmatlar orqali mehnat qilishgan. Asosiy e'tiborda kasalxonaga kelgan bemorlarning moliyaviy muammolarini hal qilish turib, chunki Germaniyada bepul tibbiy xizmat yo'q va moliyalashtirish faqat sug'urta tashkilotlari orqali amalga oshiriladi. Bu mamlakatda tibbiy ijtimoiy xodimlar davolash va sog'lomlashtirish tadbirlarini o'tkazishi to'g'risida ham qayg'urib, shu jumladan klinikada bo'lgandan so'ng nogironlar uyiga joylashtirish zaruriyati, davolanish vaqtida uy va ish joyining saqlanishi haqida qayg'urish, bemor uchun turli qo'shimcha ruhiy zo'riqishlarni bartaraf qilish (yaqinlari yo'q bo'lsa bolalari to'g'risida qayg'urish) bilan ham shug'ullanishgan. Ijtimoiy xodimning majburiyatlariga vafot etayotgan shaxs bilan suhbatlar o'tkazish ham kiradi.

Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda tibbiy ijtimoiy xodimlar aholini sog'lomlashtirish bo'yicha dasturlar ishlab chiqishda qatnashib, mahalliy ijtimoiy orgalari va tibbiy muassasalar o'rtasida aloqa bo'g'ini vazifasini bajarib, ijtimoiy masalalar bo'yicha tibbiy xodimlarga maslahat beradilar, ilmiy tadqiqotlarni o'tkazib, o'z tibbiy muassasalaridagi ijtimoiy ishga rahbarlik qiladilar.

Bugungi kunda ijtimoiy ish sohasida mazkur xodimlarning muhim ahamiyati psixiatrik yordam xizmatida ko'rinadi. Ko'pgina rivojlangan mamlakatlar (AQSh, Shvetsiya, Buyuk Britaniya) psixik sog'lomlashtirish markazlari rahbarlarining uchdan bir qismidan ziyodi ijtimoiy ish sohasida oliy ma'lumotga ega.

Ko'pchilik rivojlangan mamlakatlardagi psixik sog'lomlashtirish xorijiy markazlari ijtimoiy xodimlari shifokor-psixiatr, ruhshunos va boshqa kasb bilanbirga jamoa a'zosi sanaladi. Boshqa mutaxassislardan farqi mualliflar fikricha faqatgina ijtimoiy xodim bemorni saqlash va uni odatiy hayotga qaytarish uchun zarur ijtimoiy resurslarni topa oladi. Ijtimoiy xodim faoliyatining samaradorligi psixiatriya sohasida bilimlarga, ruhiy sog'liqni himoya qilish bo'yicha qonunchilik

bilimlariga, psixik sog`liqqa atrof muhitning ta'siri, boshqa mutaxassislar bilan birga ishlash ko`nikmalariga bog`liq bo`ladi.

3-savolning bayoni

Har bir ijtimoiy xizmatchi biladiki, har bir oila avtonam tarzda, mustaqillika ega bo`lishidan qat`iy nazar muallaq makon va fazoda alohidalangan holatda emas, bunda oilalar tashqi dunyo bilan jamiyatdagi turli xil tashkilot va jamoalar, tizimlar bilan minglab aloqadorlik iplari bilan bog`langan. Bu ko`rinishdagi tashkilotlarga ijtimoiy agentliklar, ma`orif va ta`lim muassalari, kasalxonalar, yashash joyidan chiqish va kirishni nazorat qilish muassalar, gerntologik ko`mak muassalari va boshqalar kiradi.

Ko`pincha ijtimoiy agentliklar noto`g`ri tashkil qilinadi va tizmi samaradorligi keskin susayib ketishi kuzatiladi. Bu holat bevosita aholining va oilalarning ijtimoiy xizmatga nisbatan ishonchsizligini keltirib chiqaradi. Bunday holatlarda ko`plab darajalarda oila va jamiyat o`rtasidagi munosabatlarga putur etadi. Oilalar ijtmioiy xizmatlar sifati pastligi va ijtmioiy ko`makning yo`qligidan arz qilishadi. Mutaxassislar esa oilalarning ehtiyojlarini batafsil ijtimoiy jihatdan ta`minlab bera olishmaydi.

Amerikalik tadqiqotchi Imber Blek⁵⁸ fikriga ko`ra, oilalarning ichki munosabatlarida yopiq tarzdagi munosabatlar modellari mavjud hisoblanadi. Bu kabi munosabatlar albatta ijtimoiy xizmatlar faoliyati takomillashishi natijasida ro`yobga chiqishi, muvofiqlashtirilishi mumkinligi ta`kidlab o`tiladi. Bu ko`rinishdan anologik yopiq tarzdagi tizim modellari ba`zan ijtimoiy xizmatlarda ham yuzaga keladi va natijada esa vaziyat tor ko`chaga kirib qoladi. Bu kabi misollarni qarab chiqamiz.

Ko`pgina oilalarda uzoq vaqt davomida butun bir oila a`zolari ijtimoiy xizmatlardan foydalanib kelganligi kuzatiladi, bunda ular bevosita hayot tarzida rivojlanishlarni ijtimoiy xizmatlar faoliyatsiz tasavvur qila olishmaydi. Bunda albatta ijtimoiy tizimda yangi xizmatchilarning o`zgartirilishlari natijasida oilalar va xizmat ko`rsatuvchilar o`rtasidagi munosabatlarga putur etadi va munosabatlar

⁵⁸ <https://www.ackerman.org/people/evan-imber-black/>

haqiqiy holatda izdan chiqadi. Ijtimoiy tizimda faoliyati ish boshlagan yangi xizmatchilar oila modeliga o'ziga xos o'zgarishlar kiritishga harakat qilishadi, natijada esa oila tomonidan ijtimoiy xizmat xomiylarining ko'rsatuvchi ta'sir reaksiyasi zo'ravonlik tarzida baholanishi mumkin.

Bunda aksincha tarzdagi vaziyat rivojlanishi ham mumkin, maslan oilada buvi barcha holatlarda ijtimoiy xizmatdan foydalanishga o'rganib qolgan deylik. Uning bolalari va nabiralari ham bu kabi munosabatlarga moslashgan va ijtimoiy xizmatlardan keng ko'lamda foydalanishadi, bu holatda agar ijtimoiy xizmatlar ko'rsatilishi pasayganda oilada keskin o'zgarishlar kuzatilishi mumkin.

Har bir oilada o'ziga xos qonunlar va tartiblar hukmronlik qiladi, bunda oila munosabatlarini oydinlashtiriga harakat qiliuvchi ijtimoiy xizmat xodimi aksincha oila a'zolari tomonidan ularning hayotiga aralashuvchi, xalaqit beruvchi kimsa tarzida qabul qilinishi ham mumkin.

Ba'zi oilalarda yozilmagan tartiblarga so'zsiz bo'ysinish kuzatiladi. Masalan jinsiy farqlanishlar nuqtai nazaridan olib qaralganda g'arb dunyosida an'anaviy tarzda ijtimoiy xizmatlardan ko'mak so'rash odatda erkaklar uchun uyat hisoblanib kelinadi, ko'mak faqat ayollar tomonidan so'raladi. Bu ham bir qator muammoli vaziyatlarni keltirib chiqaradi.

Bunda yana bir omil yuzaga keladi, ya'ni oilaning yaqin, hurmatli qarindoshlari kimlardan tashkil topgan. Agarda oilada ijtimoiy ko'mak ko'rsatilishida ma'sul bo'lgan shaxs-erkak yoki ayol ma'lum vaziyatlarga ko'ra, ajrashish, nizolar, ko'chishlar, emigratsiya yoki o'lim sababli faoliyati to'xtagan holatda oila bevosita ijtimoiy ko'mak xizmatidan foydalanishda o'rtada turuvchi shaxsga muhtojlik seza boshlaydi.

Albatta oilada turli xil vaziyatlar ajrashishlarga olib kelishi mumkin. Masalan, oilada ona ijtimoiy xizmatlar zarurligini ta'kidlasa va bunga ehtiyoj sezsa, bu fikrni bolalar qo'llab quvvatlashsada, biroq erkak, ya'ni ota bunga qarshi chiqsa, bu ham nizo yuzaga kelishiga olib kelishi muqarrar.

Ba'zi oilalarda turli xil muammoli vaziyatlarni echishda ko'plab mutaxassislar chaqiriladi va jalb qilinadi. Bunday holatlarda ular mustaqil holatda masala echimini ishlab chiqishadi va uni amaliyotga joriy qilishga harakat qilishadi, bu esa vaziyatni yanada chigallashishiga olib kelishi mumkin.

Mana shu ko'rinishda yuqorida keltirib o'tilgan oilalarda yuzaga keluvchi muammoli vaziyatlar bevosita ijtimoiy xizmat xodimlaridan oilaviy masallarni hal qilishda har tamonlama, batfsil yondashuvni va ehtiyotkorlikni talab qiladi. Horijiy adabiyot ma'lumotlarida keltirib o'tilishicha ijtimoiy xizmat xodimi oilaviy munosabatlarni faol tarzda echishda ishtirok etishi faqat oila a'zolari bilan kelishilgan holatdagina amalga oshirilishi mumkin.

4-savolning bayoni

Ko'p davlatlarda mavjud bo'lgan bolalar ijtimoiy xizmatlarining asosiy vazifalari quyidagilar: davlat tomonidan oilaning iqtisodiy mustaqillikning ma'lum darajasiga erishuvini ta'minlash; bolalarga zo'ravonlik qilish va ularni ekspluatatsiya qilishning oldini olish; homiylikning turli institutsional shakllarini yaratish va qo'llab-quvvatlash, shuningdek noinstitutsional, jumladan, "jamoaviy" shakllarini qo'llab-quvvatlash.

Bolalar ijtimoiy xizmatining tashkiliy tuzilishi quyidagicha bo'ladi: ma'lum hududiy-ma'muriy birlik darajasida bolalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish muassasasi bo'lib, uning ijtimoiy yordam markazlari turlidagi shu'ba tashkilotlari ushbu markazlarning ko'pchilik mijozlari yashaydigan joylarda joylashgan. Bu muassasa ushbu hududda joylashgan va bu joyning aholisi ko'ngilli asosda birlashgantashkilotlaridan iborat bo'lgan "jamoaviy" yordam markazlari bilan hamkorlik qiladi. SHuni ta'kidlash lozimki, chet el davlatlarida bolalar ijtimoiy xizmatining faoliyati asosan bolaga emas, umuman oilaga qaratilgan.

Masalan, AQSH dagi oilaga va bolalarga ijtimoiy yordam bo'yicha maxsus muassasa ularga quyidagi qo'llab-quvvatlash turlarini taqdim etadi.

1. Ota-onalar uchun kasbiy ta'limning maxsus guruhlarini tashkil qilish, ishga joylashish yuzasidan yordam berish.

2. Ota-onasi kunduzgi va kechki vaqtda ishlaydigan bolalarga qarovni ta'minlash.

3. Shahar salomatlik markazlari qoshida nturmush o'rtog'i bo'lmagan onalar uchun xizmatlarni tuzish.

4. Bolalarni oilada zo'ravonlikdan himoya qilish xizmatlarini tuzish va qo'llab-quvvatlash.

5. Bolalar uylarini tuzish va tekshirish, shuningdek asrab olgan oilalar bilan ishlash, bolaning adaptatsiyasini kuzatish.

6. Bolalarga ma'lumot olishda yordam ko'rsatish, ota-onalarga uy-ro'zg'or xo'jaligini yuritishda yordam berish xizmatlarini rivojlantirish va hokazo.

Bolalarga ijtimoiy yordam berish maxsus muassasasining faoliyati, asosan, umumdavlat ijtimoiy xizmat ko'rsatish dasturi bilan, shuningdek mintaqaviy rejalari bilan belgilab beriladi.

Hozirgi vaqtda G'arbiy Evropa davlatlarida va AQSH da kunduzgi vaqtda bolalarni parvarish qilish katta ahamiyat kasb etmoqda. Kunduzgi vaqtda bolalarni parvarish qilish xizmatlari ham uyda, ham davlat yoki xususiy nazorat ostidagi markazlarda yoki bir nechta bolalarni parvarish qilishni zimmasiga olgan oilalarda amalga oshirilishi mumkin. Bular AQSH da oilaviy bolalar markazlari, deb nom olgan.

Oilaviy turdagi bunday bolalar muassasalari hozirgi vaqtda G'arbiy Evropa davlatlarida va AQSH da borgan sari ko'proq tarqalmoqda. Ko'pincha bunday muassasa tuzilishining tashabbuskorlari qo'shnilar bo'ladi. Oilaviy turdagi bolalar muassasasi qaramog'ida o'z bolalari bo'lgan, ishlamaydigan va kunduzgi vaqtda qo'shnilarining bolalariga qarab turishni zimmasiga oladigan ayollar tomonidan tuziladi (odatda bu ko'p bolali oila bo'ladi). Ko'pincha guruh 3-4 boladan iborat bo'ladi, bu esa davlat bolalar muassasalari uchun belgilangan sonidan kamroq.

Germaniyada maktabgacha bolalar muassasalarining tarmog'ini kengaytirish federal erlar va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarining vakolatiga kiradi. Finlyandiyada ham bolalar kunduzgi parvarish qilish bilan ta'minlanganligi uchun munitsipalitetlar javobgar

bo‘ladi. Bolalar bog‘chalarida joylar etmaganligi uchun, Finlyandiyada mahalliy hokimiyat 3 yoshgacha bolalari bo‘lgan oilalarga yoki munitsipal kunduzgi parvarish qilishni, yoki oilaviy tarbiyalashni ta‘minlash nafaqasini tanlashni taklif etadi. Muhim sababi bo‘lgan bolalar esa birinchi navbatda bog‘chalari bilan ta‘minlanadi. SHu bilan birga, Finlyandiyada kam aholisi bo‘lgan joylarda munitsipalitetlar moslashuvchan grafik bo‘yicha ishlaydigan ko‘chma bolalar bog‘chalarini ochgan.

Ko‘p davlatlarda kunduzgi bolalar muassasalarida, xususan, bolalar bog‘chalarida bolalarni parvarish qilish sifatining masalalari batafsil muhokama va tekshirishga sabab bo‘lgan. Masalan, Amerikada parvarish qilishning turli ko‘rsatkichlari (guruhlarda bolalar soni, xodimlarning malakasi va hokazo) bolalarning rivojlanishiga qanday ta‘sir etishi yuzasidan tadqiqot o‘tkazilgan.

AQSH da tijorat kompaniyalari tomonidan tuzilgan bolalar muassasalari o‘shisi kuzatilmoqda. Bunday tarmoqlar ichida eng yirik bo‘lgan “Kinder ker” AQSH va Kanadada 950 ta markazni o‘z ichiga oladi.

Chet el davlatlarida Oilaviy tarbiya va oilaviy maslahat markazlari keng rivojlangan. Bu markazlarning faoliyati ko‘proq psixologik-pedagogik xususiyatga ega bo‘lib, uning asosiy maqsadi – o‘zaro munosabatlardagi muammolari bolalar va ota-onalarining xulqida va muloqotida buzilishlarga olib kelgan oilalarga yoki er-xotinlarga yordam berish hisoblanadi.

Qarovsiz qolgan bolalar bilan ijtimoiy ish olib borish. Fuqarolar urushi, Ulug‘ Vatan urushi va urushdan keyingi yillarda bo‘lgani singari oxirgi o‘n yillikda ham qarovsiz bolalar muammosi paydo bo‘ldi. Ba‘zi ma‘lumotlarga ko‘ra, hozirgi Rossiyada 2 milliondan ortiq qarovsiz bolalar bor. Bolalarni uydan qochib ketishga ba‘zan xayolparastlik va kuchli taassurotlar olishga intilish undaydi. Biroq, oilaviy beqarorlikni chuqurlashtirib yuboradigan ijtimoiy beqarorlik davrlarida bolalarning uydan ketib qolishi unchalik oz uchraydigan hodisa emas va u ijtimoiy-iqtisodiy hamda ijtimoiy-pedagogik sabablarga ega.

Yetti yoshgacha bo'lgan bolalar amalda uydan ketib qolishmaydi. 7-9 yoshlarda esa bu hol odatda, ota-onalarning pedagogik layoqatsizligi, ba'zan esa bolalarning ortiqcha muloqotmandlikka intilishi sababli yuz beradi. Bolalarning uydan qochib ketish hollari 10-13 yoshlarda juda ko'p yuz beradi. Buning sabablari esa ular haqida ota-onalarning etarli g'amxo'rlik qilmasliklari, ularni tez-tez so'kish, arziyas sabablar tufayli jazolash bo'lishi mumkin.

Qochib ketishga undaydigan asosiy narsalar quyidagilar: ijtimoiy notinch oilalarga mansublik, ota-onalar uchun uyalish (masalan, alkogoliklar, atrofdagilar bilan o'zini noto'g'ri tutadigan ota-onalar uchun va h.k.); ota-onalarning o'z bolalari maktabda uchragan qiyinchiliklarga befarqligi. Mana shunday vaziyatlardan chiqishning to'g'ri yo'li ko'pincha o'qituvchilar va ijtimoiy xodimlar tomonidan amalga oshiriladi. Ularning burchi bolaning xulq-atvoridagi noma'qulchiliklarni sezgandan keyin maktabda uning atrofida, muloqotning norasmiy muhitida (turli kampaniyalarda, hovlidagi yoshlar birlashmalarida va boshqa joylarda) yuz berayotgan hodisalarni chuqur tahlil qilishdan iborat. Ijtimoiy xodim har qanday nizo sharoitida bola va uning oilasi tarafini olishi, ularni qat'iy qo'llab-quvvatlashi zarur.

Bolalarning uydan qochib ketishi do'stlari ta'sirida yuz berishi mumkin. Bunday hollarda o'smirning daydilik turmush tarziga chek qo'yishdan tashqari oilada, o'quvchilar jamoasida, jamoat tashkilotida ishtirok etishning jozibali bo'lishini ta'minlashdan iborat. Ijtimoiy xodim bolaning hovlidagi do'stlari orqali u qatnayotgan joylarni o'rganishi, u erda yashayotgan daydi bolalar bilan aloqa o'rnatishi mumkin.

O'smirlar qadrdon uyini ota-onalarning ortiqcha nazorati va avtoritar uslubi tufayli tashlab ketishi mumkin. Bunga sayohatlarga bo'lgan intilish ham qo'shiladi. Bunday hollarda o'smir qochib ketish marshrutini oldindan o'ylab qo'yadi, zarur narsalar va ba'zi oziq-ovqatlar tayyorlab qo'yiladi, sheriklar izlanadi. Ko'pincha uydan yuqori faol xulq-atvorga ega bo'lgan bolalar qochib ketishadi. Bunday hol bolaning haddan tashqari harakatchanligi va g'ayrati kattalarning salbiy

reaksiyasiga sabab bo'лади va nizoga olib keladi. Bundan tashqari, daydilik ularning faolligi va tashabbuskorligi uchun keng imkoniyat ochib beradi. Bunday bolalar uydan qochib ketishining oldini olish uchun ularni ijtimoiy foydali, qiziqarli va faollik talab qiladigan tadbirlarga jalb etish lozimki, ular o'zlarining g'ayrati, tirishqoqligi, topqirligini foydali ishlarda namoyon qila bilsin.

O'quv predmetlari bo'yicha yaxshi ulgurmayotgan bolalarning qochib yurishi uzoqroq davom etadi. Uyatchan, kamsuqum o'quvchilarning uydan ketib qolishi ko'pincha kattaroq yoshdagi va tajribali do'stlari ta'sirida yuz beradi.

Rossiyada so'nggi yillarda o'smir-bomjlarning anchagina miqdori paydo bo'ldi. Ko'pincha ular jinoyatchi tashkilotlar tomonidan o'g'irlab ketiladi, ulardan qishloq xo'jalik ishlab chiqarishidagi qullarcha mehnatda, stixiyali bozorlarda foydalaniladi, ular bolalar fohishaligiga va giyohvandlikka tortiladi, bu esa OITS epidemiyasi tarqalishi ehtimolini oshirib yuboradi. Rossiyadagi har bir shaharda qarovsiz bolalardan foydalanadigan mafiya tuzilmalari mavjud. Yana bir xavf - bir burda non ilinjida amalga oshirilgan bezorilik, mayda o'g'irlik, bosqinchilik va qalloblikdir. Ijtimoiy xodim maktabdan chetda qolgan bolalarni nazardan qochirmasligi, ularga o'z vaqtida yordam ko'rsatishi zarur.

Qarovsiz bolalar uchun qabul qilish-taqsimlash muassasalari tashkil etilib, ularning bosh vazifalaridan biri qarovsizlik va bolalar o'rtasidagi qonunga xilof hatti-harakatlarning oldini olishdir. Qabul qilish-taqsimlash muassasasi tashlab ketilgan; adashib qolgan, ota-onasi yoki ularning o'rnini bosadigan shaxslar otalig'isiz qolgan; balog'atga etmaganlarning ishi bo'yicha komissiyalarning qaroriga ko'ra yuborilgan; oilalarni tashlab ketgan; bolalar uylari, maktab-internatlar, maxsus maktablar va kasb-hunar bilim yurtlaridan o'zboshimchalik bilan ketib qolgan bolalar bilan shug'ullanadi.

Yetim bolalar, kam ta'minlangan va to'liqsiz oilalarning bolalari, nogiron bolalar bilan olib boriladigan ishning innovatsion texnologiyalarini ko'rib chiqishda Amerikaning "katta birodarlar/ katta opa-singillar" dasturi asosida ishlab chiqilgan "Individualliklar dialogi"

dasturi – DIMSI kata qiziqish uyg‘otadi. Dasturning vazifasi – bola ijtimoiy muhitini uyg‘unlashtirish; oilaviy tarbiyaga ko‘maklashish; bir-birlarini ijtimoiy xodim yordamida topgan bola va kattalarning o‘zaro faoliyatini tashkil qilish; ijtimoiy muammolarni echish, ijtimoiy va fuqarolik faolligini rivojlantirish. Dastur to‘rt tomonlama namunaviy shartnoma tuzilishini taqozo qiladi, u ijtimoiy xodim (kichik va katta akalar va opalar birgalikdagi faoliyatini nazorat qiluvchi va maslahatchi), bolaning ota-onalari (vosiyalar), bola (kichik uka/singil) va volontyor (katta aka/opa) ishtirokida tuziladi. Ko‘p hollarda volontyorlar – oliy o‘quv yurtlarining (18 yoshdan kam bo‘lmagan) talabalari, pedagoglari, o‘z bolasi bo‘lmagan 35 yoshgacha bo‘lgan yoshlar. Kichik-kattalar o‘zaro muloqot qilishadi, muammolarni birgalikda hal qilishadi, uy vazifalarini birga bajarishadi, konsertlar, ko‘rgazmalar. boshqa tomoshalarga birga borishadi, sport bilan shug‘ullanishadi, boshqa shaharlarga ekskursiyalar uyushtirishadi. Bu ishdagi Rossiyaga xos bo‘lgan xususiyatlardan yana biri ana shunday bir necha juftlikning birgalikdagi ijodiy ishlari, tadqiqot uslubiylarini birgalikda qo‘llashi, ijtimoiy-pedagogik kundaliklarda olib borilayotgan ishlarni qayd etish va albatta umumlashtirish hamda tahlil qilishdir.

Rossiyada o‘nlab jamoat tashkilotlari va jamg‘armalar faoliyat yuritmoqdaki, ularning faoliyati bolalar qarovsizligi oldini olishga qaratilgan. Maxsus ijtimoiy xizmatlar, ijtimoiy tez yordam xizmati, boshpanalar (bir yilgacha muddatda yashaganidan keyin oilasiga qaytaradigan boshpana – pansionlar va oilasida yashashi mumkin bo‘lmagan bolalar uzoq muddat yashashi uchun mo‘ljallangan boshpana - jamoalar) faoliyat yuritmoqda.

Ijtimoiy xodimning bosh vazifasi - oilaning muammolariga kirib borish, bola qarovsiz bo‘lib qolguniga qadar unga yordam ko‘rsatish; bolani oilada ushlab turish, uning ketib qolishiga yo‘l qo‘ymaslik, chunki bu narsa bola ko‘chaga ketib qolgandan keyin uni izlash, davolash, rehabilitatsiya qilish va qayta tarbiyalashga sarf qilinadigan xarajatlarga nisbatan minglab marta arzonroqdir.

Nazorat savollari

1. Jamoa bu...
2. Jamoadagi ijtimoiy ishning o'ziga xos xususiyatlarini sanang?
3. Chet el mamlakatlarida sog'liqni saqlash muassasalarida ijtimoiy ish ahvoli qanday?
4. Zamonaviy jamiyatda oilaga ijtimoiy xizmat ko'rsatish haqida ma'lumot bering?
5. Zamonaviy dunyoda bolalarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish haqida ma'lumot bering?
6. AQSH da tijorat kompaniyalari tomonidan tuzilgan bolalar muassasalari tarmoqlari ichida eng yirigi qaysi?
7. AQSH dagi oilaga va bolalarga ijtimoiy yordam bo'yicha maxsus muassasa ularga qanday qo'llab-quvvatlash turlarini taqdim etadi?

Tayanch tushunchalar: jamoa, oila, bola, zamonaviy dunyo, qadriyat, fasilitator, o'z-o'ziga yordam, bepul tibbiy xizmat, maxsus muassasalar, "kindercare"

11-mavzu. Rossiyada ijtimoiy ishning rivojlanishidagi asosiy tendensiyalar.

Reja:

1. Rossiya tarixida ijtimoiy yordam nazariyasi va amaliyotining vujudga kelishi.
2. Rossiya tarixida jamoaviy va xususiy yordamning rivojlanishi.
3. Aholining alohida toifalariga ijtimoiy yordam xususiyatlari. Ishsizlarga ijtimoiy yordam.

1-savolning bayoni

Muhtojlarga ijtimoiy yordam o'zining tarixiy rivojlanish davrida rahm-shavqatdan, to uyushgan davlat ijtimoiy ximoya tizimiga qadar bo'lgan, ijtimoiy va shaxsiy mehr –muruvvatning turli ko'rinishlari bilan uyg'unlashagan turli shakllarga ega bo'lgan.

Sharqiy slavyanlar hayot faoliyatining jamoaviy prinsiplari, qavm va jamoalar tizimida inson himoyasini amalga oshirish amaliyoti yordam va o'zaro yordamning aniq shakllarida o'z aksini topdi. Ular orasida

asosiylari bo‘lib: muqaddas diniy sifatlar bilan izohlangan ilohiy shakllar: qavm, oila, guruh doirasidagi jamoa-qavmiy shakllar; xo‘jalik shakllaridir.

Turli diniy (sakral) atributlari (ajralmas bo‘lagi) mavjud bo‘lgan ilohiylashtirilgan (kultoviy) yordam va qo‘llab quvvatlash shakllari ko‘hna slavyanlarning mifologik dunyosi, dinlarga e‘tiqod qilish shakllari bilan uzviy bog‘lanagan. Diniy marosimlarining nisbatan keyinroq paydo bo‘lgan shakllariga qishloq jamoalari tomonidan nishonlanadigan “bratchina” marosimlari kiradi. Ular avliyolar-patronga bag‘ishlanar edi, keyinroq bu marosim an‘anaviy jamoaviy bayramga aylandi. Bu bayram butun jamoa yoki bir nechta jamoalar bilan o‘tkazilar edi. Bayramda xar bir ishtirokchi jamoa ehtiyoji uchun ma‘lum mahsulot turini olib kelar edi. Bundan tashqari, bayramlar ijtimoiy va iqtisodiy tengsizlik sharoitlarida “mulkni va tabiiy mahsulotlarni tinch yo‘l bilan qayta taqsimlash” funksiyasini bajarar, iqtisodiy muvozanat, hamjixatlikdagi iste‘mol mexanizimi sifatida gavdalanar edi.

Jamoa-qavm yordam shakllari. Diniy-ilohiy (sakral) belgilar bilan bog‘liq bo‘lgan o‘ta ahamiyatli boshqa mexanizm bu ajdodlar ruxini yodga olish urf-odatlarini hisoblangan. Bu jarayonlarning sakralizatsiyasi qavmlar muxiti tizimida namoyon bo‘ladi. Bunda marhum ajdodlar ilohiylashtiriladi va ularga nisbatan diniy marosimlar, urf-odatlar orqali murojat qilinadi. Bu marosimlar oxir-oqibat muayyan qavmiy birlashuvga olib keladi. Marhum xotirasi sharafiga turli musobaqalar, turli xalq o‘yinlari, diniy ziyofatlar tashkil qilingan. Bunday tadbirlar boshqa ko‘pgina xalqlarda ham kuzatilgan. Ushbu o‘tkazilayotgan tadbirlarda marhum g‘oyibona ishtirok etayapti deb hisoblangan.

Qariyalar instituti- tez shakllanmagan. Vaqt o‘tishi bilan jamoaning mehnat va jamoaviy hayotida faol ishtirok etmagan odamlarga nisbatan bir sotsial-yosh guruhida qariyalar va bolalar bo‘lgan.

Qariyalarga bo‘lgan munosabat xuddi bolalarga bo‘lgan munosabat kabidir. Ayrim hollarda qariyalar va bolalar tipologiyasi bir

sotsial guruh sifatida “yetimlik” belgisi bo‘yicha aniqlangan, qachonki, inson yaqin qarindoshlari homiyligida judo bo‘lganida.

Xristian dini qabul qilinishidan avval, qadimgi Rusda yordamning boshqa “yopiq” shakllari mavjud bo‘lgan, ammo ularning hammasi “qariyalar instituti” bilan bog‘liq. Misol uchun “narigi dunyo”ga ketishning varianti bo‘lib jamoadan o‘z xoxishi bilan chiqib ketishi hisoblangan. Mehnat faoliyati bilan shug‘ullana olmay qolgan qariyalar jamoadan uzoq bo‘lmagan joylarda kichik aholi punktlari ko‘rinishidagi joylarda kichkina uylar qurib joylashganlar va muhtojlarga ajratiladigan mehr-shafqat “ajratmalari” hisobiga kun kechirganlar. Muruvvat ko‘rsatishning bunday shakli to XVI-asrgacha amal qilgan, garchi bu davrga kelib, muruvvat ko‘rsatish ishlari ibodatxonalar tomonidan amalga oshirilgan bo‘lsada, Novgord qo‘lyozma kitoblarida shunday ma’lumotlar qoldirgan.

Yetimni himoya qilish shakli-jamoa, guruh yordami. U o‘z xarakteriga ko‘ra, mehnat qobiliyatini yo‘qotgan qariyalarga yordam bilan to‘g‘ri keladi. Unga ko‘ra, etim qolgan bola qornini to‘ydirish uchun u uydan bu uyga o‘tkazilib yurilgan.

Bevalarni himoya qilishga nisbatan yangi yondashuvlar shakllana boshlagan. Ular ham qavm jamoasida huddi qariyalar va etimlar bolalar kabi, sotsial jixatdan “zarar keltiruvchi” sub’ektlari hisoblangan. Taxmin qilish mumkinki, bevalar institutining shakllanishi va bundan buyon uni himoya qilish tarixiy jihatdan shartlangan xodisadir.

Yordam va o‘zaro yordamning ho‘jalik shakllari negizida “har-xil turdagi jamoa tushumlari yotadi, nisbatan torroq iqtisodiy ma’noda-mehnat va xususiy mulk bo‘yicha taqsimlanishining paydo bo‘lishi bilan ibtidoiy jamoada vujudga kelgan almashuv shaklidir”.

2-savolning bayoni

Yuqorida bayon qilinganlardan ko‘rinadiki, ijtimoiy mehnat manbalari mehr-muruvvat darajasiga qadar ko‘tariladi. X asrda Rossiyada insonlarni sevish bilan tenglashtirilgan “nochorlarni sevish”

instituti vujudga keldi⁵⁹ va uzoq vaqt amal qildi. Rossiyada muruvvat uzoq o‘tmishdan shaxsiy xoxish –istak sog‘lom bo‘lishining zarur sharti hisoblanib kelgan. U nochorga nisbatan, nochorlarga muruvvat ko‘rsatuvchi uchun zarurroq edi. (V.O. Klyuchevskiy). Keyinroq, diniy aqidalar asosidagi mehr-muruvvat faoliyati tegishli diniy qarorlar bilan izohlanadigan bo‘ldi. Xususan, 996 yildagi cherkov Nizomida, dinning muhtojlarni nazorat qilish va himoyalash bo‘yicha vazifalari ko‘rsatib o‘tilgan.

1551 yilda Ioann Grozniy davrida nochorlar manfaatini himoya qilish jamiyat vazifasi sifatida tan olingan. Bu davrda kambag‘allarga “maqsadli-manzilli” yordam ko‘rsatish zaruriyati yuzaga keldi. Jamiyatdan e‘tibordan chetda qolgan, nochor va yoshi keksa odamlar muruvvat uylariga joylashtirilib, bu erda oziq ovqat va kiyim bilan ta‘minlanganlar.

Pyotr I davrida Rossiya jamiyati tomonidan qabul qilinmagan qashshoqlarga nisbatan shafqatsiz repressiv choralar qo‘llanilgan. Pyotr I ning qarorlari jamoat doiralarida qarshiliklarni keltirib chiqardi. Xususan, kambag‘allarga ko‘r-ko‘rona muruvvat ko‘rsatish ta‘qiqlanishi va hattoki bunday harakatlarga nisbatan jarima belgilanishi.

XIX-asr oxiri XX-asr boshlarida turli jamiyatlar va muassalar katta mehr-muruvvat faoliyatlarini olib borgan. Ular soni qariyb 15 mingni tashkil qilgan. Faqatgina 1898 yilning o‘zida Rossiyada mehr-muruvvatdan 7 mln. Kishi foydalangan. 20 mil. Kishi muruvvat yordamini so‘rab, bir marotabalik murojat qilgan. Bundan tashqari, mehr-muruvvat muassalarida yarim mln. ga yaqin odam doimiy ravishda yashab kelgan.

Rossiyaliklar dunyoqarashida mehr-shafqat va muruvvat sidqidildan, rostgo‘ylik bilan qabul qilingan. Ma‘lum maqsadni ko‘zlab sadaqa qilish yoki befarqlik bilan ko‘rsatilgan muruvvat yolg‘on mehr-shafqat sifatida qaralgan va tanqid qilingan.

Rossiyada sotsial xizmat muhtojlarga yordam ko‘rsatish bo‘yicha faoliyat o‘z sifatiga ko‘ra, ko‘p asrlar qa‘riga borib taqalsada, u XX

⁵⁹ Istoriya sotsial‘noy raboti v Rossii. Volgograd.: 2001

asrning 90-yillari boshidagina davlat, jamoatchilikning turli guruhlari, ijtimoiy soha izlanuvchilari tomonidan ob'ektiv zaruriy hodisa, ijtimoiy hayot amaliyoti sifatida qarala boshladi⁶⁰. Bu yillarda sotsial siyosatning ko'zga ko'ringan tendensiyalaridan biri bo'lib, aholiga ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimining vujudga kelishi, aholi bilan ishlashda zamonaviy texnologiya va metodikalarining keng qo'llanilishi hisoblanadi. Maqsadlilik, maqbullik, ko'ngillilik, insonparvarlik, sotsial xizmatni voyaga etmaganlarga, keksalik yoshidagilarga, nogironlarga va og'ir turmush sharoitida qolgan odamlarga ko'rsatish imkoniyati; sir saqlanishi; prfofilaktik yo'naltirilganlik; inson va fuqaro huquqlariga rioya qilishlik, sotsial xizmat barcha turlarining maqbulligi Rossiya sotsial xizmat ko'rsatish tizimining asosiy prinsiplari hisoblanadi.

Rossiya aholisiga sotsial xizmat ko'rsatish tizimining eng asosiy belgilaridan biri bo'lib, uning dinamik rivojlanyotgan infrastruktura hisoblanadi. Mamlakatda murakkab sotsial-iqtisodiy sharoitlarida (statsionar, yarim statsionar va nostatsionar) sotsial muassalarning butun tarmog'iga asos solindi. Bu erda ijtimoiy yordamga muhtoj odamlar professional darajada zarur yordamni, maslahatni, himoyani olishlari mumkin. Bunday muassalar sirasiga qarilik yoshidagi va nogiron fuqaroliklarga sotsial xizmat ko'rsatish markazlari, aholiga psixologik-pedagogik yordam markazlari, gerontologik markazlari, voyaga etmaganlar uchun sotsial boshpanalar, oilaga va bolalarga yordam markazlari va boshqalar kiradi.

3-savolning bayoni

Rossiya Federatsiyasida sotsial xizmatlarni 12 mingdan ziyod (statsionar, yarim statsionar va nostatsionar) muassalar amalga oshirmoqda.

Bugungi kunda sotsial xizmat ko'rsatish markazlarining salmoqli qismini qariyalar va nogironlarga turlari va shakliga ko'ra turli bo'lgan xizmatlarni ko'rsata oladigan keng tarmoqli ijtimoiy-tibbiy, ijtimoiy – maishiy va savdo muassalari tashkil qiladi. Sotsial xizmat ko'rsatish

⁶⁰ Фирсов, М.В. История социальной работы: учебное пособие для высшей школы/ М.В.Фирсов.-Изд.2-е.-М.: Академический проект: Константа, 2007.-608с

markazlarining yarmida kunduzgi bo‘linmalar, uchdan birida oila va bolalarga sotsial yordam markazlari faoliyat ko‘rsatmoqda.

Gerontologiyaning rivojlanishi uning amaliy-sotsial va tibbiy yo‘naltirilganligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Ayrim uy-internatlar tibbiy jihatdan yaxshi jihozlangan gerontologik markazlarga qayta shakllantirilmoqda. Aniq turar joyi va mashg‘uloti bo‘lmagan shaxslar “hayot kechirish vositalari bo‘lmagan bomjlar, shu jumladan, ozodlikdan mahrum qilish joylarida jazo o‘tab kelganlar, pensiya yoshiga etganlar, nogiron bo‘lib qolganlar masalasi avvalgidek dolzarb masalaligicha qolmoqda.

Hududiy boshqaruv organlari va mahalliy o‘z-o‘zini boshqarish organlari bunday odamlarga sotsial yordam ko‘rsatish yuzasidan bir qator tadbirlarni amalga oshirmoqda. Ular uchun sotsial muassalar-mahsus uy internatlar, tungi vaqtda bo‘lish uylari tarmog‘i maxsus yaratilmoqda. Ta‘lim tizimida bolalarga sotsial xizmat ko‘rsatish muassalari tarmog‘i rivojlanmoqda. Bir vaqtni o‘zida turli orientatsiyadagi: psixologik-pedagog yordam, proforientatsion, sotsial-maishiy, reabilitatsion va boshqa psixologik markazlari tashkil qilinmoqda, rivojlanmoqda.

Xozirgi vaqtda Rossiyada aholiga sotsial xizmat ko‘rsatishning birinchi bosqichi yakunlanmoqda. Kun tartibida: sotsial xizmat ko‘rsatish tarmog‘ining barpo etilishi, qaysiki, moliyaviy mablag‘lar defitsiti sharoitlarida, kadrlar etishmovchiligida, sayoz huquqiy baza vazirliklar muvofiqligining mavjud emasligi, sotsial darajaning pastligida va sotsial xizmatlar xodimlarining nomaqbul ish haqlari sharoitida qiyinlashgan.

Rossiyada ijtimoiy ish va sotsial xizmat ko‘rsatish tizimini huquqiy ta‘minoti masalalari juda ham dolzarbdir. Ijtimoiy ish tizimi huquqiy maydoni va sotsial xizmatlar faoliyati oilalar, bolalar va boshqa aholi qatlamlari sharoitlarini yaxshilash bo‘yicha davlat sotsial siyosatining asosiy yo‘nalishlari negizida tashkil qilinadi. Bu birinchi navbatda federal maqsadli “Oilalar va bolalarga sotsial xizmat ko‘rsatishni rivojlantirish” va “Voyaga etmaganlar nazoratsizligi va huquqbuzarligi profilaktikasi” dasturlaridir. Ular oila va bolalarga sotsial

xizmat ko'rsatish muassalari tizimini amal qilishi va rivojlanishining huquqiy ta'minotini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasining 7-moddasida sotsial davlatning va sotsial xizmatlar tizimi rivojlanishining huquqiy bazasi asoslari kiritilgan. Keyinchalik RF da ijtimoiy ishning davlat huquqiy ta'minoti federal qonunlar va qonun osti aktlarida rivojlandi.

Xozirgi kun Rossiya jamiyatining xarakterli jihati-marginal (jamiyatga foyda keltirmaydigan, deyarli zarar keltiruvchi) qatlamlar va guruhlarning kenshayishi hisoblanadi. Ushbu qatlam va guruhlariga masalan: Hech qaerda ishlamaydigan va tasodifiy daromad bilan kun ko'radigan, ma'lum turar joyi bo'lmagan shaxslar kiradi. SHu munosabat bilan, ijtimoiy ish olib borishda turli aholi guruhlari, avvalo sotsial ta'sirchan guruhlari spetsifik jihatlari hisobini olib borish ehtiyoji ortadi. Rivojlangan davlatlarda sotsial himoyalanganlik darajasi umumsivilizatsiya yutuqlariga kirishini yodda saqlagan holda, manfaatlarni, qonun bilan o'rnatilgan imtiyozlarni ta'minlash, soliqlarni kamaytirish, milliy daromadni qayta taqsimlanishining boshqa vositalaridan foydalanish lozim.

Ushbu masalaning yechimini ijtimoiy ish obyektining sotsial holati jihatlari, ehtiyojlari va manfaatlari hisobini aks ettiruvchi differensiyalangan yondashuv usuli yordamida hal etish mumkin. Ushbu usul ham alohida shaxs bilan ishlashda, ham sotsial guruhlari bilan ishlashda, ularning manfaatlari, kayfiyatlari, sotsial tuyg'ulari, to'plangan an'analarini inobatga olgan holda qo'llaniladi.

Turli yo'nalishlarni qamrab oluvchi va aholining turli sotsial qatlamlari va guruhlari himoyasini nazarda tutuvchi sohaviy va hududiy dasturlar samarali faoliyat turlari hisoblanadi. Ushbu dasturlarning eng zarur elementlari quyidagilar:

- ✓ Aholi asosiy toifalarining sotsial himoyalanganligi tahlili
- ✓ Aholining differensiyalangan guruhlari bandligi tahlili
- ✓ Yuzaga kelayotgan sotsial himoya tizimini resursli ta'minlashning holati va istiqbollari
- ✓ Sotsial-himoyaviy infrastruktura va boshqalarning rivojlanish holati va istiqboli.

Nazorat savollari

1. Rossiya tarixida ijtimoiy yordam nazariyasi va amaliyotining vujudga kelishi haqida ma'lumot bering?
2. Rossiya tarixida jamoaviy yordamning rivojlanishi haqida ma'lumot bering?
3. Rossiya tarixida xususiy yordamning rivojlanishi haqida ma'lumot bering?
4. Aholining alohida toifalariga ijtimoiy yordam xususiyatlari haqida nimalar bilasiz?
5. Ishsizlarga ijtimoiy yordam deganda nimani tushunasiz?
6. Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasining nechanchi moddasida sotsial davlatning va sotsial xizmatlar tizimi rivojlanishining huquqiy bazasi asoslari kiritilgan?
7. Rossiya Federatsiyasida sotsial xizmatlarni nechta statsionar, yarim statsionar va nostatsionar muassalar amalga oshirmoqda?

Tayanch tushunchalar: ilohiylashtirilgan yordam, “bratchina”, qariyalar instituti, mehr-shafqat ajratmalari, bevalar instituti, “nochorlarni sevish” instituti, sotsial xizmat, proforientatsion, reablitatsion, differensiyalangan guruhlar

12-mavzu. O`zbekistonda ijtimoiy ish institutsionallashuvi.

Reja:

1. Milliy darajada jamiyatning ehtiyojmand guruhlarini ijtimoiy himoya qilish tizimini shakllantirish.
2. Ijtimoiy ishda professionallik. Ijtimoiy ish texnologiyalari uning institutsionalizatsiya shartlaridan biri sifatida.
3. Professional ijtimoiy xodimlar tayyorlash zamonaviy texnologiyalari.

1-savolning bayoni

Ijtimoiy ish atamasi sobiq Ittifoqning boshqa davlatlari singari O`zbekistonda ham yaqindan 80-yillar oxiri va 90-yillar boshidan beri ishlatila boshladi. Ushbu g`arbiy atamani vatanimiz jamoatchilik tajribasiga ko`chirilishi yagona geosiyosiy makonning buzilishi, hamda aholining har xil qatlamlariga yordam ko`rsatish va himoya qilish

bo'yicha professional ehtiyojni rivojlanishi uni amalga oshirish shaklini aniqlash bilan bog'liq. Muammo multi-madaniy soxada fahmlanadigan aniq bir fikrlash turini rivojlanishi ham, ijtimoiy ish fenomeniga murojat qilishning muxim omili bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy O'zbekistonning hududida yordamga muhtojlarga g'amxo'rlik qilish o'zining tarixiy rivojlanishini har xil shakllarda bosib o'tgan-xayriya qilishdan tortib to davlat ijtimoiy himoya qilish sistemasini tashkil etishgacha.

Zamonaviy O'zbekistonda mahallaning yordam ko'rsatish vazifalari saqlanibgina qolmay, balki doimo takomillashib boradi. Buning uchun puxta huquqiy baza yaratilgan, chunki yurtimizning, O'zbekistonning milliy tiklanish tamoyilidan kelib chiqqan birlamchi vazifalaridan biri bu ba'zi bir vazifalarni negizini o'z-o'zini boshqarish tashkil qiladigan mahalliy boshqarish tashkilotlariga doimiy va bosqichma-bosqich ravishda topshirishdir.

Buning natijasida mahalla ijtimoiy ishning rivojlanish kontekstida maxsus ma'noga ega bo'ladi. U fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish mexanizmining qonuni sifatida tan olingan o'zbek xalqining madaniy va ahloqiy urf-odatlarini saqlovchi bo'lib qoldi. O'n mingdan oshiq mahalladan iborat tarmoq yurtimizning barcha xududini egallagan va fuqarolik jamiyatini mustahkamlashda muxim qism hisoblanadi. O'zbekistonning barcha aholisi ularni jamiyat hayotini tashkillashtirishning foydali shakli sifatida qabul qiladi.

Mahallaning yordam ko'rsatish vazifalari doimo mukammallashib boradi. Bunday, jamoaning a'zolari, yosh oilalarning ishi nizo va ajralishgacha yetib borganda ularning oilasini mustahkamlashga harakat qilishadi. Mahalla komitetlari er-xotinni yarashtirish uchun barcha sa'y-harakatlarini ishga soladilar va shundan keyingina sud tashkilotlariga ajratish huquqi beriladi.

Oilaning qayg'uli kunlarida moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatishda mahallaning alohida roli yuzaga chiqadi. Mahalla marhumni dafn qilish marosimlarini tashkillashtiradi, mahallada yashovchilarga marhumning qarindoshlariga bildiradi, mahalla raisi esa o'zi shaxsan ishtirok etadi va marosimni boshqaradi. Agar, ushbu

qayg'uni boshidan kechirayotgan oila kam ta'minlangan bo'lsa, unda yuqorida keltirilgan ma'naviy yordamdan tashqari, mahallaning ijtimoiy yordam fondidan ma'lum miqdordagi moddiy yordam ham ko'rsatiladi. Mahallaning ushbu fazilatlari natijasida ijtimoiy ish va yordam mavjuddir.

Hozirgi zamonda yordam berish professional ijtimoiy ish bilan yaqindan hamkorlik qiladi, har xil jamoa tashkilotlari orqali ijtimoiy va moddiy yordam ko'rsatadi, ijtimoiy xizmatlarning ijtimoiy dasturlarini mablag' bilan ta'minlash qo'shimcha manbasidir va boshqalar.

O'zbekistonda ijtimoiy ishning rivojlanish davrida yordam ko'rsatish faoliyati jamiyatning yomon moslashgan a'zolarini ijtimoiylashtirish uchun katta imkoniyatlariga ega bo'lgan davlat tizimlari ishtiroki asosidagi, muhtojlarga professional yordam ko'rsatish sifatida mavjud bo'ladi.

Zamonaviy O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ayniqsa ijtimoiy soxadagi islohotlarning yutug'i tarixiy va zamonaviylikni birga qo'llash orqaligina jamiyat rivojlanishining yangi bosqichiga erishiladi, ijtimoiy ish esa bunda faoliyat turi sifatida muxim tashkil qiluvchi bo'lib qatnashadi.

Ijtimoiy siyosat har qanday zamonaviy davlatning birlamchi yo'nalishlaridandir va amaldagi qonunchilik asosidir. Bu jamiyatning barcha fuqarolarini qiziqishlari rioya qilish bo'yicha davlat faoliyati, aniq bir ijtimoiy guruh va shaxslarga nisbatan ijtimoiy yordam ko'rsatishdir.

Keng ma'noda, ijtimoiy siyosat jamiyatda ijtimoiy tenglik va barqarorlikni o'rnatish uchun yo'naltirilgan hokimiyat tizimlarini usul va mexanizmlari kompleksidir. Tor ma'noda ijtimoiy siyosat aholining ijtimoiy himoya va bandligi, ta'lim, sog'liqni saqlash sohalarida davlat tomonidan amalga oshiriladigan institutlashtirilgan chora tadbirlarining kompleksi.

Ijtimoiy siyosat sohasiga jamiyat va aholining har xil ish faoliyati jabhalari kiritilgan, aholining kuchsiz kategoriyasini qo'llab quvvatlashdan tortib va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlashgacha. Shunday qilib, mavjud ta'riflarda tahlil qilinayotgan

xodisaga har xil urg‘u qo‘yilgan lekin ularning hammasi ijtimoiy siyosat shug‘ullanadigan masalalar doirasini tasvirlaydi. Bu jamiyatning barcha fuqarolarining qiziqishlariga rioya qilish va o‘zining ijodiy imkoniyatlarini to‘liq amalga oshirish uchun zarur shart sharoitlarni yaratish, ijtimoiy keskinlikni neytrallashtirish uchun ehtiyot chora tadbirlarini ko‘rish, aniq bir ijtimoiy guruh va shaxslar uchun ijtimoiy yordam ko‘rsatish bo‘yicha davlat faoliyatidir.

Amalga oshiralayotgan ijtimoiy siyosatda munosib turmush va barcha huquq va erkinliklarini ta‘minlashi kerak bo‘lgan barcha fuqarolar yoki ijtimoiy yordam va himoyaga muhtoj bo‘lgan aholining aniq bir guruhi, ijtimoiy siyosatning ob‘ekti xisoblanadi.

2-savolning bayoni

Davlat ijtimoiy siyosatning asosiy subyekti hisoblanadi. Davlatdan tashqari, davlat muassasa va idoralari, o‘z-o‘zini boshqarish maxalliy tashkilotlari, nodavlat tashkilotlari (jamoatchilik, xalqaro xayr-exson fondlari, diniy tashkilotlar) savdo tizimlari, ijtimoiy xizmatchilar va boshqa professionallar, ko‘ngillilar, fuqarolar ham ijtimoiy siyosatning subyekti sifatida qatnashadilar.

Aksariyat ijtimoiy davlatlar amalga oshiradigan ijtimoiy siyosat bir qator prinsiplarga tayanadi, ijtimoiy adolat prinsipi, shaxsiy ijtimoiy javobgarlik prinsipi, ijtimoiy mustahkamlik prinsipi, ijtimoiy hamkorlik prinsipi, ijtimoiy garovlar prinsipi va boshqalar asosiy prinsiplar hisoblanadi. U yoki bu prinsiplar aniq bir davlat amalga oshirayotgan ijtimoiy siyosatda birlamchi bo‘ladi va o‘zgartiriladi, lekin ularning negizida har doim insonparvarlik boyliliklari va ijtimoiy adolatparvarlik turadi.

Davlatning ijtimoiy siyosat tizimlari har bir davlatda tarixiy sharoitlarni hisobga olgan holda vujudga kelgan va bajarilayotgan vazifalarni o‘xshashligi va bir xil turdaligiga qaramasdan, usul, metod va tashkillashtiruvchi rasmiylashtirishda farqqa ega.

O‘zbekistonda amalga oshiriladigan ijtimoiy siyosat mexanizmining asosiy yo‘nalishlari: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari bilan ta‘minlangan fuqarolarni barcha huquqlariga rioya qilishni ta‘minlovchi normativ va institutsional bazani

tashkillashtirish aholining “ijtimoiy o‘z-o‘zini himoya qilish”⁶¹ imkoniyatlarini aktivlashtirish uchun amaldagi mexanizm va sharoitlarni yaratish, aholining alohida tabaqalarini manzilli himoya qilish uchun normativ, institutsional va resurs asoslari. Ushbu siyosatni amalga oshirishda har xil ijtimoiy tizimlar ish ko‘radi. Ijtimoiy sug‘urta, ishsizlarni qo‘llash, kamta‘minlangan oilalarga yordam berish, fuqarolarning alohida kategoriyasiga imtiyoz berish va yana boshqalar.

O‘zbekiston hukumati ijtimoiy siyosati bozor iqtisodiyoti islohotlarini barcha bosqichlarida keng masalalar doirasini o‘z tarkibiga olgan, bular qatorida-aholi daromadini tartibga solish, bandlikni ta‘minlash va yangi ish munosabatlarini shakllantirish, ijtimoiy himoya va aholining alohida kategoriya va guruhlarini qo‘llab-quvvatlash, sog‘liqni saqlashni rivojlantirish ta‘lim, jismoniy madaniyat va sportni rivojlantirish. Bozor iqtisodiyoti islohotlarining dastlabki bosqichlarida birlamchi yo‘nalishlardan biri bu-inflyasiyaning o‘sishi va narxlarning liberalizatsiyasi bilan bog‘liq bo‘lgan fuqarolarning daromadini qo‘llab-quvvatlash, hamda respublika iste‘mol bozorini himoya qilishdir.

Ko‘rilgan chora tadbirlarning barcha kompleksi axolining yashash darajasi buzilishi haqida ogohlantirdi. Shuningdek, bozor iqtisodiyotiga o‘tishda respublikada ijtimoiy ko‘rsatkichlarning keskin buzilishi kuzatilmadi, ba‘zi bir yo‘nalishlarda esa o‘shish kuzatildi. Misol uchun: aholining daromad ko‘rsatkichlari bo‘yicha keskin tabaqalanishi ro‘y bermadi, lekin iqtisodiy islohotlar O‘zbekistonda foyda va xizmatlarning teng bo‘lishini oldini oldi.

Iqtisodiy islohotlarning chuqurlashtirishga qarab mentalitet va xalqning yashash tarzi hisobga olgan holda aholining zaif qatlamlarini aniqlashga ixtisoslashgan axolini ijtimoiy manzilli himoyasi mexanizmi amalga oshirildi. Manzilli ijtimoiy himoya mexanizmida asosiy rol mahalla fuqarolarning o‘z-o‘zini boshqaruvchi odatiy tarixiy instituti o‘ynaydi. Mahalla orqali muhtoj odamlarga yordam beriladi. Ushbu usul aholining zaif qatlamini himoya qilishga mo‘ljallangan. Bunda davlatning roli kamaymaydi, ayniqsa axolining ijtimoiy himoya qilish bo‘yicha marosimlarni resurs ta‘minlash.

⁶¹ <https://advice.uz/oz/document/1825>

Boshqa davlatlarda kam uchraydigan holatlardan biri bo'lgan, davlat byudjetining barcha xarajatlarini yarmidan ko'pini ijtimoiy sohaga qaratilishi mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq O'zbekistonda o'tkazilayotgan kuchli ijtimoiy siyosatni yaqqol tasdiqlaydi.

3-savolning bayoni

Ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimini yaratilishi, fuqarolarga ijtimoiy yordam ko'rsatish imkonini beradigan zamonaviy metodika va texnologiyalardan aholi bilan ishlashda keng foydalanish O'zbekiston ijtimoiy siyosatining muxim tendensiyalaridan hisoblanadi.

Aholiga ijtimoiy yordam ko'rsatish imkoniyati, maxalliy boshqarish tashkilotlarida ijtimoiy xizmat ko'rsatishning xududiy tarmoqlarini yaratish va rivojlantirish orqali yuzaga keldi-xokimiyatlarda va ijtimoiy ish, ijtimoiy pedagogika va amaliy psixologiya soxalarida etuk mutaxassislarni tayyorlash.

Aholiga ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimi zamonaviy O'zbekiston sharoitlarida, aloxida shaxs, oila yoki guruhlarni adaptatsiyasi, ijtimoiy reabilitatsiyasiga yo'naltirilgan ijtimoiy-insonparvarlik faoliyat turlari tizimi sifatida amalga oshiriladi.

O'zbekistonda yordamga muhtoj fuqarolar kerakli ko'makni olishlari mumkin bo'lgan ijtimoiy uyushmalarning yangi tarmoqlari tashkil qilingan qariyalar, bolalar, nogironlarga g'amho'rlik qilish asosan vazirliklar va ijtimoiy himoya tizimi, shuningdek barcha idoralar o'z-o'zini boshqarish tashkilotlari mahallalar, IIB idoralari orqali amalga oshiraldi. Bunday idoralar qatoriga fuqarolarning har xil kategoriyalariga ijtimoiy xizmat ko'rsatish markazlari, aholiga psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish markazlari, ayollar, voyaga etmaganlar uchun ijtimoiy reabilitatsiya markazlari oila va yosh bolalarga ijtimoiy yordamning xududiy markazlari va boshqalar.

Faqatgina "Ijtimoiy himoya yili" dasturi asosida 26 ta qonun va normativ huquqiy aktlar qabul qilingan. Ular orasida "Yosh bolalarning huquqlari kafolati to'g'risida", "Xayriya to'g'risida", "Yod etishmovchiligi kasalliklari to'g'risida", "Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risidagi Konvensiyaning ratifikatsiyasi to'g'risida"

(Jeneva, 1973 yil 26 iyun)⁶², “Bolalar mehnatining og‘ir shakllarini ta’qiqlash va yo‘q qilishga doir shoshilinch choralar to‘g‘risidagi Konvensiyani (Jeneva, 1999 yil 17 iyun) ratifikatsiya qilish haqida” gi qonunlar e’tiborga loyiqdir.

Yurtimizda ijtimoiy himoya tizimining samaradorligini oshirish bo‘yicha katta ishlar olib borilyapti, boquvchisini yo‘qotgan bolalar uchun davlat himoyasi va e’tibori kuchaymoqda, ota-ona tarbiyasidan maxrum bo‘lgan bolalar uyi va maxsus maktab-internatlarni moddiy-texnik bazasini yaxshilash borasida chora-tadbirlar ko‘rilmoqda, kam ta’minlangan va yordamga muhtoj aholi tabaqalriga ko‘mak berish kuchaymoqda.

Alohida ehtiyoj va g‘amxo‘rlikka muhtoj bolalar uchun ta’lim olish alohida ahamiyatga ega. Uning jamiyatdagi ijtimoiy reabilitatsiyasi, adaptatsiya va integratsiyasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri olgan ta’limning darajasiga bog‘liq. Oxirgi yillarda psixofizik rivojlanish bilan bog‘liq xususiyatlarga ega bo‘lgan bolalarning inklyuziv ta’limga aloxida e’tibor qaratilmoqda va bunday vaziyatda bolaning atrofida va bolaning o‘zi birgalikda harakat qiladilar. Bu yo‘nalishdagi ilk qadamlar allaqachon qo‘yilgan va buning asosida umumiy ta’lim jaryonida inklyuziv ta’limning bosqichma-bosqich rivojlantirish siyosati olib borilmoqda.

Albatta, inklyuziv ta’limning bundan keyingi taraqqiyoti bir qator muammolarni echish bilan bog‘liq, bular qatoriga quyidagilar kiradi: normativ-huquqiy bazani yaratish; integratsiya jarayonini ilmiy-tashkiliy ta’minlash; barcha ishtirokchilarning psixologik tayyorgarligi; integrallashgan ta’limning milliy tamoyilini yaratish va o‘quv-metodik ta’minlash.

Fuqarolarning ijtimoiy himoyasi va aholiga ijtimoiy ko‘mak berishda yurtimizda nodavlat sektor ko‘proq ahamiyatga ega. U ko‘proq va operativ tarzda insonlarning ijtimoiy ehtiyojlariga javob beradi. Oxirgi yillarda nodavlat tashkilotlar soni doimiy ravishda o‘smoqda.

O‘zbekistonning ijtimoiy siyosatining asosiy yo‘nalishlari: ijtimoiy himoya, sog‘liqni saqlash, ta’lim, bandlik sohasidagi siyosat. Shu

⁶² <https://lex.uz/docs/-1334273>

jumladan ijtimoiy ish-ijtimoiy tabaqalar, guruhlar va alohida fuqarolarga ijtimoiy himoya, yordam va ko‘mak berish bo‘yicha faoliyatdir.

Ijtimoiy siyosat va ijtimoiy ishning bir-biri bilan zich bog‘liq ekanligini aytib o‘tish kerak. Ijtimoiy ish bu ijtimoiy siyosatning amalga oshirishini o‘ziga xos shaklidir. Ijtimoiy siyosat esa ijtimoiy ishning asosidir.

O‘zbekistonda ijtimoiy ishni ilgari surish bo‘yicha katta ishlar olib borilmoqda, har yili u yoki bu ijtimoiy shior ostida o‘tadi, ijtimoiy himoya yoki aholining biror kategoriyasi yili deb e‘lon qilinadi. Davlat rahbarlari mavzu aktivlashtirib, ijtimoiy himoya siyosatini hayotimizda maqsadga muvofiq holda o‘tkazib, har bir yilni ajratishadi. “Inson manfaatlari yili”, “Oila yili”, “Ayollar yili”, “Sog‘lom avlod yili”, “Ona va bola yili”, “Qariyalarni qadrlash yili”, “Ijtimoiy himoya yili”, “Yoshlar yili”, “Barkamol avlod yili”.

Hozirda O‘zbekiston o‘zining demografik xususiyatlari va ko‘p yillik urf-odatlarini natijasida aholisini 60-foizini bolalar va yoshlar tashkil etadigan davlat hisoblanadi. Bolalarning ijtimoiy himoyasi jarayoni bolalar va oilalarga har tomonlama yordam ko‘rsatishga chaqirilgan vazirlik va tashkilotlarning qiyin va ko‘p tarmoqli tizimi orqali amalga oshiriladi. Yurtimizning boshidanoq yordam va ko‘makka muhtoj fuqarolari kategoriyasi singari, bollarning qiziqishlarini ta‘minlash ham ushbu faoliyatning asosiy mezonidir. SHu bilan bog‘liq holda, bolalarni himoya qilish dasturida ijtimoiy ishning rivojlanishi judayam zarurdir, negaki aynan shu soxa mutaxassislari bolaning butut bolalaik davridagi qiziqishlarini bildiradigan huquq va vakolatlarga ega bo‘lishlari kerak.

Ijtimoiy ish ta‘lim jarayoni, har xil davlatlarning bir-biridan kuchli farq qiladigan milliy ta‘lim dasturini o‘ziga xosligini ko‘rsatadi. Ijtimoiy ishchilarni o‘qitishda yagona namuna yo‘q. Lekin shunday tushuncha borki aniq bir sotsiumda qiyin vaziyatga tushib qolgan insonga maxsus bilimlarsiz malakali yordam ko‘rsatish qiyindir.

O‘zbekistonda oliy ta‘limni olish ikki bosqichdan iborat: bakalavriyat(4-yil) va magistratura (2-yil) tayyorlash. O‘zbekistonda ijtimoiy ishni institutlashtirish jarayoni boshlangandan so‘ng qisqa vaqt ichida ijtimoiy soxa uchun kadrlar tayyorlash bilan shug‘ullanuvchi oliy

ta'lim tizimi tarmoqlari universitetlarda, kolledjlarda, qayta tayyorlash maxsus kurslarda kengayish tendensiyalari kuzatilmoqda.

XX-asrning 90-yillaridan boshlab O'zbekiston Milliy Universitetining sotsiologlar tayyorlash jaryoniga "Ijtimoiy ish" o'quv kursi kiritildi. Uning maqsadlariga ijtimoiy ishning mazmuni, uning asosiy yo'nalishlarini etika va tadqiqot metodlari, ular bilan bog'liq tajribalar haqida to'liq tushuncha berishdir.

2004 yilda Toshkent davlat Madaniyat institutida "Ijtimoiy ish" o'quv yo'nalishi ochilgan. Xuddi shu yili vazifasi bakalvri darajasida yuqori malakali ijtimoiy ishchilar tayyorlash bo'yicha kafedra ochildi.

2005 yil sentyabrida xuddi shunday o'quv yo'nalishlari O'zbekistonning ikkita Universitetlarida ochildi-Samarqand va Farg'ona Davlat Universitetlarida.

2006 yilda "Aholining har xil guruhlar bilan ijtimoiy ish" mutaxassisligi bo'yicha magistraturaga qabul qilindi.

2010 yilda O'zbekiston Milliy Universitetida "Ijtimoiy ish" yo'nalishi bo'yicha bakalavriat talabalarini tayyorlash boshlandi.

2020 yilda Buxoro Davlat Universitetida "Ijtimoiy ish(Oilalar va bolalar bilan ijtimoiy ish)" yo'nalishi bo'yicha bakalavriat talabalarini tayyorlash boshlandi.

O'quv jarayonida alohida e'tibor ijtimoiy ishning bo'lajak mutaxassisliklarini amaliy tayyorgarligiga qaratiladi. Birinchi kursdan boshlab talaba tanishtiruv, o'quv, ishlab chiqarish va diplom oldi amaliyotini o'tashi shart.

To'liq aytganda, ijtimoiy ish mutaxassisi nazariy bilim va amaliy tajribalarni olgandan so'ng ijtimoiy soxasidagi faoliyatda tashkiliy-boshqaruv, ilmiy-pedagogik va amaliy tajriba qobilyatlariga ega bo'lishi kerak.

Ijtimoiy ishni mutaxassislashtirishdagi asosiy masala, ushbu sohaning xalqaro talablariga javob beradigan mutaxassislar tayyorlash uchun munosib shart sharoitlar yaratishdir. Bu sohadagi ta'lim tizimi nazariyoti va amaliyotdan tashkil topishi kerak. Ta'limning asosiy shartlariga muvofiq keladigan amaliy ko'nikma va tajribalarga ega bo'lishdir.

O‘zbekistonda ijtimoiy ishni ilgari surish bo‘yicha Milliy jamoa a‘zolari tomonidan ijtimoiy ishchining professiogrammasi ishlab chiqildi. Uning asosiy vazifasi, ish sub’ektiga qo‘yiladigan zamonaviy talablarni xisobga olgan holda, professional muxim sifatlarni amalga oshirish zaruriyati bilan bog‘liq.

Ijtimoiy ishchining professiogrammasi mutaxassislarni, ijtimoiy ishi va ularning faoliyati standartlari bo‘yichayaratishda qo‘yilgan birinchi qadamdir va bu ularning ta‘lim tizimi va professional o‘quv jarayonini mukammallashtirishda muhim hisoblanadi.

“Bolalar uchun foydali dunyo” hujjati, O‘zbekiston Respublikasida fuqarolik jamiyati va xalqaro donorlik uyushmasi bilan hamkorlikda amalga oshiralayotgan ishlar asosida ishlab chiqilgan. O‘tish davrida O‘zbekiston iqtisodiy o‘sish va barqarorlikni saqlab qolgan oz yoki yagona sobiq sovet davlatlaridan hisoblanadi. Ijtimoiy taraqqiyotning barqarorligi O‘zbekiston uchun asosiy birlamchi hisoblangan. Buning namunasi sifatida shuni ko‘rsatish mumkinki, bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o‘tish davrida davlat tekshiruvni subsidiyalari tufayli aholining asosiy mahsulotlarini narxlari ko‘tarilmadi.

Ijtimoiy xizmat ko‘rsatish tizimining qaror topishi, aholi bilan ishlashda fuqarolarni samarali ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash imkonini beradigan zamonaviy metodika va texnologiyalardan keng foydalanish mamlakat ijtimoiy siyosatining eng muxim tendensiyasi hisoblanadi. Mahalliy boshqaruv organlarida, hokimliklarda xududiy ijtimoiy xizmatlar tarmog‘i tashkil etilishi va rivojlanishi, ijtimoiy ish, ijtimoiy pedagogika va amaliy psixologiya sohasida mutaxassislar tayyorlash tufayli aholiga ijtimoiy xizmat ko‘rsatish imkoniyati haqiqatga aylanmoqda.

Aholiga ijtimoiy xizmat ko‘rsatishda va mamlakat fuqarolarini ijtimoiy ximoya qilishda nodavlat sektor salmog‘i tobora oshib bormoqda. U kishilarning ijtimoiy ehtiyojlariga erkin va tezkor munosabatda bo‘lmoqda. Oxirgi yillarda mahalliy hukumatga qarashli bo‘lmagan tashkilotlar soni oshib bormoqda.

Mamlakat aholisini himoya qilish va qo‘llab-quvvatlash kompleks dasturlarini shakllantirish zarurligiga shubha yo‘q. Davlatimizning butun ijtimoiy siyosati shunga qaratilgan. Ijtimoiy siyosat va ijtimoiy ish o‘zaro uzviy bog‘langan. Ijtimoiy ish –bu ijtimoiy ishning o‘zagi va yo‘nalishidir. Huquqiy, fuqarolik jamiyatini shakllantirishning murakkab yo‘lida faoliyatning mamlakatimiz uchun yangi turini shakllantirish va ijtimoiy xodimlarni kasbga tayyorlash zarur.

“Oxirgi yillarda O‘zbekistondagi ijtimoiy-ish,-ijtimoiy ish bo‘yicha mutaxassis bo‘lgan angliyalik olim Terri Myorfining fikricha,- tez rivojlanadi va mamlakat hamda ijtimoiy xodim kasbi mintaqada faoliyatning ushbu turida o‘zining etakchi rolidan faxrlanishi uchun barcha asosga ega”.

Hozirgi vaqtda respublikada ijtimoiy himoya qilish va qo‘llab-quvvatlash faoliyati turli soha mutaxassislari-sotsiologlar, psixologlar, pedagoglar, huquqshunoslar va boshqalar mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi. Shubhasiz, turli soha mutahassislari integratsiyasi kerakli va zarur ishdir. Biroq hozirgi mamlakat yangi Ijtimoiy Faoliyat Institutini tashkil etish bosqichida turibdi. Bunday institutni tashkil etish uchun barcha asoslar yaratilgan. Bular: davlatning kuchli ijtimoiy siyosati, mahalliy xokimyat organlari faoliyati, turli ijtimoiy tashkilotlar faoliyati. Biroq aytib o‘tilgan agentliklar faoliyati turli-tumanligiga qaramay, ijtimoiy ishga birgina juda muhim bo‘g‘in-ijtimoiy ishni nazariy asoslash etishmaydi. Yangi yo‘nalishdagi malakali mutaxassislarni-ijtimoiy xodimlarni tayyorlashni kengaytirib, ijtimoiy ishning nazariy asoslarini yaratish zarur.

2006 yildan boshlab O‘zbekistonda institutlashtirishdan qaytish, ya’ni bolalar uylariga topshiriladigan bolalar sonini kamaytirish, bolalarni biologik oilalariga qaytarish va mamlakatda ota-onasiz bolalarni boshpana bilan ta’minlashning muqobil shakllarini rivojlantirish sari qadam tashlandi. Ushbu chora-tadbirlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi muassasalarini malakali ijtimoiy xodimlar bilan ta’minlash masalasiga uzviy bog‘liq.

Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi hamkorlik loyihalari doirasida markaz bazasida ijtimoiy ish bo'yicha qayta tayyorlash kurslarining o'tkazilishi qisqa muddatlarda ushbu soha xodimlarini kasbga tayyorlash bo'yicha muhim qadamlardan biri bo'ldi.

Yangi ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish orqali ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini yaxshilash.

Bolani oilaga qayta integratsiya qilishga qaratilgan, uning biologik oilasi bilan ijtimoiy ish olib borishdan tashqari, xomiylar ko'magida tarbiyalash, farzandlikka olish singari bolalarni boshpana bilan ta'minlashning muqobil shakllarini faollik bilan rivojlantirmoqda. Respublika bolalar moslashuvi markazi xodimlari tomonidan foster oilalarni saralab olish mezonlari ishlab chiqildi. Mazkur mezonlar foster g'amxo'rlik va farzandlikka olish tizimida ijtimoiy ish xalqaro amaliyotini e'tiborga olgan holda tuzilgan. Vaqtincha yoki uzoq muddatga ota-onalari g'amxo'rligisiz qolgan bolalar uchun qabul qiluvchi oilalarga aylanishi mumkin bo'lgan oilalarni aniqlash bo'yicha ish olib borilmoqda. Mazkur bosqichda oila va bolalarni himoya qilish xizmati xodimlari tomonidan foster oilalariga ijtimoiy hamrohlik qilish modeli ishlab chiqildi.

Nazorat savollari

1. Milliy darajada jamiyatning ehtiyojmand guruhlarini ijtimoiy himoya qilish tizimini shakllantirish haqida ma'lumot bering?
2. Ijtimoiy ishda professionallik deganda nimani tushunasiz?
3. Professional ijtimoiy xodimlar tayyorlash zamonaviy texnologiyalari haqida ma'lumot bering?
4. O'zbekiston Respublikasining qaysi qonuni bolalarni himoya qilish sohasida asosiy hujjat xisoblanadi?
5. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlari kafolatlari to'g'risidagi" gi qonuni qachon qabul qilingan?

Tayanch tushunchalar: ijtimoiy ish texnologiyalari, mahalla, professional ijtimoiy ish, ijtimoiy adolat, shaxsiy ijtimoiy javobgarlik, ijtimoiy mustahkamlik, ijtimoiy hamkorlik, ijtimoiy garov, integratsiya jarayoni, psixologik tayyorgarlik

Glossariy

Altruizm – insonning boshqa shaxslar to'g'risida g'amxo'rlik qilishiga asoslangan hayotiy tamoyillari bo'lib, u o'z manfaatlaridan boshqalarning manfaatlarini ustun qo'yganda sodir bo'ladi.

Anomiya – eski ijtimoiy me'yorlar amalda bo'lishdan to'xtab, yangilari axloq regulyatori sifatida hali tasdiqlanmagan paytdagi jamiyat holati (E.Dyurkgeym); jamiyatning madaniy maqsadlari o'rtasidagi kelishuv va ularga erishishning ijtimoiy qabul qilingan vositalari (R.Merton).

Ta'sir qilish (ijtimoiy ish nazariyasida) – muammolarni hal qilish maqsadida amalga oshiriladigan turli ijtimoiy soha tizimlaridagi mutaxassis va mijozning ikki tomonlama o'zaro munosabat jarayoni.

Fuqarolik jamiyati– siyosiy hokimiyatdan mustaqil ravishda faoliyat yurituvchi jamoat institutlari va munosabatlari tizimi, xususiy va guruhviy manfaatlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan davlat siyosatini ishlab chiqishga xos munosabatlar tizimi.

«**Xatar guruhlar**» – ijtimoiy umumiylik, barqarorlik mavjud bo'lmagan holat, kimda katta imkoniyatlar bo'lsa hayotiy murakkab vaziyatlarda o'sha jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy degradatsiyaga yetakchilik qiladi.

Insonparvarlik – dunyoqarash tamoyili, insonni shaxs sifatida o'z qadrini bilishi, o'z huquqlarini erkin namoyon qilishi va o'z qobiliyatlarini rivojlantirishdagi g'oyalar va tasavvurlar yig'indisi..

Deviatsiya – insonga yoki vaziyatga munosabatga ega bo'lgan, umumiy me'yorlar va qalriyatlarga mos kelmaydigan axloq.

Diskurs – shaxsiy erkinlikning tanqidiy refleksiya elementi (Yu.Xabermas).

Hayotiy holatlar – inson uchun ahamiyatli bo'lgan va uning ehtiyojlari, qadri va tushunchalari bilan bog'liq, uning xulqi hamda dunyoqarashiga ta'sir qiluvchi hayotning ma'lum davridagi hodisalar yig'indisi.

Hayotiy dunyo (fenomenologiyada) – inson sub'ektining o'z dunyosi, turli odatiy qoida va me'yorlar asosida harakat qiluvchi ijtimoiy amaliyot.

Sog'lom turmush tarzi – jamiyatda inson hayot faoliyati tizimini ongli tashkil etish bo'yicha tadbirlar majmuasi.

Invariant (tizim nazariyasida) – barcha ichki va tashqi o'zgarishlarda o'z tizimining tengligini ta'minlaydigan tuzilmaning barqaror qismi.

Interaksiya – boshqa shaxslar va o'zini o'zgartiruvchi ramzlar, g'oyalar va muhim ahamiyatli narsalarni o'zgarishi, hamkorlar bilan o'zaro munosabatlarga mo'ljallangan dinamik izchillik. (Ch.Kuli, D.Mid).

Intervensiya (ijtimoiy ish nazariyasida) – kasbiy faoliyat doirasidagi o'zgarishlar va ijtimoiy tafovutlarni bartaraf etish bilan bog'liq ijtimoiy muammolarni hal qilish jarayonida mutaxassislarning aralashuvi.

Ijtimoiy ish mutaxassislari – ijtimoiy ish organlari va tashkilotlarida lavozim vazifalarini bajaruvchi, mos huquq. Vakolat va javobgarlikka ega insonlar.

Ijtimoiy ish mijozi – ijtimoiy ishga turli ijtimoiy muammolarni hal qilish bo'yicha yordam so'rab murojaat qilgan va bu yordamni oladigan individ yoki ijtimoiy guruh.

Muomala layoqati – insonlar bilan ijtimoiy munosabatlarni samarali o'rnatish va rivojlantirishga imkon beruvchi shaxsiy va kasbiy sifatlar majmuasi..

Amaliy faoliyat uslubi – maqsadga erishishning qisqa yo'li, ijtimoiy faoliyatni o'zgartirish usuli.

Nazariy faoliyat uslubi – bilishning ma'lum yo'lini tashkil qilish shakli yoki ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash, tahlil qilish usuli.

Motiv – uning ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq u yoki bu faoliyatga insonning ichki qo'zg'alishi.

Me'yorlar – maqsadga erishish uchun foydalaniladigan harakat usuli, vositalari, ijtimoiy qoidalar. (P.Shtompka).

Ijtimoiy xizmat ob'ekti – ijtimoiy muammoni hal qilish, ijtimoiy yordam va ijtimoiy xizmatning bevosita ko'magiga muhtoj shaxs, ijtimoiy guruh yoki boshqa jamoa.

Paradigma – atrofga munosabatda bir qator ilmiy jamiyatlarning tadqiqot o'rni.

Doimiylik (fenomenologiyada) –insonni hayotga tayanchga ega bo'lishi uchun zarur ahamiyatli narsalar yig'indisi .

Ijtimoiy ishning huquqiy maydoni – ijtimoiy ish sub'ekti va ob'ekti o`rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi yuridik vositalar tizimi.

Samarali munosabat – ijtimoiy muammolarni hal qilishga yo`naltirilgan hamkorlik munosabatlarini belgilash va kuchlarni birlashtirish yo`li bilan uning ishtirokchilariga imkon beruvchi ijtimoiy aloqa shakli.

Ijtimoiy ish makoni – inson va uning tashqi muhit bilan o`zaro munosabatining o`zgaruvchi maydon, shaxs faoliyatini optimallashtirishning jismoniy va ijtimoiy omillari yig`indisi.

Professionalizm – kasbiy faoliyatda samaradorlikka erishish imkonini beruvchi bilim, ko`nikma va malakaning barqaror darajasi.

Kasbiy faoliyat – xizmat majburiyatlarining doimiy doirasi, inson ta'lim jarayonida olgan bilim, ko`nikma va malakaning yig`indisi asosida bajarish.

Kasbiy layoqat – kasbiy faoliyatga nazariy va amaliy tayyorlik, kasbiy tayyorlanish va o`zini rivojlantirish jarayonida egallangan va chuqurlashtirilgan bilim, malaka va ko`nikmaga asoslanadi.

Mutaxassisning kasbiy shakllanishi –shaxs amaliy, ta'lim va tadqiqot faoliyatining maqsadli va uzluksiz jarayoni, insonda bilim, malaka va shaxsiy sifatlar, kasbga malakaviy talablar shakllanishiga mo`ljallangan bo`ladi.

Ijtimoiy ish resurslari –ijtimoiy muammolarni hal qilish va mijozlar ehtiyojlarini qondirishning moliyaviy manbalari va imkoniyatlari.

Refleksiya – o`zini anglash faoliyati, o`z shaxsiy holatini aks jettiruvchi ruhiy xususiyat

Xatar – muvaffaqiyat va omadsizlik ehtimoli mavjud bo`lganda muqarrar tanlash holatida noaniqlikni bartaraf etish bilan bog`liq inson faoliyati.

Ijtimoiylashuv – jamiyat madaniyatini o`zlashtirish va qabul qilish jarayonida butun hayoti davomida insonni rivojlanishi va o`zini namoyon qilishi.

Ijtimoiy faoliyat – boshqa shaxs yoki tabiat bilan o'zaro munosabatlarni amalga oshiruvchi shaxsiy yoki ijtimoiy jamiyatdagi maqsadli o'zgarish va yangilanishlar.

Ijtimoiy hayot – ijtimoiy sohaning dinamik jihati, uning sub'ektlarini yaratish va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish sohasi.

Aholini ijtimoiy himoya qilish – hayotning yaxshi sharoitlarini ta'minlash, ehtiyojlarni qondirish, shaxs va ijtimoiy guruhlarining hayot ta'minoti va faoliyat yuritishini saqlab turish bo'yicha davlat va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy tadbirlari yig'indisi, shuningdek fuqarolar hayotiga xavf tug'diruvchi vaziyatlarni bartaraf etishga qaratilgan tadbirlar yig'indisi.

Ijtimoiy infratuzilma – insonning ehtiyojlarini qondirish uchun sharoit yaratuvchi ijtimoiy faoliyatning tarmoqlari va shakllari yig'indisi.

Ijtimoiy aloqa – jamiyatdagi axborot almashishining ikki tomonlama jarayoni va jamiyatdagi harakat usuli.

Ijtimoiy ko'mak – ayotiy qiyin holatlarda vaqtinchalik ko'rsatiluvchi mehnatga layoqatli, aholining faol guruhlarini ijtimoiy himoyalash shakli.

Ijtimoiy siyosat – barcha ijtimoiy guruhlar hayot darajasini oshirish maqsadida uni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash va ijtimoiy sohani rivojlanishini boshqarish bo'yicha davlat va jamiyatning faoliyati.

Ijtimoiy yordam – o'z hayotiy qiyinchiliklarini mustaqil bartaraf etish imkoniyatiga ega bo'lmagan kam daromadga ega, mehnatga layoqatsiz aholi guruhlarini ijtimoiy himoyalash shakli.

Ijtimoiy muammo – mazkur faoliyat va uning natijalari o'rtasidagi nomuvofiqlik uchun sub'ekt faoliyati uchun ahamiyatli bo'lgan qarama-qarshilik..

Ijtimoiy xizmat – insonparvar faoliyat shakli bo'lib, o'z ichiga uning sub'ektlari o'rtasidagi munosabatlarni, inson faoliyatining ijtimoiy o'zgarishlari uchun ijobiy bo'lgan maqsad va natijalarni oladi.

Ijtimoiy sinergiya – birgalikdagi faoliyat natijasida insonlarning o'zlarini tashkil etish makoni, bunda o'zini tartibga solish va o'zini rivojlantirish namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy adolatlilik – ijtimoiy sohadagi tenglik va notenglikni aniqlovchi baholovchi tushuncha.

Ijtimoiy soha – ijtimoiy o`zaro munosabatlar makoni, bunda insonlarning hayotiy ta'minoti va ishlab chiqarishi amalga oshadi hamda ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojlar qondiriladi.

Ijtimoiy eksklyuziya – jamiyatda qonun bilan kafolatlangan ijtimoiy huquqlardan individ va ijtimoiy guruhlarining begonalashuv holati.

Ijtimoiy davlat – yuqori darajada rivojlangan davlat turi bo`lib, inson faoliyatining ijtimoiy va iqtisodiy sohalarini boshqarish, unda ijtimoiy adolat va birdamlikni belgilash bo`yicha faoliyat vositasida barcha fuqarolarning yuqori darajad ijtimoiy himoyalanganligi bilan xosdir.

Ijtimoiy harakat – umumiy ahamiyatga ega shaxsning axloqi, maqsadlari, insoniy harakatlari.

Ijtimoiy o`zgarish – u yoki bu ijtimoiy tizim holati o`rtasidagi tafovutlar (P.Shtompka).

Ijtimoiy tengsizlik – ijtimoiy ahamiyatli boyliklardan fuqarolarning bir xilda foydalana olmasligi, ularning ehtiyojlari, ahamiyati va ularni amalga oshirish shakllari turli xilligida namoyon bo`ladi.

Ijtimoiy ta'minot – birinchi navbatda mehnatga layoqatsiz fuqarolarning pul daromadlarini saqlab turishga qaratilgan ijtimoiy xatarlar oqibatlaridan aholini saqlash tizimi.

Ijtimoiy ta'lim – ijtimoiy sohaning rivojlanish qonuniyatlarini anglashga yo`naltirilgan o`qitish tizimi.

Ijtimoiy xizmat ko`rsatish – hayotiy qiyin vaziyatlarda bo`lgan fuqarolarga ijtimoiy yordam ko`rsatish shakli, ijtimoiy-iqtisodiy ko`mak. Ijtimoiy-maishiy. Ruhiy-pedagogik, ijtimoiy-huquqiy, ijtimoiy-sog`lomlashtirish, axborot va boshqa ijtimoiy ishni ko`rsatishda namoyon bo`ladi.

Ijtimoiy hamkorlik – umumiy ijtimoiy muammolarni kelishib hal qilish uchun ijtimoiy guruh va individlarning samarali o`zaro munosabatini tashkil qilish.

Ijtimoiy sug`urtalash – yoshi, kasalligi, ishlab chiqarishdagi jarohatlari sababli, vaqtinchalik yoki doimiy ish joyining yo`qotilishi bilan bog`liq

moddiy yo`qotishlarni qoplashga asoslangan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar tizimi.

Ijtimoiy o`zaro ta'sir – o`zaro asoslangan harakatlarning dinamik izchilligi.

Ijtimoiy munosabat – jamiyatda ma'lum o`ringa ega bo`lgan sub'ektlarning o`zaro ijtimoiy munosabatining me'yoriy namunasi.

Ijtimoiy jarayon – ma'lum maqsadlarga erishishga va bu vazifalarni hal qilishga yo`naltirilgan ijtimoiy harakat va o`zaro ta'sirning izchiz seriyasi.

Ijtimoiy ish sub'ekti – ijtimoiy yordamga va ijtimoiy xizmat tizimi ko`magiga muhtoj shaxslarning ijtimoiy muammolarini hal qiluvchi shaxs, ijtimoiy jamiyat, boshqa guruh.

Ijtimoiy ish nazariyasi – insonparvar ijtimoiy faoliyat-ijtimoiy xizmat rivojlanish qonuniyatlari va tamoyillari, ularni yaxshilash to`g`risidagi fan.

Ikkiga ajralish nuqtasi (sinergetikada) – tizim rivojlanishning burilish vaqti, uning evolyusiyasidagi yo`llarni ajralish nuqtasi.

Qiyin hayotiy vaziyat – insonning uning atrofi va me'yoriy hayot faoliyatini ijtimoiy aloqasini ob'ektiv buzuvchi holat, ijtimoiy ish ko`magi va yordamiga ehtiyoj sezuvchi murakkab vaziyat.

Fluktuatsiya (sinergetikada) –lahzalik miqdorning uning o`rtacha miqdoridan favqulodda chetlanishi.

Ahamiyatlilik – predmetning harakat maqsadi bo`lgan ijtimoiy qoidalar (P.Shtompka).

Ijtimoiy ish samaradorligi – aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondiruvchi ijtimoiy ish va ularning elementi tizimining xususiyati.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Rahbariy adabiyotlar

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: O‘zbekiston, 2016. 53b
2. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. T.: O‘zbekiston, 2017 484 b
3. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. T.: 2017. 28 b.
4. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat‘iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. Toshkent: O‘zbekiston. 2017.
5. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. Toshkent: O‘zbekiston. 2017. – 592 b.
6. Mirziyoev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. Toshkent: O‘zbekiston. 2018. – 508 b.
7. Mirziyoev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. Toshkent: O‘zbekiston. 2018. – 508 b.
8. Mirziyoev Sh.M. “Bilimli avlod – buyuk kelajakning, tadbirkor xalq – farovon hayotning, do‘stona hamkorlik esa taraqqiyotning kafolatidir” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 26 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma‘ruzasi. Xalq so‘zi. 2018 yil dekabr.
9. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. 2-nashr –T.: Ma‘naviyat, 2015, 176 b.
10. Karimov I.A. Asarlar to‘plami. 1-24 jildlar.- T.: O‘zbekiston, 1996-2016.

Asosiy va qo‘shimcha adabiyotlar:

1. G‘aniyeva M.X., Latipova N.M. История и теория социальной работы.- Ташкент:НУУз, учебное пособие 2015.-264 с.
2. Лобченко Л.Н. История социальной работы: учебное пособие / Л.Н.Лобченко.-Мурманск: МАГУ,2018.-258 с.
3. Фирсов, М.В. История социальной работы:учебное пособие для высшей школы/ М.В.Фирсов.-Изд.2-е.-М.: Академический проект: Константа, 2007.-608с

4. Социальная работа с различными группами населения: учебное пособие /коллектив авторов: под.ред. Н.Ф.Баскова.-М.:КНОРУС, 2017.- 528 с.
5. Корнюшина Р.В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток: Изд. Дальневосточного университета 2004.-85 с.
6. Medvedeva G.P. Etika sotsial'noy raboti. Uchebnoe posobiya dlya vuzov Izdatel'stvo: Gumanit, Vladivostok.: 2002
7. Etika sotsial'noy raboti . M.: Vladost. 2001
8. Istoriya sotsial'noy raboti v Rossii. Volgograd.: 2001
9. G'anieva M.X. Ijtimoiy ishga kirish. – Toshkent: CHASHMA PRINT, 2010.
10. Ijtimoiy ish etikasi. Darslik. Xammualiflikda. Toshkent 2015 y.
11. Abu Rayxon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Toshkent: 1968.
12. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi “Xalq merosi” nashriyoti, 1993.
13. Amir Temur. Temur tuzuklari. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1996.
14. O‘zbekiston: siyosiy islohotlar strategiyasi, erishilgan natijalar va istiqbollar. Toshkent: Akademiya, 2010.
15. Pavlenka P.D. Osnovi sotsial'noy raboti: Uchebnik. 3-e izd., ispr. i dop. / red.– M.: INFRA-M, 2006.– S. 115.
16. Pavlenok P.D. Sotsiologiya: Uchebnik / Otv. red.– M.: Izdatel'sko-knigotorgoviy tsentr «Marketing», 2002.– S. 395–398;
17. Pavlenok P.D. Sotsiologicheskie metodi i texnika izucheniya problem sotsial'noy raboti. – M.: GASBU, 1995.
18. Pavlenok P.D. Texnologii sotsial'noy raboti v razlichnix sferax jiznedeyatel'nosti / Otv. red.– 2-e izd., pererab. i dop.– M.: Dashkov i K, 2006.
19. Alekseeva L.S. Sostoyanie, texnologii sotsial'noy raboti po profilaktike beznadzornosti nesovershennoletnix v uchrejdeniyax sotsial'nogo obslujivaniya sem'i i detey.– M.: Gos. nauch.– issled. institut sem'i i vospitaniya, 2001.– S. 198.
20. Demetyan V.Z. Printsipi i spetsifika formirovaniya kadrov gosudarstvennoy slujbi na opite ispolnitel'noy vlasti RF.– M.: VLADOS-PRESS, 2002.– S. 58.

21. Marshak A.L. Detskaya besprizornost' i beznadzornost': sostoyanie i problemi.– Xabarovsk, 2003.– S. 41.
22. Mustaeva F.A. Osnovi sotsial'noy pedagogiki: Uchebnik dlya studentov visshix pedagogich uch. zavedeniy.– M., 2001.– S. 115.
23. Mirsagatova N.I. Detskaya besprizornost' kak sotsial'noe yavlenie v RNR// Sotsial'naya rabota.– 1999.– № 1.– S. 24.
24. Ribinskiy E.M. Upravlenie sistemoy sotsial'noy zashiti detstva: Sotsial'no-pravovye problemi: Uchebnoe posobie dlya studentov visshix uchebnix zavedeniy.– M., 2004.– S. 36.
25. Xolostova E.I. Sotsial'naya politika.– M., 2001.– S. 170.
26. Levchenko V.T. Sotsial'nie detskie priyuti: nujni li oni? // Vladimirka.– 2002.– № 2.
27. Mel'nikova E.I. Profilaktika beznadzornosti detey i podrostkov.– M., 2002.– S. 36.
28. Zubkova T.S., Timoshina N.V. Organizatsiya i sodержanie raboti po sotsial'noy zashite jenshin, detey i sem'i.– M.: Akademiya, 2003.– S. 169.
29. Ivashenko G.M. Obshie printsipi organizatsii reabilitatsionnoy raboti v sotsial'no-reabilitatsionnix tsentrax dlya nesovershennoletnix.– M.: Prospekt, 2000.– S. 34.
30. Maslov N.F. Kniga sotsial'nogo pedagoga.– Orel, 1994.– S. 35.
31. Brutman V.I. Prichini sotsial'nogo sirotstva. Analiticheskiy vzglyad na problemu // Sotsial'naya rabota.– 2001.– № 2/5.– S. 53.
32. Anoxina A.N. Korrektsionno-razvivayushaya rabota s det'mi, ostavshimisya bez popecheniya roditeley: sotsial'no-emotsional'niy aspekt.– Tula: Izd-vo TO IRO, 2000.– S. 46.
33. Nazarova I.B. Adaptatsiya i vozmojnie modeli mobil'nosti sirot.– M.: MONF, 2005.– S. 46.
34. Reprintseva G.I. Uchrejdeniya sotsial'nogo obslujivaniya detey i molodeji: Analiz deyatel'nosti.– M., 2003.

Internet saytlar:

1. www.gov.uz
2. www.lex.uz
3. [www.social work](http://www.socialwork)
4. [www. Ziyonet.uz](http://www.Ziyonet.uz)
5. www. Edu.uz
6. www. Fikr.uz

7. [www. Uza.uz](http://www.Uza.uz)

8. http://aupam.narod.ru/pages/sozial/modeli_invalidnosti/oglavlenie.xml

9. <http://www.library.tver.ru/>

10. <http://vitaportal.ru/psixologiya/sotsialnaya-model-invalidnosti.html>

11. <http://mioby.ru/novosti/socialnaya-model-invalidnosti/>

FIRUZ DAVRONOVICH MUZAFFAROV
XOSIYAT RAVSHANOVNA NAFIDDINOVA

IJTIMOYIY ISH TARIXI

O‘QUV QO‘LLANMA

Muharrir: M.Talipova

Musahhah: I.Tursunova

Kompyuterda tayyorlovchi: G.Ibragimova

Bosishga ruhsat etildi: 19.06.2023 yil
Bichimi 60x84^{1/16}. «Times New Roman»
garniturada raqamli bosma usulda chop etildi.
Shartli b.t. 9.3. Nashr h.t. 10.2
Adadi 100. Buyurtma № 13-12

“LESSON PRESS” MChJ nashriyoti,
100071, Toshkent, Komolon ko’chasi, 13.

«IMPRESS MEDIA» MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent shaxri, Qushbegi ko’chasi, 6-uy.

